

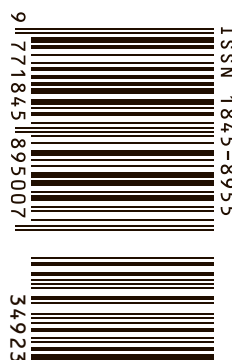
NOVOSTI HOBOTIJA

#1236

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 25/08/2023

1.33€ / 10 kn / 100 din

Strava žena

Val prosvjeda izazvanih ubojstvom Nizame Hećimović u Gradačcu proširio se regijom, uz žene BiH stale su i demonstrantice u Hrvatskoj i Srbiji. Zastrašujuća statistika nasilja nad ženama i femicida kao njegovog najužasnijeg ishoda zahtijeva, poručuju, hitan angažman ovdašnjih država

str. 4-5.

Ususret superizbornoj godini:
Cijena vlasti, 3. / PR-ovske akcije Vili-
ja Beroša: Tko pita za zdravlje, 8-9. /
Ukrajina: Izgubljene iluzije
nerazumnih očekivanja? 28-29.

Pošta nikad ne zvuoni dvaput

Samo lani je u HP-u evidentirano oko 270 ozljeda na radu, 18 poštara je ugrizao pas, a 61 je ozlijeđen u razbojničkom napadu. Kolektivni ugovor istječe nagodinu, prava iz postojećeg su promijenjena u korist poslodavca, a samo iz Pule je u posljednje tri godine otišlo 50 ljudi

PAKETI kasne, pošiljke izgubljene. 'Uvijek zvuoni dvaput, osim ako je iz Hrvatske pošte: Usluga je to koja se ne može usporediti ni s jednom drugom'. 'Usluge Hrvatske pošte jako su usporjene, do te mjere da građanima i institucijama otežavaju administrativne poslove'. 'Pošta spora poput puža: Puž vinogradnjak u jednom bi danu prošao 100 metara, i za tridesetak dana stigao bi od Kurilovca do Doma zdravlja – upravo toliko je trebalo i Hrvatskoj pošti'. 'Pošiljke u Istri više ne kasne tjednima, nego mjesecima'.

Čitav bismo ovaj tekst bez imalo muke mogli ispuniti novinskim naslovima i opisima aljkavog poslovanja Hrvatske pošte (HP), ali zadržat ćemo se na jednom uvodnom pasusu. Na probleme u HP-u i nama se posljednjih dana žalilo više ljudi, ali s malo drugačijim pogledom na srž stvari.

Čovjek koji je ranije radio kao poštar na Krku priča nam da je na otoku uvijek bilo problema s nedostatkom radnika, a radnika je nedostajalo zato što su plaće bile nedostavne za život, a opseg posla iz godine u godinu sve veći. Ako bi slučajno poštar završio na bolovanju, što se dogodilo lani u Malinskoj, redovni tempo isporuke pošte neminovno je bio poremećen.

-A onda se o tome raspišu mediji i krive radnike da su nesposobni. Osjećaš krivnju i pritisak da se ne smiješ razboljeti – kaže naš sugovornik.

Dodaje da je u medijima pratio kako se žale i njegovi kolege iz Pule gdje je u posljednje tri godine iz HP-a otišlo oko 50 radnika i radnica. S godinama je rastao broj rajona koje su poštari u Puli morali samostalno pokrивati, a plaće su im ostajale iste, kretale se između pet i sedam tisuća kuna. Početkom

jula ove godine to se promijenilo, uprava HP-a postigla je dogovor sa sindikatima o povećanju plaća za sve radnike (oko devet tisuća ljudi) od 25 posto. To na prvu zvuči kao značajan pomak po pitanju radničkih prava u HP-u, pa bi čitatelje moglo začuditi što državna pošta i dalje teško pronalazi radnike. Na burzi je trenutačno aktivno stotinjak njihovih oglasa, a traže se radnici diljem zemlje, za različita radna mjesta – od čistačica i dostavljača do operatera u poštanskim uredima. HP je, inače, od početka jula povećao i cijene brojnih svojih usluga.

— Mnogi su poštari našli druge poslove ili otišli raditi u inozemstvo – objašnjava naš sugovornik s Krka.

— Plaća nije jedino što je bitno, poštari su i dalje preopterećeni. A i ovo je mizerno povećanje ako uzmemo u obzir rast troškova života. A i malo je smiješno ako pogledamo da predsjednik HP-a IVAN ČULO ima plaću od 29 tisuća kuna, veću od PLENKOVIĆA – dodaje.

Priča nam o drugim tegobama na poslu, kako ga je jednom prilikom zaskočio maskirani čovjek i pokušao mu oduzeti novac koji je nosio u torbi. Nije u tome usamljen, samo lani je u HP-u evidentirano oko 270 ozljeda na radu – 18 poštara je ugrizao pas, a 61 je ozlijeđen u razbojničkom napadu.

Pitamo našeg sugovornika kako u HP-u funkcioniraju sindikati, a kao odgovor na to pitanje nudi samo rezignirani uzdah. U HP-u je aktivno nekoliko sindikata, a najveći među njima je Hrvatski sindikat pošte (HSP). Najmlađi je Radnički sindikat Hrvatske TIGER (RSHT), osnovan 2019. godine. Iz RSHT-a su posljednjih godina navodili da je HSP zaboravio osnove sindikalnog djelovanja odričući se nekadašnjih prava iz ko-

lektivnih ugovora u korist poslodavca (npr. pristankom na smanjenje vrijednost boda sa 8,50 kuna na 8,00 kuna, jubilarnih nagrada, dana godišnjeg odmora, dana za dobrovoljno davanje krvi s dva na jedan). U njihovim analizama navodi se da je od reorganizacije HP-a 2010. do danas, glavni sindikat djelujući kroz radnička vijeća zapravo provodio sve 'vizije' poslodavca vezane uz izmjene sistematizacija radnih mjesta, pravilnika o plaćama i ocjenjivanjima, a za koje je praksa pokazala da idu na teret radničkog položaja i prava.

— Ovo povećanje plaća nije dovoljno. Loše je i što je dogovoreno kroz pravilnik o plaćama, a kolektivni ugovor nam ističe krajem iduće godine. Glavni sindikat s upravom nije htio pregovarati o novom kolektivnom ugovoru, pa ne znamo što će na kraju biti s time – govori nam IVICA FRANIĆ, predsjednik RSHT-a. Osim što povećanje plaća nije tako bajno kako se prezentiralo u medijima, Franić podsjeća i na druge probleme radnika i radnica HP-a, posebno na preopterećenost radnim zadacima.

— Posao u HP-u se jako promijenio u posljednjih nekoliko godina. Puno se više radi, napornije je. To se ne odnosi samo na poštare. Ni u uredima nije dobro, kolegice koje rade na šalterima također su potplaćene i preopterećene, iako to kod njih još nije eskaliralo kao s poštarama – kaže nam Franić.

ZAKLJUČNO nam kazuje kako je fokus njihovog sindikata na privlačenju novih članova, a težnja 'radnicima HP-a vratiti dostojanstvo, pristojne plaće i dobre uvjete rada'. O degradaciji radnih uvjeta u HP-u svjedoči nam i poštar koji je pet godina radio na zagrebačkom području, a prije tri godine je dao otkaz.

— Prije je to izgledalo tako da kad dođeš na radno mjesto poštara prvo učiš, dobiješ mentore, ideš na terene. Nakon nekog vremena dobiješ svoj teren, napreduješ, posložiš raspored, odradiš sve što imaš, a nakon toga si slobodan i ideš kući. Plaća nije bila dobra, ali ljudima je odgovarala uglavnom ta fleksibilnost rasporeda i razumno opterećenje na poslu – kaže nam.

Nepovoljne promjene zakačile su i njega, pa je u nekom trenutku shvatio da mu je bolje tražiti drugi posao.

— Počelo je izgledati tako da dođeš na posao i uopće ne znaš na kojem ćeš terenu završiti. Htjeli su mi natovariti dodatne terene kad su kolege počeli davati otkaze. Masovno su nam počeli stizati paketi iz Kine, ljudi su sve više naručivali online, a HP je sklopio nove ugovore za dostave. Fizički je postalo prenaporno, bio sam stalno natovaren pismima, paketima, promo materijalima. Uvedeni su nam skeneri i čitači, provjere pri dolasku i odlasku s posla – opisuje naš sugovornik.

Na kraju je dao otkaz, a u istom je periodu pozdravnu notu HP-u poslao i njegov kolega, čiji mu se potez posebno urezao u pamćenje. — Taj je kolega otišao godinu dana prije penzije. Više nije mogao. A trideset je godina radio u pošti. Znae kakva je situacija kad ode netko takav. Sigurno se u toj dobi nije zaželio traženja drugih poslova – kazuje nam za kraj. ■

Sve manje poštara je na dostavi (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxiv / Zagreb | petak, 25/08/2023

NOVOSTI #1236

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac
GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE
UREDNIČE
Boris Postnikov

IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Tihomir Ponoš

REDAKTORICE Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević

KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor
Ivančić, Sinan Gudžević,
Boris Rašeta

REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik
Internacionale), Dragana
Bošnjak, Milan Cimeša,
Zoran Daskalović, Ivica
Đikić, Tena Erceg, Dragan

Grozđanić, Mirna Jasić
Gašić, Nenad Jovanović,
Vladimir Jurišić, Anja Kožul,
Igor Lasić, Branimira
Lazarin, Bojan Munjin,
Tamara Opačić, Lujo
Parežanin, Ivana Perić,
Srećko Pulig, Hrvoje
Šimičević i Nataša Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić

FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević
DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir
Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Dupljančić

ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 6000
Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za
nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i sredstvima
Ureda za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.
REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Цијена власти

хдз ће платити све што треба да остане на власти. Због слабе опозиције сасвим сигурно ће и даље бити водећа политичка снага, па њихови опоненти већ сада морају гледати како да им сузе коалицијски потенцијал, каже Јарослав Пецник

Спреман на уступке ма
колико коштали – Андреј
Пленковић (Фото: Давор
Пуклавец/PIXSELL)

СУПЕРИЗБОРНА 2024. година као да је већ почела. Најбоље то доказује здушна популистичка подршка председника ЗОРАНА МИЛАНОВИЋА и премијера АНДРЕЈА ПЛЕНКОВИЋА хрватским хулиганима у грчким затворима, али и шутња опозиције с лијевог политичког спектра. Осим јефтиног кориштења дневнополитичких скандала и националних митова у изборне сврхе, с јесени креће и наставак оне друге, скупле борбе – синдикалне с владајућима. Наиме, сви економски показатељи указују да је велики број грађана, због снажног удара инфлације, доброно загазио у сиромаштво. С друге стране досадашњи Пленковићеви уступци лијечницима и сучима отворили су врата оправданим захтјевима осталих синдиката, радника, умировљеника... Недавно мучно завршен један од најдужих штрајкова, онај правосудних службеника и намјештеника, не наговјештава мирну јесен. Без проведених реформи, с најнижом цијеном рада у Еуроопи, нагомиланим вишемиллијунским корупцијским аферама хдз-а, успаваном опозицијом, ипак нас очекује још један успјешан Пленковићев економско-социјални слалом и његов сигуран улазак у нови мандат, истиче политички аналитичар ЈАРОСЛАВ ПЕЦНИК. — Сасвим је јасно зашто владајући тако здушно штите навијаче и хулигане јер су они са својим обитељима бирачко тијело које није за подцијенити. Наравно, ти гласови нису пресудни, али сама та здушна обрана даје домољубни ефект у јавности који има само један циљ – опстанак на власти. То је још увијек бесплатна борба, а најесен почиње она која ће стварно коштати. Овисно о обиму и чврстоћи синдикалних захтјева, вјерујем да ће их Пленковић испуњавати јер за хдз освајање власти нема цијену. Тко ће то платити послје избора? Платит ћео ми, порезни обвезници. Наравно, већина синдикалних захтјева је сасвим оправдана јер никада више грађана није живјело на граници сиромаштва. Начин на који ће повећања бити изнуђена, оставља мучан утисак – сматра Пецник и напомиње да предизборне приче о реформама најчешће остају само празна обећања.

Предсједник Независних хрватских синдиката КРЕШИМИР СЕВЕР истиче да се велика већина политичара, неовисно

које су боје и оријентације, пред изборе подворава грађанима као гласачкој машинерији, а не као људима од крви и меса који све више губе достојанствен живот. — Владајући су најmekшег трбуха за преговоре кад се ближе избори како би се додворили грађанима за још један мандат. Ту се онда нађе опозиција која ће рећи да би дала више и боље. Изборна кампања је заправо натјецање у обећањима. Послије избора свакако слиједи отрјежњење. Али није толико важно што су избори сљедеће године, већ је важније да услјед силног цјеновног удара међу грађанима Хрватске све више влада сиромаштво. Само се надам да неће доћи до поскупљења енергената јер би нас у постојећим увјетима то довело до понора – говори Север. — Трпимо највећи удар на подручју поскупљења хране. За просјечно кућанство удјел потрошње на храну износи око 26 посто, а постоје и она с преко 50 посто. Најугроженијој скупини грађана, а која је све бројнија, много је мање важно што

су поскупјели хотели, ресторани или путовања јер они ништа од тога не користе, али им је битна доступност хране, голо преживљавање. Сиромаштву додатно доприноси и пад цијене рада до чега је посебно дошло због доласка страних радника с којима послодавци много лакше манипулирају него с домицилним становништвом. Вјерујем да ће Влада опрезно преговарати са синдикатима јер је хдз већ сада сигуран у своју побједу, у још један мандат – сматра синдикалист.

Крешимир Север упозорава да ће опрез Владе произлазити и из отвореног питања како ће се сљедеће године пуни-ти државни прорачун.

— Похлепа у овогодишњем дизању цијена вјеројатно ће оставити трага на туризму који нам доноси значајне приходе у прорачун. Кад су цијене драстично расле, расли су и порезни приходи и пунио се прорачун. По тој основи очекивано је успоравање инфлације, па ће успорити и пуњење прорачуна. Сурова животна

реалност, висока инфлација којом се, између осталог, хранио и државни прорачун, довели су до сиромаштва све већег броја грађана грађана. Кад је ријеч о цијенама хране, знамо да је Хрватска била испод еуропског просјека, а сад смо чак за један постотни бод изнад еу-просјека. Тај значајан удар се још не смирује. Уз све друге повећане трошкове, уз неизвјесност што ће се дешавати с енергентима, уз почетак школске године, при чему су одређене ставке за опремање ученика поскупјеле и за 20 посто, неопходно је да расту плаћа у свим секторима. Повећање плаћа је потребно не због избора него због грађана. Простора за помаке има. Треба тражити приоритете, а приоритет, и то неовисно о изборима, морају бити грађани – истиче Север.

Јарослав Пецник понавља да свим досадашњим политикама никад није био циљ опће добро него брига за странку, те да на тим валовима посебно сјајно плива хдз. — Ни једна политичка снага у Хрватској у посљедњих 30 година није провела никакве суштинске реформе осим оних које смо морали одрадити због притиска међународне заједнице и Еуропске уније. хдз не смије дозволити пораз на изборима и они ће платити све што треба само да остану на власти. Срећа хдз-а је у слабој и разједињеној опозицији. Без коалиције нема рушења хдз-а. хдз ће сасвим сигурно бити прва политичка снага након избора и опозиција мора већ сад играти на карту како тој странци сузити коалицијски потенцијал за формирање власти – каже Пецник.

ТАЈ политички аналитичар наводи да опозиција бирачима упорно доказује неспособност и немогућност заједничког иступа.

— Сваки од вођа опозиционих странака види само себе као лидера, спаситеља Хрватске. Истина је, нажалост, да таква особа, односно лидер, не постоји у садашњим опозиционим редовима и то морају што прије схватити. Јаких особа сасвим сигурно има изван политике, у јавном животу, и вјерујем да би се могла пронаћи особа која би преузела улогу лидера, окупила и ујединила постојеће лијево крило и центар. Али нитко од садашњих вођа политичких странака није спреман потиснути своје особне амбиције и сујету за опће добро. Увјерења, идеологија и ставови не постоје кад се осјети угроженост – сматра Пецник.

Напомиње да опозиција начином вођења појединих градова сама себи ствара терет на националном нивоу.

— Великом дијелу садашње опорбе није стало до промјене која би грађанима омогућила бољи живот, него им је стало само до власти. Морамо признати да Загреб, нажалост, никада није био запуштенији. Бирачи виде непокошену траву, али не виде да су ТОМАШЕВИЋ и друштво далеко поштенији него БАНДИЋ. С друге стране Пуљак и Центар суствасно се бламирају. Смисао опозиције није само критизирање хдз-а и исцрпљивање у набрајању њихових негативности. Треба нудити рјешења која ће се суствасно наметати као модус операнди опорбеног дјеловања препознатљивог у јавности – каже Пецник.

— Држава не може пропасти, могу пропасти само грађани. Нитко нама не може направити толико зла колико смо ми сами себи то спремни и способни учинити. Никакви Срби, Мађари, урота Запада... На крају крајева, зна се како је створена ова држава, а она на тим основама и данас функционира – закључује Јарослав Пецник. ■

Prosvjedi su održani u dvadesetak hrvatskih gradova, kao i u regiji
(Foto: Borna Jakšić/PIXSELL)

Solidarno protiv femicida

Val prosvjeda izazvanih ubojstvom Nizame Hećimović u Gradačcu proširio se regijom, uz žene BiH stale su i demonstrantice u Hrvatskoj i Srbiji. Femicid ne poznaje granice, a naše sugovornice upozoravaju da odgovornost za prevenciju i sankcioniranje nasilja nad ženama počiva na državi koja ni približno ne čini dovoljno

UHRVATSKOJ je lani počinjeno ukupno 27 ubojstava u kojima je ubijeno 13 žena; od toga su čak u 12 slučajeva (jedan više nego 2021.) počinitelji ubojstava bile bliske osobe u obitelji – supruzi, izvanbračni supruzi, intimni i bivši intimni partneri. Premda je, prema podacima koje je Novostima ustupio Ured pravobraniteljice za

ravnopravnost spolova, u prošloj godini nastavljen ukupni pad broja ubojstava u odnosu na 2021. za 11 posto, kao i ukupni pad broja ubojstava žena za 7,6 posto, bilježi se porast broja ubijenih žena čiji su počinitelji bliske osobe. U toku ove godine 'trend se nastavlja s dosad počinjenih šest slučajeva femicida te se isti uklapa u generalni trend brutalizacije nasilja prema ženama', ističu iz Ureda u

priopćenju koje je potpisala VIŠNJA LJUBIČIĆ, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Također, prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova na koje su nam iz ureda pravobraniteljice skrenuli pažnju, policija je lani evidentirala 5.832 osobe ženskog spola kao žrtve prekršaja nasilja u obitelji i 5.706 osoba ženskog spola kao žrtve kaznenih djela u obitelji i među bliskim osobama.

Zastali smo stoga u tišini punih 15 minuta u središtu Šibenika u društvu dvadesetak šibenskih aktivistkinja (među kojima se našao i pokojni muškarac) iz Šibenske udruge mladih (Š.U.M.) i Kulturne udruge Fotopoe-tika, koje su u izvjesile ispisane transparente na kojima je hladna statistika svjedočila: isticao se upravo broj 13 kao lanjska crna bilanca, ali i podatak po kojem je u posljednjih 20

godina u Hrvatskoj ubijeno 400 žena. Hoće li ova upozoravajuća javna akcija, održana pod zajedničkim sloganom ‘Sigurnost žena je odgovornost države’ u koordinaciji četrdesetak ženskih inicijativa i organizacija u više od 20 hrvatskih gradova, konačno prodrmati inertne državne institucije?

Povod za javna okupljanja nedavno je ubojstvo NIZAME HEĆIMOVIĆ koju je u Gradačcu ubio njezin pomahnitali nevjenčani suprug, usmrтивši još dvije i ranivši tri osobe, a zatim izvršivši samoubojstvo. Njegovo zlodjelo, koje je u rijetko viđenoj patologiji prenosio i na Instagramu, izazvalo je prosvjede širom BiH, osobito masovne u Gradačcu i Sarajevu, Zenici, Bihaću, ali i u Novom Sadu. Osim solidarnog okupljanja, hrvatske su aktivistkinje javnom protestnom akcijom odaslale zahtjev za prevenciju femicida, ukazavši na problem nasilja nad ženama na koji država – kako u Hrvatskoj, tako i u BiH, u kojoj je u posljednje dvije godine zabilježeno 19 slučajeva femicida – nema konkretan odgovor.

— Važno se kolektivno solidarizirati sa svim ženama koje trenutno proživljavaju različite oblike obiteljskog nasilja, za koje statistike pokazuju da se intenziviralo i da je sveprisutno, ali i sve radikalnije. Policijski podaci pokazuju da je u Šibensko-kninskoj županiji u prvih sedam mjeseci ove godine evidentirano čak 49 žena žrtava različitih oblika obiteljskog nasilje, bilo da je riječ o tjelesnim ozljedama, prijetnjama ili uznemiravanjima i drugim oblicima nasilja, što je doista zabrinjavajući podatak – kazala nam je nakon završetka šibenske akcije MAJA Šintić iz udruge Š.U.M.

Slažemo se s našom sugovornicom da je u ovom slučaju država najodgovornija jer je kao zakonodavac jedina u mogućnosti provesti konvencije koje je ratificirala, poput Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, poznatije kao Istanbulska konvencija. Ratificirala ju je uz puno muke prije pet godina, a što je s provedbom? Razvidno je da se Konvencija ne provodi, istaknut će sve naše sugovornice u ovoj priči, a kad se ne provodi onda izostaje i adekvatna prevencija svih oblika obiteljskog nasilja, s femicidom kao najgorim mogućim krajnjim ishodom. Žalosna je, drugim riječima, država koja svoje građane svodi na statističku crnu bilancu. Ne pomaže tome ni skandalozan potez ministra pravosuđa i uprave IVANA MALENICE koji, umjesto da se promptno prihvati izrade zakonskih rješenja i strategija za sprečavanje femicida, da upregne sve raspoložive kapacitete u ministarstvu, da se potruđi i javno покаže dobru volju, luta po grčkim zatvorima i na dan protesta obilazi hrvatske nogometne huligane pritvorene u njima, one koji su bili umiješani u atensku tučnjavu sa smrtnim ishodom, kako bi dobio jamstva njihove sigurnosti. A tko će (za)jamčiti sigurnost ženama, žrtvama obiteljskih nasilnika?

Ženska mreža Hrvatske, kao jedna od organizatorica akcije, tako je u vlastito, ali i ime svih ostalih organizacija predala četiri zahtjeva državnoj tajnici u Ministarstvu pravosuđa i uprave.

Evo kako ih je u razgovoru za Novosti elaborirala SANJA JURAS, koordinatorica Ženske mreže:

— Među važnijim zahtjevima je osnivanje radne skupine za zakonsko reguliranje femicida, da se donese posebna strategija za sve oblike nasilja nad ženama, da se nasilje nad ženama konačno tretira kao kazneno, a ne prekršajno djelo i da se donese poseban zakon za sve oblike nasilja nad ženama. Tražimo usklađivanje našeg zakonodavstva i politika sa Istanbolskom konvencijom, tražimo da se donesu mjere i zakoni u skladu njom – kazala nam je Juras.

Zakon koji se tiče obiteljskog nasilja, isti će naša sugovornica, napravio je ogromnu štetu ženama samim time što se uvelo prekršajno kažnjavanje nasilja nad ženama, što je krajnje neprihvatljivo.

A dan prije koordiniranih protestnih akcija u Hrvatskoj pristigla je iz BiH ponovno tragična vijest: u Živinicama, u naselju Podgajevi, muškarac je iz vatrenog oružja usmrtio ženu, a zatim izvršio samoubojstvo. — To zapravo pokazuje koliko je problem raširen i koliko je sustavan. Bez adekvatnih mjera doći će do daljnje eskalacije nasilja. Problem je u tome što femicid nije neki potpuno nepredvidljiv incident, dapače to je najpredvidljiviji zločin koji postoji jer mu praktično uvijek prethode kontinuitet nasilja bliskog počinitelja i propusti državnih institucija da adekvatno sankcioniraju to nasilje – kaže Juras.

ZATIM opisuje kako to izgleda u praksi: — Imate slučajeva da žena prijavljuje nasilje, prvi put policija uopće ne reagira, drugi put žrtvi napiše prekršajnu kaznu jednako kao i nasilniku, treći put isto tako, pa žrtva koja nasilje trpi počinitelja više ni ne prijavljuje. I na kraju dođe do ubojstva. To je tipičan slučaj femicida, ne samo u Hrvatskoj nego i drugdje i to je ono što se treba adekvatno adresirati kroz mjere, zakonski i sustavno pravilnim sankcioniranjem – ističe Juras.

Doznajemo i da se prema podacima Instituta za rodnu ravnopravnost Europske unije Hrvatska nalazi na trećem mjestu po broju femicida u odnosu na broj stanovnika. Naša sugovornica domeće da je iz istog izvora dokazano da su porast nasilja i njegova eskalacija u direktnoj vezi s nedostatkom strateškog pristupa toj temi i problemu.

— Hrvatska već osam godina nema Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova kao glavni strateški dokument, unatoč tome što je to njezina zakonska obaveza, propisana Zakonom o ravnopravnosti spolova. Vlada je donijela tek Nacionalni plan za ravnopravnost spolova koji ne sadrži nikakve konkretne mjere i koji je spustio pitanje ravnopravnosti spolova na nižu razinu, što je propust i Vlade i Sabora. Mi zapravo imamo rodno neutralni dokument koji se tiče obiteljskog nasilja, a tražimo izradu Strategije koja s tiče svih oblika nasilja nad ženama – kaže Juras.

Zaključuje da je problem nasilja nad ženama univerzalan, pri čemu očito postoji nedostatak strateškog pristupa toj temi i u drugim zemljama regije.

— Europska unija preporuča definiranje femicida kao zasebnog kaznenog djela i ovo je dobra prilika da i Hrvatska pokrene tu dobru praksu i da posluži kao primjer zemljama koje su u procesu pristupanja EU-u – domeće Juras.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Višnja Ljubičić u dopisu Novostima

Lana Bobić (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

istaknula je i nepovoljan trend brutalizacije nasilja prema ženama koji traži učinkovitu politiku suzbijanja rodno utemeljenog nasilja. Prije svega na razini prevencije, koja je, na što ukazuju slučajevi iz prakse, još uvijek nedostatna.

S obzirom na našu opasku o manjkavosti Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine i pripadajućeg Akcijskog plana za razdoblje do 2024. pravobraniteljica navodi da je ukazivala na značaj i preporučivala hitno donošenje strateškog okvira za ravnopravnost spolova, odnosno spomenutog Nacionalnog plana. No u svom očitovanju u postupku savjetovanja sa zainteresiranom javnosti istaknula je da je dokument uglavnom samo zbir onoga što je dosad učinjeno, bez konkretne vizije kako bi sustav zaštite od rodno uvjetovanog nasilja trebalo unaprijediti i učiniti ga učinkovitijim.

‘Tako se spominje prevencija, ona se i dalje isključivo temelji samo na kažnjavanju. Izostavljena je opcija rane prevencije i ustrojanja stručnih službi koje bi pružale podršku obiteljima u problemima prije eskalacije nasilja protiv seksualnog i rodno utemeljenog nasilja. Nadalje, nije navedeno istraživanje pravobraniteljice za ravnopravnost spolova o sudskoj praksi i trendu blagog kažnjavanja počinitelja rodno uvjetovanog nasilja te s tim povezane provedene analize, a koje jasno identificiraju ključne probleme i nude konkretna rješenja kako ih prevladati. Femicid nije povezan sa zločinom iz mržnje već se navodi da se on procesuirao isključivo kao ubojstvo, bez problematiziranja činjenice da se u sudskoj praksi ne povezuje sa zločinom iz mržnje na temelju spola’, piše u priopćenju pravobraniteljice upućenom Novostima.

Aktivistkinja i feministička teologinja LANA BOBIĆ ispred organizacije U dobroj vjeri za Novosti rezimirala je značaj minule akcije. Dotakli smo se činjenice kako je u medijima puno veći fokus bio na posjeti ministra grčkim zatvorima nego na prote-

Među važnijim zahtjevima je osnivanje radne skupine za zakonsko reguliranje femicida, da se donese posebna strategija za sve oblike nasilja nad ženama, da se nasilje nad ženama konačno tretira kao kazneno, a ne prekršajno djelo, navodi Sanja Juras

stima u preko 20 gradova u kojima su žene odlučile reći ‘Stop femicidu’.

— Što se tiče djelovanja institucija ne mogu reći da ne postoji dobra volja, organiziraju se radne skupine, ali ne radi se dubinski, ne radi se kapilarno, dugoročno i strateški. Po mom mišljenju u tom smislu nemamo dobre zakone. Dovoljno stručnim osobama u ovom području ne daje se dovoljan legitimitet. U zadnje vrijeme pada mi na pamet da bi Hrvatskoj bilo dobro ostvariti bilateralnu suradnju sa Španjolskom ili možda Engleskom, pri čemu je prvospomenuta uspjela prepoloviti porast femicida, dok je Engleska napravila odlične stvari u smislu prepoznavanja prisilne kontrole unutar kaznenih zakona. Belgija je također pripremila zakon protiv femicida. Ako se ne može ostvariti suradnja i strukturno rješavati stvari, ima tu zemalja koje nam mogu biti primjer kako nešto učiniti – drži Bobić.

Iako se deklarativno nastupa protiv nasilja, praksa pokazuje da se nasilje štiti, smatra naša sugovornica. Ne štite se žene koje to nasilje trpe, odnosno one usput doživljavaju i institucionalno nasilje.

Organizacije civilnog društva nadalje nestrpljivo iščekuju skorašnje izvješće GREVIA – tijela koje okuplja stručnjake za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, a nadzire i provedbu Istanbulske konvencije. Tom tijelu predale su nekoliko izvještaja koji bi, prema točkama Istanbulske konvencije, trebali jasno pokazati što je u tom slučaju država propustila učiniti i što zapravo ne štima u sustavu. Možda će to biti dobra prilika i za novo aktiviranje ženskih organizacija i inicijativa – ali ne i samo njih – oko ove teme. ■

Sanja Juras (Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

MARIO RELJANOVIĆ

Nema granica u ponižavanju radnika

U Srbiji su retki primeri uspešnih štrajkova, kolektivno pregovaranje je suštinski nepostojeće u privatnom sektoru, u javnom sektoru odvija se po automatizmu, gušenje sindikata od poslodavaca je svakodnevnica, a sve to država podržava

MARIO RELJANOVIĆ je pravnik, naučni suradnik na Institutu za uporedno pravo u Beogradu. Uže područje interesa su mu radno i socijalno pravo i ljudska prava. Od 2012. do 2018. godine radio je kao docent, a potom vanredni profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta Union, a na tom je fakultetu od 2009. do 2018. vodio pravnu kliniku za radno pravo. Reljanović je predsednik udruženja Centar za dostojanstven rad koji promoviše radna i socijalna prava. Dugogodišnji je autor na portalu Peščanik gde je nedavno objavio tekst o

Globalnom indeksu prava radnika Međunarodne konfederacije sindikata, s posebnim osvrtom na Srbiju.

Tekst na Peščaniku završavate konstatacijom da vlasti u Srbiji neće ništa naučiti iz izveštaja. Možemo li tvrditi da se ništa ne nauči ili da ih više izveštaj ni ne zanima? Konstatacija da ih ne zanima šta piše u izveštaju je daleko preciznije objašnjenje procesa koji se dešavaju. Ovo nije ni prvi, sigurno ni poslednji izveštaj u kojem se ukazuje na opadanje kvaliteta prava radnika u Srbiji.

Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava UN-a je lani u izveštaju o Srbiji jasno ukazao na dosta elemenata odstupanja od međunarodnih standarda rada. U odnosu na pojedine zakonske projekte države smo imali reakciju međunarodnih elemenata, kao što je pismo grupe specijalnih izvestilaca UN povodom sramotnog predloga zakona kojim bi se uredio sezonski rad. Evropski parlament je osudio dešavanja u Linglongu. Sve su ovo suptilni diplomatski signali koji bi u nekoj drugoj državi doveli do ozbiljnog razmatranja procesa koji se dešavaju. U Srbiji međutim ne postoji politička volja za

takvim nečim jer se dosledno poštuje tvrda struja privlačenja takozvanih 'stranih investitora' po cenama koje se plaćaju i izuzetno jeftinom i potpuno nezaštićenom radnom snagom. Nijedan spoljni uticaj ne može da poremeti 'trku do dna' koju Srbija trči, a u tom cilju je praktično obustavljena harmonizacija sa pravnim tekovinama u okviru poglavlja 19 u pregovorima s EU. Više niko ni ne priča o novom zakonu o radu, niti bilo kojim drugim intervencijama koje bi dovele do poboljšanja prava radnika.

U Srbiji govorimo o 'Superhik-državi'
(Foto: Medija centar Beograd)

Interesantna je usporedba Srbije i Hrvatske. Srbija spada u četvrtu grupu država po stepenu poštovanja kolektivnih prava i među najgorima, dok je Hrvatska u drugoj grupi.

Hrvatska u drugoj grupi je svakako prijatno iznenađenje, ali i pokazatelj da države regiona mogu imati bolju zaštitu i ostvarivanje radnih prava, uprkos nezavidnom položaju na svetskom tržištu kapitala. Razlike između Hrvatske i Srbije su proistekle iz dve činjenice. Prva se odnosi na harmonizaciju sa pravnim tekovinama EU. Iako je uspon desnice u Evropi evidentan, a što će sigurno imati uticaja na relativno skore izbore za Evropski parlament, trenutno postignuti standardi su daleko viši od onih koji važe u Srbiji. Hrvatska, makar nominalno, poštuje prava radnika na načine koji su usklađeni sa svetskim i evropskim standardima. U Srbiji nemamo čak ni taj minimum. Na primer, veliki broj radnika je uskraćen za pravo na sindikalno organizovanje i kolektivno pregovaranje, a trend je da se njihov udeo poveća. Pravo na štrajk regulisano je zakonom koji je pisan pre gotovo 30 godina za nekadašnju federalnu državu i čija primena dovodi do toga da je gotovo svaki štrajk koji se pokrene nezakonit.

Loše priče iz Srbije

Drugi faktor je primena postojećih zakona. Očigledno je da iz Srbije dolazi mnogo više loših priča. Važno je da se setimo da se kategorizacija vrši prema izveštajima sindikata sa terena i prvenstveno u odnosu na poštovanje kolektivnih radnih prava. Kada pogledamo izveštaje iz Srbije, čak samo one primere koji su bili medijski pokriveni, videćemo da su retki primeri uspešnih štrajkova, da je kolektivno pregovaranje suštinski nepostojeće u privatnom sektoru (dok se u javnom sektoru odvija po automatizmu i ne ostvaruje naročito povoljne rezultate), da je svakodnevica postalo gušenje sindikata od strane poslodavaca. Videćemo i da država podržava ovakav razvoj situacije, skandaloznim izmenama Zakona o radu iz 2014. je kolektivno pregovaranje nepovratno unazađeno. Podsetiću i da je jedini uhapšeni prilikom velikog skandala u Juri (južnokorejska fabrika za proizvodnju kablova u Leskovcu. op. a.) 2020., kada je fabrika postala žarište epidemije korona virusa, bio predsednik sindikata koji je govorio na protestnom skupu radnika ispred fabrike. Pušten je jer nije prekršio ni jedan zakon, ali nikada nijedan direktor Jure nije ispitan povodom navoda da se ne poštuju mere epidemiološke zaštite. Hapšenje predsednika sindikata bilo je zastrašivanje kako bi se nezadovoljstvo radnika suzbilo represivnim metodama. Kada analizirate puno ovakvih primera koji su obeležili prethodni period u Srbiji, jasno je da se tu radi o sistematskom kršenju prava koje je pomognuto od strane države, a to je upravo opis četvrte kategorije.

Verujete li da bi pristupanje ostalih država Balkana EU mogao imati rezultat sličan kao u Hrvatskoj?

U procesu pristupanja je najvažniji segment usvajanje nekih opštih standarda. Nije dakle najvažnije odrediti datum kada će netko ući u EU već je važno da se one usklađuju propise i politike sa EU. To je put koji vodi vladavini prava, nezavisnom pravosuđu, jakim institucijama. Kada je reč o pravima radnika, možemo uporediti Mađarsku i Austriju, dve geografski i istorijski bliske države. Svakako da je fokus na zaštitu prava radnika daleko jasniji i uspešniji u Austriji, dok je Mađarska napravila značajne iskorake ka razvodnjiva-

Jedini uhapšeni prilikom velikog skandala u Juri 2020., kada je fabrika postala žarište epidemije korona virusa, bio je predsednik sindikata. Pušten je jer nije prekršio nijedan zakon. Nikada nijedan direktor nije ispitan

nju tih prava jer i sama trči neku vrstu ‘trke do dna’. Vladajuće politike investiranja, za poštovanja, pa i poreska politika, kao i standardi vladavine prava i efikasne zaštite prava radnika, igraju veliku ulogu u jednoj državi. Hamornizacijom na putu ka članstvu u EU moglo bi se dosta postići, ali je to samo jedan korak koji bi morao da se odigra komplementarno sa puno drugih: okretanjem unutrašnjim privrednim potencijalima umesto sumnjivim ‘stranim investitorima’, potpuno izmenjena poreska i redistributivna politika, drastično smanjenje korupcije i vraćanje istinske nezavisnosti institucija države.

Strani vlasnici, čak i kad su iz zemalja gde su stepen radnih prava i uloga sindikata veliki, retko primenjuju ta iskustva. Zašto je to pravilo i da li je jedan od razloga razjedinjenost pa i nepostojanje sindikalne organizovanosti...?

Sindikati u tome svakako igraju negativnu ulogu. Ne treba stvarati opšte zaključke jer i u Srbiji ima onih koji su agilniji i postižu relativno dobre rezultate. Imamo i primere da su veće sindikalne celine inertne ali da njihove lokalne jedinice deluju dosta dobro. Kada se pogleda celokupna slika jasno je da sindikati trenutno nemaju potencijala da se efikasno suprotstave nesavesnim poslodavcima, posebno onima iza kojih stoji država. Za postupanje nesavesnih poslodavaca je odgovorna aktuelna politika privlačenja stranih investicija. Da bi obezbedila što veći broj radnih mesta, država promovise izuzetno povoljne uslove za strane investitore – razne olakšice, posebno poreske, subvencije za svako radno mesto, korišćenje državne ili lokalne infrastrukture, i slično. Ali, među ‘pogodnostima’ koje država nudi su i niske zarade, jeftin rad, kao i neformalno reklamiranje fleksibilnosti primene zakona u Srbiji. Tako se poslodavac koji dolazi u Srbiju oseća rasterećeno, na neki način garantovana mu je ‘ekstrateritorijalnost’, odnosno nedovoljan i nedovoljno efikasan sistem nadzora.

To se ne odnosi samo na radno pravo, postoje veliki problemi sa zagađivačima u Srbiji. Dovoljno je samo videti na koji način je izgrađena fabrika Linglong. Jasno je da ovakvo politika privlači puno poslodavaca koji jedino žele da ostvare što veći profit u periodu trajanja olakšica, nakon čega se povlače iz Srbije. Najbolji dosadašnji primer je italijanska fabrika Geox u kojoj je dokumentovan niz kršenja propisa, a koja je zatvorila svoju proizvodnju neposredno nakon isteka perioda subvencija. Da bi se ostalo u trci do

dna, odnosno da bi ta ‘nemoguća’ politika davala konstantne rezultate, mora se bez prestanka raditi na privlačenju novih investitora. Takvih je sve manje, pa su uslovi njihovog dolaska sve povoljniji. Država za tako nešto nema dovoljno para, pa se zadužuje i preraspodeljuje sredstva iz drugih delova budžeta. Tako stradaju najpre socijalna davanja i dolazimo u apsurdnu situaciju da se ulaže u one koji su već bogati, uzimanjem od najsiriomašnijih. Bogati pri tome plaćaju minimalne poreze (neki ih ne plaćaju uopšte) i potpuno legalno iznose sav višak stvorene vrednosti iz zemlje. Retko reinvestiraju u Srbiji, a nema ni govora o podršci lokalnoj zajednici i društveno odgovornim postupanjima. Zbog toga u Srbiji govorimo o ‘Superhik-državi’. Naravno, ne bi trebalo poistovećivati sve strane kompanije koje dođu u Srbiju, jer ima i veoma uspešnih primera drugačijih praksi. Ali one nisu u fokusu državnih politika.

Kao zemlju za primer spominjete Italiju, ali na sopstvenom tlu. Iskustva sa italijanskim kompanijama u Srbiji su suprotna.

Tako je, već sam pomenuo Geox. FIAT takođe nije ostavio dobar utisak, mada je za vreme poslovanja u Srbiji bio relativno dobar poslodavac sa uslovima rada koji su, za lokalne uslove, bili iznad proseka. Italija je označena kao jedna od država u kojoj praktično ne postoji kršenje prava radnika. Realno je međutim postaviti pitanje, da li je to između ostalog rezultat činjenice da italijanski poslodavci uglavnom proizvode u državama u kojima su standardi prava radnika daleko, daleko niži.

Koliko je činjenica da je Pošta Srbije na toj negativnoj listi kompanija neka vrsta paradigme odnosa države prema kolektivnim radnim pravima?

Čini mi se da je Pošta Srbije na listi pre svega zbog potencijalno velikog broja negativnih izveštaja sindikata. Daleko od toga da je stanje u tom javnom preduzeću savršeno, naprotiv, ali je možda preterano govoriti o Pošti Srbije kao o jednom od najgorih preduzeća na svetu, kada je reč o ostvarivanju kolektivnih prava. Sama činjenica da je javno preduzeće na toj listi je dosta indikativna iz više razloga. Prvo, da se razbije stereotip koji vlada u Srbiji, da je u javnom sektoru radnicima mnogo lakše. Drugo, da se ukaže na pravni položaj javnih preduzeća koja su ‘ni na nebu, ni na zemlji’. Kada se priča o pravima radnika ili poslovanju tih preduzeća, državni funkcioneri obično kažu da su ona tržišna, i da država ne može na njih da utiče. Ali kada takva preduzeća lošim poslovanjem stvore ogromne gubitke, oni se skrivaju iz džepova građana, dakle iz budžeta. Javna preduzeća su postala plen partija na vlasti, izuzeta su od ograničenja u zapošljavanju u javnom sektoru pa je partijsko zapošljavanje praktično jedini način da se u njih uđe. Pošta Srbije je dobar primer postojanja privatizacije (partizacije) javnih dobara i toga da prava radnika u javnim preduzećima zavise od partijskih kadrova koji po pravilu nisu ni malo stručni da njima upravljaju.

U istu grupu kao i Srbija, četvrtu, spadaju i VB i SAD koje sve više postaju najnegativniji primeri. Znajući njihov značaj za ‘zapadni’ svet, možemo li očekivati dalje padove na evropskom tlu?

Mislim da ovoj činjenici ne treba pridavati veliki značaj. Tačno je da postoji ‘liberalizacija’ ili ‘fleksibilizacija’ radnog prava po ugledu na SAD, ali takvi trendovi bi bili preuzeti iz bilo koje druge države, da su u njoj aktuelni. Drugim rečima, SAD su svojevrsan model

Čini mi se da i pored evidentnog slabljenja prava radnika širom Evrope mnoge evropske države ostaju imune na neke potencijalne nove talase pogoršanja radnih prava. Prihvatanje takvih trendova podrazumeva smrt socijalnih funkcija države

neoliberalnim kapitalistima ne zbog ‘amerikanizacije sveta’, nego zbog činjenice da ovaj model omogućava najveći profit na štetu radnika. Takvi trendovi se mogu preokrenuti, čini mi se da i pored evidentnog slabljenja prava radnika širom Evrope, mnoge evropske države ostaju imune na neke potencijalne nove talase pogoršanja radnih prava. Prihvatanje takvih trendova podrazumeva smrt socijalnih funkcija države, a to je u najvećem broju evropskih zemalja nezamislivo. Naravno, države periferije će ostati pod jakim uticajem fleksibilizacije rada, zbog činjenice da su se njihove vlade odlučile da vode nesrećne politike ‘trke do dna’.

Dno ne postoji

Francuska, Holandija, Belgija, Španija, Kanada nalaze se na spisku zemalja koje su jako nazadovale.

Nazadovanje ovih zemalja treba posmatrati sa pozicija na kojima su bile. Francuska je nazadovala pre svega zbog nasilnog odnosa prema radnicima koji su protestovali zbog izmena radnopravnih propisa. Kritike koje su joj upućene ne znače da je radno pravo u njoj u potpunosti zamrlo, daleko od toga. U izveštaju je fokus na kolektivnim pravima, naročito na ostvarivanju prava na sindikalno udruživanje i delovanje, koje su ‘napale’ mnoge vlade širom sveta. I pored kriza trenutnih kriza, radno zakonodavstvo tih država i dalje nije pokleklo u značajnoj meri u odnosu na mnoge druge države koje su uzete kao negativni primeri u izveštaju. Opšta situacija izuzetno je zabrinjavajuća. Sve je veći procenat kršenja prava radnika, to se jasno vidi iz destogodišnjih trendova. Mora se reći i da je paradoks ‘trke do dna’ da dno ne postoji. Granice u ponižavanju radnika formalno ne postoje, kada jednom odstupite od međunarodnih standarda i postanete gluvi na pokušaje međunarodnih institucija da vam ukažu na to da se ne krećete u dobrom pravcu, možete učiniti uslove rada odista nepodnošljivim. Pitanje je zašto bi takve vlasti opstale i šta se tačno time dobija na duži rok. Navedene politike ne mogu biti dugoročne jer su preskupe za državu. Postoji i rizik socijalnih nemira i stvaranja nepodnošljivih tenzija između raslojenog stanovništva u kojem jako brzo počinju da dominiraju siromašni i apsolutno siromašni. ■

Tko pita za zdravlje

Stranačke obaveze
na prvom mjestu –
Vili Beroš (Foto:
Ivana Ivanović/
PIXSELL)

Institucije u vrhu zdravstvene administracije upregle su se ovog ljeta u posao poliranja lika i djela ministra Vilija Beroša. HZZO, HZJZ i Ministarstvo zdravstva tako uzaludno demantiraju medijske napise o eroziji javnog zdravstva u korist privatnog medicinskog tržišta, dok se HZZO cinično hvali brisanjem 106 tisuća osoba s popisa osiguranika

U REZIMEU političke karijere VILIJ A BEROŠA jedno mjesto treba rezervirati za tjedan usred kolovoza, kroz koji smo vidjeli sve bitno o mandatu tog ministra zdravstva i njegovim takozvanim reformama. U tih nekoliko dana sezone kiselih krastavaca, institucije u vrhu zdravstvene administracije upregnute su u apsurdnu misiju da demantiraju neoborive činjenice o eroziji javnog zdravstva u korist privatnog medicinskog tržišta, ali i da se pohvale brisanjem 106 tisuća osoba s popisa osiguranika Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) i uštedama koje će se time ostvariti.

Kako je počelo?

Prošlog je tjedna ministra uznemirio proboj dijela publikacije Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ) u medije, počevši od Novog lista, čija je novinarka iz tablica zdravstvenog statističkog ljetopisa za 2022. izvukla podatke o visokom broju privatno plaćenih pregleda CT-om i MR-om. Podsjetimo, objavljeno je da su pacijenti lani obavili više od 50 tisuća MR snimanja i više od 11 tisuća CT snimanja ‘u privatnim poliklinikama o vlastitom trošku’ i da to čini oko deset posto ukupno obavljenih CT i MR pretraga u prošloj godini. Autorica je zaključila da se to ‘dobrim dijelom događa zato što ove pretrage zbog dugih lista čekanja u hrvatskim bolnicama i dalje ne mogu obaviti u razumnom roku’, a kao dokaz priložila javno dostupne podatke prema kojima se na MR mozga u bolnicama čeka u prosjeku 316 dana, na MR abdomena 251 dan, a na MR hipofize 232 dana. CT prsnog koša obavlja se u roku od 218 dana, a na red za CT koljena dolazi se u prosjeku za 142 dana.

Intenzitet Beroševe reakcije na tekst podsjeća na to koliko je nevažno što su alarmantna nedostupnost radiološke opreme, ekstremno duge liste čekanja i drenaža pacijenata u privatni sektor notorna stvar, jer se tim činjenicama dosad uspješno othrvao svaki ministar zdravstva i ostao neprokan kao politički *ravnozemljaš*. Ministar je na podatke pucao iz svih oružja; prvo se reakcijom oglasilo Ministarstvo zdravstva (MiZ), pa ispravkom Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (HZZO), a onda i sam HZJZ, koji demanti nije uputio samo na adresu nakladnika koji je objavio informacije, nego i na sve ostale medije. Objava je plasirana kao da je sve objavljeno u Novom listu laž, iako se usporodbom HZJZ-ovih tablica i novinskog teksta vidi da je pogrešan samo način na koji je novinarka došla do suštinski točnih informacija. U tekstu su, naime, plaćanja iz džepova osiguranika greškom pretvorena u plaćanja privatnicima, iako se u tablicama HZJZ-ovog ljetopisa ne razdvaja privatni od javnog sektora i ne vidi kome su uplaćena *out-of-pocket* sredstva. No nesporno je da je HZJZ objavio da je 708.227 CT, MR i PET CT pretraga plaćeno sredstvima HZZO-a, a čak 89.475 iz džepa pacijenata, što čini 12,6 posto udjela privatnog plaćanja radioloških pretraga, skoro točno onoliko koliko Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) već dugo računa privatne troškove pacijenata u Hrvatskoj.

Podatak je dakle jednako točan i trivijalan.

K tome su iz Zavoda za Novosti decidirano izjavili da je riječ o 11 posto privatnih troškova, što je manje od podataka s njihovih stranica, a bliže računici koju je plasirao Novi list. Iz HZJZ-a su insistirali i na tome da je Novi list tendenciozno pogriješio u zbrajanju broja MR uređaja u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama, prikazujući privatni sektor bolje opremljenim, no čini se da su za zbrku velikim dijelom sami odgovorni. U tablicama npr. iznose podatak da u bolnicama (nespecifično, ne

Od javnosti je nemoguće sakriti alarmantno duge liste čekanja, sistemsko nepoštivanje obaveze bolnica da transparentno prikazuju i održavaju liste i alarmantnu ekspanziju privatnog zdravstvenog poduzetništva, ali se sistem ipak odlučio na borbu protiv neugodne istine

znamo jesu li javne ili privatne) postoji pet MR 3T uređaja, dok je preostalih šest u ‘ostalim’ zdravstvenim ustanovama, iako barem sedam MR-ova snage 3T stoji u privatnim poliklinikama, a imaju ga i četiri privatne bolnice.

HZJZ, ukratko, nije bio motiviran time da pojasni i produbi svoju statistiku i upozori na ozbiljan javnozdravstveni problem nedostupnosti radiološke opreme, nego je ministru zdravstva osigurao kontrolu štete po ugled, po cijenu obezvrjeđivanja svog rada i cijele teme. U toj se epizodi vide i drugi kronični problemi zdravstvenih politika, a to je alarmantan nedostatak informacija o sustavu, zbog čega ga je nemoguće precizno evaluirati i raditi ozbiljnije analize, uz distorzije i skrivanje dostupnih podataka i stvaranje panike kada se oni pojave u medijima.

U konkretnom je slučaju npr. od javnosti nemoguće sakriti alarmantno duge liste čekanja, sistemsko nepoštivanje obaveze bolnica da transparentno prikazuju i održavaju liste i alarmantnu ekspanziju privatnog zdravstvenog poduzetništva, ali se sistem ipak odlučio na borbu protiv neugodne istine.

Health Consumer Powerhouse u svom godišnjem izvještaju Hrvatsku redovito stavlja na zaleđe EU-a po dostupnosti radioloških pretraga, što se potvrđivalo i u izvještajima Eurosata.

Hrvatska ima nešto više od 1,1 MR-ova na 100 tisuća stanovnika, koliko ima Francuska, ali se u toj zemlji čekanje na pretragu duže od 40 dana smatra neprihvatljivim i alarmantnim. Kod nas se neke liste mjere u godinama.

Prvo sveobuhvatno kvantitativno istraživanje lista čekanja i iskoristivosti radiološke opreme u Hrvatskoj objavljeno je 2020. godine u Croatian Medical Journalu, što je samo po sebi porazno. Istraživači su upozorili na to da Hrvatska uopće nema standard čekanja na radiološku dijagnostiku, ali i na nedostupnost osnovnih podataka, poput informacija o broju sati rada CT-ova i MR-ova, o trajanju čekanja od trenutka upućivanja na pretragu, godišnjim varijacijama u iskoristivosti strojeva, kao i o kliničkim kriterijima za upućivanje na MR i CT. Na osnovu onoga što su iz sustava mogli dobiti, zaključili su da se na radiološke pretrage ekstremno dugo čeka i da ne postoji jasna logika iskoristivosti aparature, zbog čega se na nekima ne radi gotovo ništa, dok drugi prelaze prosjek EU-a. Korištenje MR-a kretalo se od 3.846 do 11.026 pretraga u godini dana, dok se CT-ovi koriste u rasponu od 503 do 17.234 pretraga po aparatu godišnje. Prosječna razina korištenja MR-a i CT-a u EU-u prema podacima Eurostata iznosi od 4.472,14 i 6.062,5 pregleda po skeneru u godini dana.

U radu se konstatira da neke naše bolnice prve kategorije korištenjem opreme premašuju prosjek EU-a, no ipak je vrijeme čekanja ostalo najduže među europskim zemljama. No kvantitativna istraživanja nisu dovoljna za razumijevanje problema i njegovih uzroka. Analiza slučaja najveće državne bolnice, KBC-a Zagreb, gdje se pretraga magnetom 3T radi u poliklinici Neuron, javnoj neprofitnoj ustanovi koju je u svrhu znanstvenih istraživanja osnovao Medicinski fakultet u Zagrebu, govori da je ključ problema u tome što se o zdravstvu odlučuje u potpuno korumpiranim procedurama. Neuron, na primjer, otkad je osnovan kao javni istraživački centar, zapravo radi kao privatna poliklinika za komercijalne pacijente koji uslugu dobiju odmah, a za to je vrijeme službena lista čekanja na pregled magnetom 3T u bolnici Rebro narasla na 699 dana. U kvantitativnom istraživanju Neuron će tako dati sliku visoko iskorištenog uređaja s najdužom listom čekanja u EU-u, ali sama ta slika neće objasniti zašto je sve skupa vjerojatno slučaj za DORH. Ministar koji se drži kao da ne zna za takve stvari, a pritom nervozno reagira na obične medijske izvještaje o problemu lista čekanja, nije manje od saučesnika.

Nepuna tri dana nakon panike zbog teksta u Novom listu, HZZO se odlučio pohvaliti fantastičnim rezultatima Beroševog Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju (ZOZO) po kojem se sve nezaposlene osobe moraju fizički pojaviti u Zavodu svaka tri mjeseca, inače ostaju bez statusa osiguraniaka. U vrhunski ciničnom scenariju, državni osiguravajući zavod koji provodi koncept ustavnog prava na zdravstvenu zaštitu pod jednakim uvjetima javno je proslavio brisanje 106 tisuća osoba s popisa osiguranika, uz procjenu da će time zdravstvo uštedjeti 30 milijuna eura. Podsjetimo, mjera je prvotno zamišljena tako da se status osiguranika s osnove nezaposlenosti veže uz prijavu na

Neuron, otkad je osnovan kao javni istraživački centar, zapravo radi kao privatna poliklinika za komercijalne pacijente koji uslugu dobiju odmah, a za to je vrijeme službena lista čekanja na pregled magnetom 3T u bolnici Rebro narasla na 699 dana

Zavodu za zapošljavanje, no ta je ideja propala i zamijenjena je zakonskom obavezom nezaposlenih da svaka tri mjeseca dođu u HZZO da bi zadržali pravo na osiguranje. To je obrazloženo željom da se riješi problem osiguranika koji rade u inozemstvu, a zdravstvenu zaštitu navodno koriste u Hrvatskoj, a spominjala se nezakonitost posjedovanja više osiguranja po pravu EU-a. Činjenica je, međutim, da država nije uložila napor da tu situaciju riješi na način koji ne implicira rizik od gubitka prava na zdravstvenu zaštitu, a da danas iz HZZO-a priznaju da ne znaju tko je među 106 tisuća ljudi koji ovog trena nemaju pravo na zdravstveno osiguranje.

Za Novosti su izjavili da ‘HZZO nije komunicirao kako su ‘pravo na osiguranje izgubile baš osobe koje žive u inozemstvu’, već smo naglašavali kako nam nisu poznati razlozi zbog kojih nam se osiguranici nisu javili’. Tome dodaju da ‘ne mogu komentirati novinarske tekstove koji navode nešto što nije dio odgovora koje je HZZO slao novinarima na upit o osobama koje su izgubile osiguranje’. Na pitanje kako su došli do toga da će eliminacijom ovih ljudi uštedjeti preko 30 milijuna eura, odgovaraju da su ‘uzeli sve troškove za obrisane OIB-ove u 2022. godini po vrstama računa, kako je navedeno’ i tamo našli, među ostalim, skoro milijun eura troška za ortopedsku pomagala i još 7,5 milijuna za stacionarno liječenje. Kako to da mlado i radno aktivno stanovništvo koje odlazi na rad u Irsku troši toliko na ortopedsku pomagala i stacionarno liječenje, sasvim sigurno nikada nećemo saznati. Osim što je oduzimanje prava na zdravstvenu zaštitu krajnje rizičan potez, u nekim elementima vjerojatno i protuustavan, ovakvom se komunikacijom dodatno potvrđuje koliko je proizvoljan.

Prema revizorskom nalazu, bolnice su koncem 2021. godine dugovale nevjerojatnih 14,5 milijardi kuna, što čini polovicu od ukupnog zdravstvenog proračuna. Od toga je šokantnija samo činjenica da Beroš nakon nalaza isti tren nije smijenjen, nego je premijer ANDREJ PLENKOVIĆ amenovao da se jednu skupinu ljudi novim ZOZO-om tereti za financijsko pucanje zdravstva.

Vrući tjedan u kolovožu u tom kontekstu možda nema toliku težinu, ali podsjeća na lakoću kojom se obaveze ministra zdravstva brkaju s obavezama stranačkog pijuna, osobito u izbornoj godini. To će bez ustručavanja napraviti svi vojnici vladajućeg HDZ-a, ali je samo gospodar Ksavera u prilici da time i ugrozi nečije živote. ■

Čak 89.475 radioloških pretraga pacijenti su lani platili sami (Foto: Vjeran Žganec Rogulja/PIXSELL)

Jugoslavenenska hipoteza

Treba razumjeti da je Jugoslavija ime za pobjede i permanentno vraćanje, a ne ime simplificiranog poraza i zaborava. Ona je tema današnjice, a ne historije. Slučaj raspada Jugoslavije ne samo da ne može poslužiti kao argument protiv komunizma. Naprotiv, raspad Jugoslavije je najbolji dokaz superiornosti ‘komunističke hipoteze’

DANAS o Jugoslaviji pišu svi. Od desnice koja ju strasno negira, preko liberala koji žale što se ona nije mirnodopski transformirala u ‘normalnu’ državu slobodnog tržišta i višestranačke liberalne demokracije pa sve do ljevice, koja je raspršena od žaljenja za dobrim životom, raznih vrsta jugonostalgije. I do rijetkih promišljanja o smislu toga projekta i njegovom današnjem značenju. Kako bilo, usprkos bijelom šumu, o Jugoslaviji, a pri tome mislimo na ‘ovu Jugoslaviju’, da parafraziramo knjigu MARKA RISTIĆA ‘Za ovu Jugoslaviju’, misli se malo. Naročito ako nam je stalo do ‘spašavanja’ njene ‘komunističke hipoteze’, da parafraziramo jednog francuskog filozofa, ALAINA BADIOUA.

U ovom preglednom članku dozvolit ćemo si da se pozovemo i na svoj minuli rad. Naime, prije desetak godina, dok jugoslavenski studiji još nisu postojali, mi smo objavili dva broja Aktiva, priloga Novosti za teoriju prakse, posvećena jugoslavenskim studijima. Već tada smo u zametku imali na umu i kritiku toga koncepta, koji danas razvija npr. Muzej Jugoslavije u Beogradu.

I što nam sada treba? Da iz pozicije novih ‘dovršenih država’ seciramo Jugoslaviju kao mrtvo truplo? Da je proučavamo znanstveno, kao problem historiografije, društvenih znanosti i, puno manje, humanistike? Knjige s takvim pristupom se množe, a da projektu Jugoslavije nismo puno bliže. Da ne spominjemo i muzealizaciju u obliku raznih izložbi, o raznim fenomenima iz jugoslavenske prošlosti, koji su najčešće ‘nacionalizirani’ i svedeni na nacionalnu krišku izrezanu iz te torte.

Počnimo zato idejom koju je nešto prije raspada skovala ‘bivše-jugoslavenska’ politička teorija. A to je ona o ‘Jugoslaviji

kao nedovršenoj državi’. Teza o ‘nedovršenoj državi’ iznesena je u istoimenoj knjizi ZORANA ĐINĐIĆA i time je on postao rodonačelnik cijele sljedbe danas uobičajenih ocjena o ‘slabosti’, ‘delikatnosti’, ‘nefunkcionalnosti’, ‘nestvarnosti’ Jugoslavije. Po toj poziciji Jugoslaviji je nešto bitno nedostajalo te je stoga i bila osuđena na propast. Za kolektiv autora tu tezu treba odbaciti kao oličenje političke vulgate suvremenog kapitalizma, ‘samoevidentnosti’ liberalne nacije-države, sa svim njezinim aparatima suverenosti. Ona je nesposobna misliti politiku na kojoj je utemeljen jugoslavenski projekt. Da, Jugoslavija je bila ‘nedovršena’, ali u jednom sasvim drugom smislu. To se vidi iz logike jugoslavenskih ratova za nasljeđe, koji su na svoj način htjeli ‘završiti’ Jugoslaviju. Ili još bolje s njom. Ono što je ta realnost najviše izražavala nije proces raspada države, već upravo nasilna logika njene konstitucije iz samog načela ‘normalnosti’ suverene nacije države. Nove države su, da ponovimo, Jugoslaviju htjele nekako ‘dovršiti’. No taj dovršetak ona nije mogla preživjeti.

Umjesto restauracije iznesimo nekoliko teza o modalitetu postojanja Jugoslavije. Ona je nastala u jeku Drugog svjetskog rata kao revolucionarna tvorevina. Proizlazi iz revolucionarnog zahtjeva koji obrazuje revolucionarni subjektivitet. Postojeće stanje se u tom ‘nemogućem’ zahtjevu treba ukinuti. Kolektiv koji nastaje ima dvostruki zadatak. Da se bori protiv fašističke okupacije, ali i da se antagonizira protiv kapitulacije i kolaboracije državnog aparata Kraljevine Jugoslavije. Taj kolektivitet je ‘narodnooslobodilačka borba’.

To je prekid sa svakim izvođenjem iz neke predodređene supstance. Deklaracija AVNOJ-a iz 1943. ne temelji čak niti na prethodnoj tradiciji jugoslovenstva, još

manje na ideji o nekoj etničkoj srodnosti naroda ili na konceptu ‘narodnog jedinstva’, koji je postojao u staroj Jugoslaviji. Ona ne počiva na ideji identiteta ‘naroda-nacije’, koji prethodi njegovoj političkoj akciji, već proizlazi iz same politike, akta otpora fašizmu i radikalnog zahtjeva za jednakošću.

Borba protiv fašizma također je borba protiv imperijalizma i svih oblika eksploatacije i dominacije. Ona počiva na figuri klasne borbe. Makar i mala grupa, npr. ona španjolskih boraca, u prvi plan postavlja

Kraj projekta Jugoslavije nije donio ništa novo. Ne samo da nismo dobili više slobode, osim ‘slobode’ eksploatacije, nego i sva liberalna obećanja o demokratskom pluralizmu, reprezentaciji interesa većine, suverenosti naroda, nisu ostvarena

lenjinističku tezu: ‘Transformirati imperijalistički rat u građanski rat proletera protiv buržoazije.’

Politika jugoslavenskih partizana i kada preuzima centralni motiv buržoaskih revolucija, motiv ‘nacionalnog oslobođenja’, upisuje u njega kontradikciju. To nije ‘patriotski’ akt obrane određenog poretka, simboličke i institucionalne strukture, već praksa jednog novog kolektiva koji se temeljito suprotstavlja zatečenom državnom aparatu. No pitanje nacionalnog oslobođenja postavlja u množini. Oslobođenje jednog naroda, jedne ‘nacije’ nužno uključuje oslobođenje i jednakost svih, bilo da su oni već ‘reprezentirani’ u državnom aparatu ili to nisu. ‘Pravo naroda na samoopredjeljenje’, kao lenjinističko načelo, ne označava legitimaciju jedne pravno-političke forme, principa po kome se jedna nacija ogleda vlastitoj državnoj strukturi, već predstavlja najmanji zajednički nazivnik putem kojeg se konstituira kolektiv koji ujedinjuje ‘narode’ u antifašističkoj i antiimperijalističkoj borbi. Ta borba je radikalizacija egalitističke maksime.

Jugoslavenski kolektiv proizlazi iz formi direktne, masovne demokracije, koje tu nastaju. Iz ‘proleterskih brigada’, ‘narodnooslobodilačkih odbora’ i ‘zemaljskih antifašističkih vijeća’. Ove forme, nadahnute savjetima Pariške komune i sovjetima Oktobarske revolucije, usmjerene su protiv državnog aparata i služe njegovom razbijanju.

Jugoslaviju treba misliti kao nužno kontradiktornu realnost. Samo iz tradicije ‘odumiranja države’ možemo pojmiti razvoj kontradikcija, koje se ujedinjuju u novom državnom konstrukt. Jugoslavija je predstavljala ‘državu koja je ujedno već i ne-država’, da citiramo LENJINA.

Kada to znamo, što iz te perspektive označava ‘biti Jugoslaven’ danas? Jugoslovenstvo nije, kaže Kolektiv autora, jednostavna kategorija pripadnosti. Ono podrazumijeva ljude koji su se odupirali logici koja se veže uz predikate – države, nacije, vjere, rase, vlasništva, roda. Jugoslaveni su oni čiji iskaz ‘mi’ izražava strast egalitarizma, subjektivitet emancipacije. Jugoslavenski kolektiv je onaj kolektiv koji nije identičan sam sa sobom. To je kolektiv koji je sposoban da prakticira vlastitu transformaciju.

Politička je paradigma jugoslavenskog projekta dakle eksperimentalna. NOB se transformira u skladu s vlastitim tendencijama. Praksa politike koja se mjeri u odnosu na inovaciju ‘lekcija’ je politike partizana.

Danas, poslije ratova za jugoslavensko nasljeđe, post-jugoslavensku situaciju određuje isti ‘etnički’ kaos kao prije Drugog svjetskog rata. Uz jednu suptilnu razliku: novi monarh, novi tiranin – je demokrata. U toj ideji ‘normalnosti’ liberalno-demokratske države, u ‘legitimnosti’ njenog suverenog principa, moramo tražiti uzroke post-jugoslavenskih konflikata i ratova. Parlamentarna demokracija je ta koja nam danas, nametnuvši seriju partikularističkih ‘mogućnosti’, ograničenja mišljenja i prakticiranja politike, govori o nemogućem i nerealnom karakteru emancipacije i revolucionarnih projekata. Zašto je onda neophodno pozivati se na nastavak sa projektom Jugoslavije? Misliti i prakticirati politiku nemogućega, politiku prevazilaženja postojećeg stanja, u situaciji kada je neprijatelj, kao u slučaju jugoslavenskih partizana, neusporedivo brojniji i snažniji, to predstavlja kontinuitet sa emancipacijskim projektom Jugoslavije. Gesta jugoslavenskih partizana danas nam treba poslužiti da u svojoj situaciji, koja je post-jugoslavenska, ‘post-socijalistička’, ali i situacija nove

globalne strukturacije kapitala i njegovih formacija, mislimo i prakticiramo njezinu nemogućnost, kao mogućnost emancipacije za sve.

Kada govorimo o mračnom raspadu Jugoslavije, ona nije ime za slom, već za pobjedu nad mnogo nadmoćnijim neprijateljima, kao što su bili i jesu fašizam, staljinizam, imperijalizam. Izraženo u tezama Kolektiva autora, moramo se suprotstaviti tezi o 'krahu komunizma', započetog baršunastim revolucijama 1989. Uzroci raspada Jugoslavije nisu u njenom komunističkom temelju, već upravo u procesu odustajanja od njega. Kontrateze glase: uzroci opstanka Jugoslavije nisu se mogli naći u okviru granica liberalne 'politike mogućeg', preko kompromisa, dogovora i sporazuma postojećih političkih aktera. Kada se jednom centar političkih debata i reformi još u socijalističkoj Jugoslaviji prebacio na pitanja oko ustrojstva 'samoupravnih interesa', pravnih odnosa njezinih 'konstitutivnih naroda', na beskrajne polemike oko statusa, ustavnih prava, ustavnih garancija i ingerencija republika i pokrajina, sve je vodilo raspadu. Suprotno raširenom mišljenju o sukobu 'vjekovnih mržnji' među narodima, ovaj raspad se odigrao upravo kroz kontradikcije procesa pregovaranja, kroz politiku kompromisa, kroz administriranje različitih ekonomskih interesa i republičkih centara moći. Gotovo svi nosioci partikularnih interesa bili su do zadnjeg časa u procesu suradnje i međusobnog sporazu-

mijevanja. Sporazumi MILOŠEVIĆ-KUČAN, MILOŠEVIĆ-TUĐMAN, KARADŽIĆ-IZETBEOVIĆ-BOBAN, prethodili su i direktno vodili ka oružanom sukobu.

DA ponovimo: Jugoslavija se nije raspala zbog toga što njen revolucionarni projekt nije mogao preživjeti 'slom komunizma', a u stvari kontrarevolucionarnu restauraciju kapitalizma i liberalne demokracije, već je odsustvo revolucionarne politike, politika kompromisa rezultiralo građanskim ratom i raspadom. Ako se uopće može govoriti o nekom 'sukobu civilizacija' do kojega je na kraju došlo, to je bio prvenstveno sukob između liberalnog koncepta 'politike mogućeg' i komunističke politike 'mogućnosti nemogućeg', kao politike nadilaženja 'objektivnih nužnosti'. Državno brojanje identiteta i konsenzus različitih interesa, u što se Jugoslavija u poslijeratnom periodu pretvorila, ne može više 'zamisliti' kolektiv baziran na principima jednakosti, proleterskog internacionalizma, solidarnosti i sekularizma.

Destrukcija Jugoslavije ne predstavlja nikakav događaj. Kako to shvatiti? Pa nije sve što se mijenja samim time i događaj. Kriterij za ovu našu tvrdnju je u činjenici da kraj projekta Jugoslavije sobom nije donio ništa novo. Ne samo da nismo dobili više slobode, osim 'slobode' eksploatacije, nego i sva liberalna obećanja o demokratskom

pluralizmu, reprezentaciji interesa većine, suverenosti naroda, nisu ostvarena. Politički pluralizam sveo se na kapitalo-parlamentarnu cirkulaciju, personalnu rotaciju unutar jedne političke klase ili točnije birokracije. Od obećanja suverenosti naroda i samoodređenja, dobili smo kompradorski poredak ovisan o stranim centrima moći. Usput, otuda i fenomen jugonostalgije, kao sjećanja na 'bolji život' u smislu boljeg standarda, mira, prosperiteta, beneficija države blagostanja, međunarodne priznatosti, blizine Evropi itd.

Teza Kolektiva autora glasi: uvjeti opstanka Jugoslavije nalazili su se jedino u kreaciji jedne nove radikalne politike, reinenciji i produkciji novih oblika kolektivnosti. Dakle, upravo u komunističkoj politici jednakosti. Jugoslavija se raspala samo zato da se u dekadentnim procesima, započetim već u njoj, ništa ne bi promijenilo. Partijsko-političke elite, čak i u personalnom smislu, ostale su nakon raspada na vlasti (Milošević, Kučan, Tuđman, MESIĆ, RAČAN, Đukanović, GLIGOROV itd.).

Ako se slom Jugoslavije može tumačiti prije kao slom politike liberalizma, nego samog komunizma, zaključak je da iz tog ne-događaja kao glavni pobjednik izlazi mutirani oblik etatizma. Mješavina liberalizma, tehnokratizma i nacionalizma.

Treba razumjeti da je Jugoslavija ime za pobjede i permanentno vraćanje, a ne ime simplificiranog poraza i zaborava. Ona

Ilustracija: Ivica
Družak/FINALIZACIJA

je tema današnjice, a ne historije. Slučaj raspada Jugoslavije ne samo da ne može poslužiti kao argument protiv komunizma. Naprotiv, raspad Jugoslavije je najbolji dokaz superiornosti 'komunističke hipoteze' u odnosu na liberalno-kapitalističku. Kolektiv autora zaključuje kako su političke reference kao 'balkanska federacija', 'narodni front', 'antifašizam', 'narodnooslobodilačka borba', 'bratstvo i jedinstvo', 'tvornice radnicima', 'diktatura proletarijata = samoupravljanje', 'nesvrstanost', samo neki od izraza politike i mišljenja čiji je interes borba protiv svih oblika nejednakosti, eksploatacije i dominacije. Ali i borba unutar koje je upisana afirmacija novog svijeta, kreacija novih formi političke subjektivnosti. Umjesto 'odumiranja politike' trebamo 'odumiranje države'. Politiku koja ne slijedi iz objektiviteta, državnih reprezentacija i robno-vlasničkih interesa takve demokracije. Treba nam politika koja se bazira na političkoj subjektivnosti bezuvjetnog poriva za jednakošću.

To bi bio opis 'jugoslavenske hipoteze' u kojoj Jugoslavija nije ime za prošlo, već za ono što dolazi. A lekcija koja se može naučiti iz njenog zadnjeg nasilnog raspada je da nema budućnosti bez emancipatorne politike. 'Odumiranje politike' kojemu smo danas svjedoci može voditi samo u sistemsko nasilje. ■

INTRIGATOR

Čekajući
odštetu

Ugrožena imovina je donekle sanirana, ali preostaju mjeseci, ako ne i godine čekanja na potpunu revitalizaciju krajeva pogođenih poplavama i olujnim nevremenom

NAKON katastrofalnih majskih poplava u Gračacu i Obrovcu, a zatim i olujnog nevremena koje je u julu najviše poharalo općine i gradove na krajnjem istoku zemlje, na red dolazi pitanje obnove i odštete građanima koji su pretrpjeli štetu na svojim kućama i poljoprivrednim površinama. Kako to obično biva u ovakvim kriznim situacijama, ugrožena imovina se u prvim momentima donekle sanira i zaštititi, ali preostaju mjeseci, ako ne i godine čekanja na potpunu revitalizaciju ili bar refundiranje nepredviđenih troškova.

Početkom avgusta Vlada je Gradu Obrovcu, zbog materijalne štete na stambenim i gospodarskim objektima, javnoj infrastrukturi i poljoprivrednim kulturama, odobrila sredstva u nešto manjem iznosu od 2,5 milijuna eura. Kako objašnjava dogradonačelnik STANKO MIJIĆ, nakon proglašenja prirodne nepogode napravljena je stručna procjena štete. Ljudi su za privatnu imovinu zasebno podnosili zahtjeve za odštetu. Prema njegovim riječima, pristigli državni novac namijenjen je primarno za popravak

objekata u vlasništvu grada te za prometnu i komunalnu infrastrukturu.

— To su namjenska sredstva koja su navedena u odštetnom zahtjevu. Tu spada obnova svih gradskih ustanova kao što su dom kulture, vrtić, komunalno poduzeće, škola, plus kompletne infrastruktura koja potpada pod grad Obrovac, a to su prvenstveno nerazvrstane ceste. U pitanju je velika površina puteva u selima. U gradu ima puno štete, počevši od gradske uprave. Donja etaža bila je metar pod vodom, to se u cijelosti renovira. Poslije Obrovca, najviše štete je u Žegaru i u Muškovcima. Imamo i gubitke u poljoprivredi – tumači Mijić.

Još uvijek je nepoznato kada će do jedinaca doći sredstva koja će im olakšati financijski teret. Zamjena namještaja ili promjena podova nisu jednostavni niti jeftini zahvati.

Kada je u pitanju općina Gračac, šteta se procjenjuje na malo više od 2,5 milijuna eura. Načelnik ROBERT JUKO govori nam da su sabrane sve teške posljedice poplava: na privatnim objektima, u poljoprivredi, graditeljstvu, prometu, opremi, županijskim i općinskim cestama, ali i u sanaciji otpada. U Gračacu je ugovoreno podizanje nasipa i kopanje kanala na području Novog naselja 2, koje je u poplavama najviše stradalo.

— Očekujemo odgovor od Vlade svaki dan. Poslali smo troškovnike i dokumentaciju na vrijeme. S našim sredstvima za održavanje

cesta već smo morali intervenirati da bi ljudi mogli pristupiti kućama. U Kijanima je voda odnijela 750 metara ceste. Ova poplava nas je vratila nekoliko godina unazad. Velika smo županija, naša najudaljenija kuća nalazi se od općine 62 kilometra, to je preveliko prostranstvo. I bez ove prirodne nepogode smo u krizi – kaže Juko.

Jednom kada dođe novac od države, namirit će se gubici i u poljoprivredi, ali jedino pod uvjetom da osobe imaju obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo. Oni koji su u poplavi izgubili neregistrirane bašte i nasade, ne mogu tražiti obeštećenje.

Situacija u pogledu ažurnosti države izgleda nešto bolje u istočnoj Hrvatskoj i na području zapadnog Srema. Oluja, koja je nosila krovove, rušila dalekovode i čupala stabla, ugrozila je pretežno staračko stanovništvo. Male općine poput Nijemaca i Starih Jankovaca organizirale su pomoć tako što se šteta odmah popisivala pa su ljudi s ovjerenim potvrdama iz općine pohodili firme s građevinskim materijalom. Najveći problem tih dana je bila distribucija crijeva kao i nedostatak radnika i volontera.

Prema riječima NEBOJŠE NINIĆA, SDSS-ovog vijećnika u općini Stari Jankovci, na tom području je pokriveno i osposobljeno 95 posto stambenih objekata. Putem vinčkovačkog zavoda za socijalni rad pozvani su svi korisnici zajamčene minimalne naknade i svi koji su pretrpjeli štetu na kućama da podignu potvrdu za ostvarivanje prava na jednokratnu naknadu. Za samačka kućanstva isplaćuje se pomoć u iznosu od 331 euro, a za višelačno kućanstvo 464 eura. Vlada je nakon julske elementarne nepogode odobrila 20 milijuna eura za hitnu sanaciju štete na stambenim objektima za osam županija. Najveći iznos otišao je u Vukovarsko-sremsku županiju – nešto više od 7,2 milijuna eura. Dožupan SRĐAN JEREMIĆ za Novosti je izjavio da je županijska skupština donijela odluku o načinu raspodjele tih sredstava.

— Županijski štab je bio zadužen za saniranje šteta, dao je uputstvo opštinama i gradovima da njihove komisije izađu na teren. Na bazi toga izdavale su se potvrde ljudima za nabavku građevinskog materijala. Prva sredstva Vlade su bila usmerena za saniranje troškova koji su bili namenjeni za građevinski materijal, za hitno pokrivanje krovova. Cilj nam je bio da svi ljudi imaju krov na glavom. U primarnom fokusu nisu bili pomoćni objekti, ali su se ljudi samoinicijativno uključili u njihov popravak. Što se tiče uništenih poljoprivrednih kultura, tu ćemo tek da vidimo kakve će korake država poduzeti – objašnjava Jeremić i dodaje da su društvene zgrade koje su stradale u nevremenu većinom prethodno bile osigurane.

Međutim, nenadoknadi šteta nastala je u prehrambenim zalihama kućanstava. Sela na istoku bila su i po nekoliko dana bez struje pa je propalo svo zaleđeno meso i povrće namijenjeno višemjesečnoj konzumaciji. Problem se nastojalo ublažiti kroz pakete pomoći koji su pristizali na nevremenom pogođeni prostor. Srpsko narodno vijeće i SDSS podijelili su 120 humanitarnih paketa za pripadnike srpske zajednice koji su stradali u Starim Jankovcima, Sremskim Lazama, Oroliku i Banovcima.

■ Anja Kožul

KRATKO I JASNO

Trebamo
pomoć
države

Kako komentirate propast druge javne dražbe za prodaju Uljanik brodogradnje 1856, koje se na tržištu nudilo ispod procijenjene vrijednosti?

Prošle godine kada se procjenjivala vrijednost uzeto je poslovanje društva koje je do tada, više ili manje, bilo pozitivno. Danas bi vrijednost bila čak i manja jer je došlo do komplikacija u poslovanju. Žalosno je što se prodaja nije uspjela ostvariti još lani kada je postojala ponuda češkog investitora. Ne znam zašto država, većinski vlasnik, nije prihvatila ponudu. Nova dražba je bila po puno manjoj vrijednosti nego tada, bilo je unaprijed jasno da nema šanse da se itko javi. Potrebno nam je financiranje da bismo poslovali. Za nešto smo dobili jamstvo države, ali za većinu poslova moramo se snalaziti sami. A tek smo u razvoju, nemamo finansijsko zaleđe. Bilo je priče da će se raditi veliki brod na osnovu kojeg bi prilivi bili puno veći. Povećali su se samo troškovi, a do danas taj posao nije započet. Zato sam znao da neće biti kupaca. Tko god želi ući unutra, želi imati stabilnu firmu. Sve i da se stavi pola postojeće cijene, 25 posto od procijenjene vrijednosti, opet neće biti ništa. To je iznos koji ne zadovoljava potraživanja radnika Uljanika u stečaju.

Pozvali ste Ministarstvo gospodarstva na pregovore. Što vidite kao rješenje?

Ako ministarstvo to ne želi, važno je da se izjasni pa da preostali radnici znaju što im je činiti. Jedino rješenje je da se nađe model financiranja, da se riješe prisutni, unutarnji nedostaci. Ako nam je država dala šansu da se pokrenemo, treba nam pomoći i da stane-mo zdrave noge.

U proteklom periodu imali ste blokirani račun i plaće su kasnile. Kako izgleda realnost preostalih tristotinjak radnika?

Kada smo ponovo zapali u probleme, sjetili smo se perioda u kojem smo bili bez plaće devet mjeseci. Većina radnika i dalje smatra da će Uljanik opstati. Tu su bez obzira na to što je tri puta došlo do blokade računa i što im je isto toliko kasnila plaća. Metalske struke u Istri nema, ne preostaje ništa drugo nego da se ide u zapadnu Europu. Netko će reći da je to zato što se ljudi nisu snašli. Ne radi se o tome, radnici nisu željeli otići, nicali su se da ovdje mogu dočekati mirovinu. Oni imaju veliko iskustvo i mogu dati značajan doprinos u radu.

■ Anja Kožul

Prizor iz Obrovca, maj 2023.
(Foto: Šime Zelić/PIXSELL)

Navijački kodeks i obrnuti moral

Čelnici Rudeša s pravom su osudili Torcidin transparent na kojem su Prosinečkog nazvali četnikom, ali nisu odmah 'uspjeli' vidjeti nacistička obilježja među svojim navijačima

Navijači Rudeša na utakmici s Hajdukom
(Foto: Luka Stanzl/PIXSELL)

NAVIJAČI i zagovarači Dinama ubiše se zadnja dva tjedna dokazati da Bad Blue Boysi nisu takva bratija koja bi noževima bola pripadnike suprotnog tabora. Oni su, kažu, drukčiji. Naprosto im navijački kodeks i purgerski moral ne dopuštaju skakavce u rukama i zbog toga, kao, nisu krivi za smrt stradalog Grka. I zaista, iz snimki nadzornih kamera raspoređenih po atenskom kvartu Nova Filadelfija ne vidi se, barem ne jasno, da BBB naganjaju AEK-ovce iz skupine Original 21 s čakijama oko stadiona. Činili su to, valja otvoreno reći, s toljagama i teleskopskim palicama u rukama. Razlika postoji. Doduše vrlo je suptilna i nalazi se prije svega u očima progonjenog. Na pitanje da li je bolje da dobiješ nožem ispod rebara ili da ti palicom raznesu glavu, zaista je teško dati odgovor.

Nisu ni Original 21 za baciti. Oni se predstavljaju gotovo kao humanitarna organizacija koja, doduše, dočekuje goste molotovljevim koktelima, uz pokaju palicu a možda i nož. Kako zadnjih tjedana tvrde AEK-ovi navijači i zagovarači, oni nisu imali izbora u duelu s BBB-ovcima, jer im navijački kodeks i helenski moral ne dopuštaju da ih na njihovom terenu bilo tko ponizi.

Koji tjedan poslije, opet su navijači u prvom planu. Ovaj put splitske Torcide i zadarskog Tornada. U video snimci koju su Novosti objavile na portalu vidi se kako njih stotinjak u Kninu na obljetnici 'Oluje' skandira 'Za dom spremni' s uzdignutom desnicom i HOS-ovim zastavama, što je većina *mainstream* medija prešutjela. Valjda u skladu s navijačkim kodeksom i novinarskim moralom.

Tek par dana kasnije opet Torcida. Ovaj put u Zagrebu. Na utakmici s Rudešom izvjesili su transparent '10 eura, može, hvala. Ipak četniku nije plaća mala'. Ovaj rimovani zamalo jedanaesterac posvećen je Rudeševom treneru ROBERTU PROSINEČKOM u kojem Torcida vidi četnika, valjda jer je još tamo prije rata igrao za Crvenu zvezdu i početkom prošlog desetljeća trenirao taj klub. Po Torcidinom kodeksu i poljudskom moralu svatko tko je igrao u Zvezdi je četnik, a još ako se utvrdi da ima pokoje krivo krvno zrnce, izbora biti ne može. Rudeš je kao klub oštro osudio Torcidin transparent te sramotno i drsko vrijeđanje njihovog trenera, opravdano navodeći da se radi o 'najružnijem ispoljavanju primitivizma i nekulture' i da oni kroz nogomet žele 'odgajati djecu, da se viteški i pošteno bore u životu, te da se respektira protivnika'.

Tu bi sada bila točka na kraju teksta da na istoj utakmici, na odstojanju od jedva 50 metara od Torcide, navijači Rudeša, tzv. Rudeš Boysi, nisu svoj klub bodrili s dva transparenta s nacističkim znakovljem. Jedan od njih bila je zastava s 'Balkenkreuzom', amblemom njemačke vojske iz Drugog svjetskog rata, i odmah do njega drugi s brojem '88' koji u neonacističkoj simbolici označava zabranjeni slogan 'Heil Hitler'. Takav je valjda navijački kodeks i zapadnozagrebački moral Rudeš Boysa. Istini za volju, iz kluba su se ipak javili sa zakašnjenjem nakon što su objavljene fotografije te izrazili zgražanje i neslaganje sa sadržajem transparenta kao i najavili da se slično neće ponoviti, jer da se zalažu 'za toleranciju, uzajamno poštovanje svih, te promiču najveće ljudske vrline, odnosno ljubav, skromnost i poniznost, uvažavajući i sve raznolikosti'.

Točno je i davno zapisano da nije lijepo gledati trunku u tuđem oku, a ne vidjeti balvan u svom. Usput rečeno, predsjednik

Rudeša je JOSIP JOE ŠIMUNIĆ svojevremeno osuđen s 25 tisuća kuna kazne, jer je na maksiromskom stadionu kao član reprezentacije poveo skandiranje ustaškog pozdrava. Takav je, kažu, taj navijački kodeks...

■ Goran Borković

Ljeto u Grčkoj

HRVATSKI političari dobro su isplanirali godišnji odmor – potegnuli su sve do usijane Grčke u kojoj zadnjih dana na temperaturama iznad 40 stupnjeva plamte šumski požari. Uz pratnju šefa SOA-a DANIELA MARKIĆA, premijer ANDREJ PLENKOVIĆ, ministar pravosuđa i uprave IVAN MALENICA i ministar vanjskih poslova GORAN GRLIĆ RADMAN pristigli su na bilateralu kod svojih grčkih kolega i premijera KIRIAKOSA MICOTAKISA, gdje su se uglavnom raspitivali za zdravlje 102 pritvorenih Bad Blue Boysa koji su sudjelovali u atenskim neredima uoči (tada neodigrane) utakmice domaćeg AEK i Dinama, a u kojima je ubijen domaći navijač. Premijer Plenković je na koncu izjavio kako su još jednom tražili od grčkih vlasti jamstva za sigurnost hrvatskih državljana, dodavši da se 'ne sjeća da ih je ikad toliko bilo pritvoreno u nekoj državi'.

Nakon kratke stanke ponovno je u ofenzivi i predsjednik ZORAN MILANOVIĆ, koji je prije desetak dana dobio recke od grčke javnosti vezano uz nediplomatske izjave da su hrvatski navijači u njihovoj zemlji tretirani kao ratni zarobljenici, odnosno kao korov, te ocijenio da postupanje grčkih vlasti prema njima nema veze s poštivanjem ljudskih prava. 'U slučaju naših baraba taj *habeas corpus* je grubo prekršen. Ne vidim to kao vladavinu prava nego retalijaciju prema jednoj etnički obojenoj skupini, odnosno državljanski. Oni su skupili sve hrvatske navijače i strpali ih u zatvor. Je li to bilo organiziranje radi tučnjave, ne zadržavaš sto ljudi u zatvoru. Organiziranje radi lišavanja života neke osobe, to sam siguran da nije bila namjera', kazao je Milanović.

Ukratko, ne pamtimo toliku intervenciju i zalaganje domaćih vlasti za svoje državljane u nekoj drugoj zemlji. Bit će zgodno vidjeti hoće li se postupak uvriježiti u slučaju da neki drugi 'nehuliganski' hrvatski državljani u Grčkoj zbog ovakve političke histerije budu imali problema. Dotad – izbori su sve bliži, a navijači su važna glasačka baza i društveni fenomen kojem se u Hrvatskoj povlađuje od vrha do dna.

■ D. Grozdanić

FRAGMENTI GRADA

Teror cijena

MA koliko dilema mogla zvučati banalno, na pitanje ima li smisla i dalje se snebivati i iščudavati nad cijenama raznoraznih proizvoda u Hrvatskoj nije lako i jednostavno odgovoriti. Po jednoj strani već smo pomalo dosadni jedni drugima kada u pozama šokiranih potrošača u nevjerici prepričavamo da je recimo – iz nekog bizarnog razloga ove godine ispostavljen kao opći referentni i komparativni orijentir u tom kontekstu – kuglica sladoleda u Dubrovniku dobacila i do pet EUR na nekim mjestima. Ili da palačinka na Krku – ni po čemu posebna, ali jedan od mojih osobnih favorita kada je o ovoj temi riječ – može koštati cijelih šest EUR, čemu sam neposredno svjedočio.

Na drugoj strani, prihvatiti takvo stanje stvari kao novi društveno-ekonomski realitet značilo bi pristati uz tezu da je i ovom prilikom na djelu svojevrstan psihološki efekt, prijelazno stanje prilagodbe na novu valutu, što nas naravno ne može zadovoljiti kao objašnjenje. Otrpili, ponuđači proizvoda i usluga ispituju psihološke granice kupaca i potrošača, testiraju dokle smo spremni ići, odnosno platiti, pa potom riskiraju s vrlo visokim cijenama. Iako nam je svima jasno, za te stvari ne treba biti ekonomski stručnjak, da su cijene kojima svjedočimo i s kojima živimo u sukobu sa svakom racionalnom ekonomsko-tržišnom računicom, bazično skrojenom od proizvodnog utroška, poreza i marže, te profita. Koliko god se činilo da i nije moglo ispasti puno drugačije u okolnostima katastrofalno loše političke odluke po pitanju određivanja datuma za prelazak na euro – u vjerojatno najgore moguće trenutku za to, u uvjetima visoke inflacije koja je tada bila na vrhuncima u EU, a posebno na njezinoj periferiji gdje se za dugo vremena smjestila i Hrvatska – tome nije nužno tako.

Čini se i da mnogima još nije jasno kako euro nije jedinstvena evropska valuta, već da postoji onoliko njezinih verzija koliko je i nacionalnih ekonomsko-financijskih sustava u EU. U političko-ekonomskim okolnostima stihijski vođenog turizma, te liderske i najvrjednije državne industrije bez jasne srednjoročne i dugoročne nacionalne strategije u Hrvatskoj, nije neobično da na mikrorazinama njezine neposredne svakodnevne stvarnosti svatko od uključenih protagonista radi što mu je volja i što može. Dakako, u imenu slobodnog tržišta i načela izbora.

Mogu li i trebam li potom biti iznenađen kada mi stariji bračni par na Pelješcu želi prodati kamenicu za pet EUR po komadu? Smjestili su se u neuglednu bajtu tik uz cestu što nalikuje cvjećarni u kojoj stoluje besmrtni Broj jedan. Uz nju su postavili par rasklimanih stolova i stolica. Tek su na korak od mora koje im služi kao njiva iz koje izvlače školjke na suho. Bankovne kartice ne primaju, fiskalni račun im je nepoznanica. No cijene su im u rangu delicija u prvoklasnom restoranu. Žive ljudi hrvatski san.

■ Hajrudin Hromadžić

Bespuća revizionističke zbiljnosti

Tuđman je u značajnoj mjeri pomogao širenju i jačanju povijesnog revizionizma u čijim su temeljima njegova 'Bespuća povijesne zbiljnosti' garnirana natruhama antisemitizma. Za njegovog predsjednikovanja izuzetno je mnogo učinjeno na zatiranju hrvatskog antifašizma

ŠIRENJU i jačanju povijesnog revizionizma u Hrvatskoj u značajnoj mjeri pomogao i pridonio FRANJO TUĐMAN. On je bio uvjeren da jedini ima spasonosni nauk, neku vrstu političkog evanđelja za hrvatski narod i njegovu budućnost (za koji traži samostalnu državu kao neku vrstu definitivnog rješenja i kraja povijesti). Njegov politički herostratizam logično se pretakao u njegovo pisanje o povijesti.

Međutim, bio je u teškoj zabludi kad je mislio da valja 'ispravljati' prošlost i ponovno pisati neke segmente povijesti Drugog svjetskoga rata, upravo u pogrešnoj, revizionističkoj maniri. Na primjer, izmaštao je povijest ustaškog Jasenovca, potom je prvi promovirao tezu o postojanju nekakvog poslijeratnog Jasenovca. Bilo je to sve u sklopu pokušaja da 'spere s Hrvatske endehaovsku krv, umjesto da suoči javnost s istinom o NDH, što bi bio jedini način da se izgradi istinski demokratska Hrvatska'. Domislio je i 'ideju pomirbe', što je također povijesni revizionizam.

Kao partijski aktivist u Hrvatskom zagorju 1942. dvadesetogodišnji je Tuđman uređivao Glas Hrvatskog zagorja, list Narodnooslobodilačke fronte Hrvatskog zagorja u kojem se ustaše nazivalo 'umobolnicima', 'narodnim izdajicama', 'izrodima hrvatskog naroda', 'krvavom ustaškom bandom razbojnika i ubojica', 'plaćenim krvnicima' koji 'pljačkaju i ubijaju nekaku djecu i trudne žene', 'podlim slugama fašističkih okupatora' što su 'pod firmom 'Za Poglavnika i dom spremni' kladili svoju braću i sestre' te 'prodali i prevarili hrvatski narod'. U zaključku se konstatira: 'ustaški zločinci bi htjeli prikriti žalosnu i sra-

Osnivač HDZ-a, utemeljitelj današnje Hrvatske i povijesnog revizionizma Franjo Tuđman na predizbornoj skupi u Zagrebu u listopadu 1995.
(Foto: Siniša Hančić/History 1/C/PIXSELL)

motnu ulogu koju odigravaju od prvog dana, a prestat će tek onda kad ih hrvatski narod potpuno potamani’.

U počecima svoga spisateljskog rada, još pedesetih godina 20. stoljeća, Tuđman je i dalje čvrsto vjerovao u ono što je govorila Partija. Prvu knjigu ‘Rat protiv rata’ (1957.) pisao je kao historiografsku podršku uvođenju koncepta općenarodne obrane, usuprot jačanju stajace vojske, što je zagovarao dio vojnog vrha. U narednim je godinama i desetljećima Tuđman stvorio pozamašan historiografski opus razmjerno velikog tematskog raspona, s ambicioznim težnjama prema širokim povijesnim sintezama i s dobrim poznavanjem činjenica o nekim dijelovima hrvatske političke povijesti (na primjer, napisao je odjeljak ‘Narodnooslobodilački rat’ u široj natuknici ‘Hrvatska’ u Enciklopediji Jugoslavije, sv. 4, 273–278).

Od protimbi do razdora

Franjo Tuđman je kao pisac o povijesti bio ambiciozan i marljiv (‘štreber’, po DARKU HUDELISTU). ‘Kad govorimo o Tuđmanu kao povjesničaru, ne možemo ne govoriti o njemu kao političaru. Povijesna istraživanja nisu mu bila samo sredstvo stjecanja podataka o prošlosti, nego i izvor iskustva za ocjenu suvremenosti i usmjeravanje političkog djelovanja’, diplomatski je procijenio akademik NIKŠA STANČIĆ. Nema dvojbe da je u istraživanju i pisanju o povijesti Tuđman prije svega ostajao političar koji taj posao želi prilagoditi vlastitim političkim ciljevima. On je shvaćao historiju na posve krivi način: tvrdio je eksplicitno da ‘povijest pišu pobjednici, što znači da je falsifikat impliciran u takvu shvaćanju povijesti’. Ili, kako je zaključio DANIEL IVIN, Tuđman je imao političku agendu, a ne historiografsku! Naime, ‘njemu ‘istina’ nije bila najvažnija, ta riječ nije postojala u njegovu rječniku’. Na jednom su se projektu našli Tuđman s jedne i Ivin i još neki ljudi – ovi prvi ‘iz nekog morala ili poštenja, iz neke historiografske etike’, a Tuđman iz ‘svojih političkih razloga’. Naposljetku, primjećuje Hudelist, Tuđman je bio i ‘ekstremno narcisoidan’.

Tuđmanova ‘Bespuća’ su, kao što smo rekli, u temeljima hrvatskog povijesnog revizionizma, garnirana natruhama antisemitizma. Pored osobne kverulancije i sitničavih političko-tračerskih polemika kojima je prožet dobar dio teksta, knjigom dominiraju dvije teme: analiza fenomena masovnih nasilja i zločina počinjenih u ime religije, nacije ili države kroz povijest (Tuđman tome pronalazi novokovanicu ‘zlosilje’) te polemičko pobijanje ‘jasenovačkog mita’ povezanog s implikacijama o genocidnosti hrvatskog naroda.

U široko zahvaćenoj analizi ‘zlosilja’ Tuđman se često zapliće u proturječja: od ‘opće osude genocidnih zlodjela i njihovih počinitelja’ do pretjeranog razumijevanja i rezigniranog prihvaćanja tih istih zlodjela, jer su ‘nasilje, mržnja, zločin i osveta nedjeljivi, sastavni dio života čovjeka pojedinca i naroda kao najviše ljudske zajednice’. Tim misaonim slijedom počinje gotovo pa opravdavati ‘zlosiljne’ zločine: ‘Kad neki pokret ili narod, država ili njihov savez, religija ili ideologija, ima pred sobom protivnika kojeg drži pogibeljnim za svoj opstanak, ili glavnom zaprekom za svoju prevlast, učinit će sve moguće, i upotrijebiti sva sredstva da ga savlada pa i uništi, ako ga na drugi način ne može podvrci svojoj volji’. Shvativši da upada u proturječja Tuđman ih je pokušao rasplesti, ali to je činio tako da je samo stvarao nove nedoumice. ‘Genocidne radnje i promjene’ koje su ‘uzrokovane poviješću nataloženim među-

nacionalnim teško pomirljivim protimbama’ Tuđmanu ‘donose uvijek dvostrane posljedke. S jedne strane, neizbježno produbljuju povijesne razdore, razjaruju međunacionalnu mržnju i potiču osvetničke porive... S druge strane, dovode do etničke homogenizacije pojedinih naroda, do većeg sklada nacionalnog sastava pučanstva i državnih granica pojedinih zemalja, pa to može imati pozitivne učinke na kretanja u budućnosti u smislu smanjivanja razloga za nova nasilja i povoda za nove sukobe i međunarodne potrese’.

U svjetlu nekih kasnijih Tuđmanovih političkih poteza i njegova ponašanja u nekim situacijama, ovakve i slične misli, prilično obilno razasute po ‘Bespućima’, ne zvuče benigno. U najmanju ruku ukazuju na autorovo misaono zaostajanje za duhovnim i političkim tendencijama razvijenog svijeta; ukazuju i na potpuno nerazumijevanje liberalno-demokratskih koncepata i temeljnih postulata EZ/EU koji neporecive uspjehe na dobrobit svojih naroda upravo grade na prevladavanju revizionizma. Stoga i rezolutno odbacuju i vehementno osuđuju pronalazjenje bilo kakvih opravdanja ili čak pozitivnih ‘posljedaka’ u zlosiljnim ‘genocidnim radnjama’ počinjenima u ime tih ‘međunacionalnih protimbi’. ‘To je krug iz kojega’, po Tuđmanovu mišljenju, ‘nema spasa’, a VIKTOR IVANČIĆ sarkastično pridodaje da je ‘zato neophodan udio proroka koji će u njemu, u tom bezizlazu, raspoznati budućnost’. Ivančić konstatira i kako se ‘Tuđman kao državnik, kao djelatno političko lice, nikad neće angažirati na tome da suzbija strasti, krvoprolića i stradanja, već da ih usmjeri ka pravom razlogu, da ih osmisli na način koji će biti kolektivno uvjerljiv’.

Tuđmana su godinama opsjedale teme poput Jasenovca i genocida (u Münchenu je 1988. za Deutsche Welle dao ‘veliki intervju na temu Jasenovac i neke druge’). On u ‘Bespućima’ uspješno pobija famu o 700.000 jasenovačkih žrtava i o genocidnosti Hrvata, ali brzo klizi u drugu krajnost zaključkom kako je ‘u jasenovačkom logoru stvarno stradalo nekoliko (vjerojatno tri-četiri) desetak tisuća zatočenika. Ponajviše Cigana, pa Židova i Srba a i Hrvata’. Do te je procjene Tuđman mogao doći na nekoliko načina: analizom materijala prikupljenih popisivanjem žrtava rata iz 1964., ali ograničenih samo na područje SR Hrvatske, jer kada su Tuđman i drugi zaposlenici IHRP/IHRPH-a šezdesetih godina preko generala NIKOLE KAJIČA dobili te izvještaje, isprva im nisu bili dostupni podaci za cijelu Jugoslaviju. Dok je BRUNO BUŠIĆ, pišući na temelju istih informacija o ukupnom broju ratnih žrtava jasno navodio da se njegova procjena odnosi samo na SR Hrvatsku, Tuđman je to propustio naznačiti, pa se iz njegova teksta može zaključiti da piše o ukupnom broju jasenovačkih žrtava iz svih krajeva NDH. Tuđman je tu procjenu broja jasenovačkih žrtava mogao preuzeti i od JURE PARŠIĆA, za vrijeme rata župnika u Jasenovcu, s kojim se po svemu sudeći susreo u Münchenu 1988.

Tuđman se nije želio pozivati na već spomenuti popis iz 1964. na kojem je navedeno 59.188 imena jasenovačkih žrtava, a znao je za njega. Nadalje, pošto-poto je želio umanjiti odgovornost ustaša za jasenovačke strahote, pa je krenuo u nekakvo ‘distribuiranje krivnje’ na Židove. Tako i Židovi, pored toga što su žrtve Jasenovca, odjednom postaju i njegovi sukrivci. Naime, u ‘Bespućima’ je Tuđman detaljno opisao navodno ponašanje i ulogu Židova u jasenovačkom logoru. Oslanja se isključivo na iskaze trojice otpuštenih logoraša (ponajprije VOJISLAVA PRNJATOVIĆA) i nepouzdanog ANTE CILIGE koji tvrde da su Židovi u logoru bili privilegirani, da su ‘držali logorsku upravu i bili unutarnja vlast u logoru’, da je postojala ‘povezanost

Revizionizam je povijesna laž

IVO GOLDSTEIN redoviti je profesor u trajnom zvanju na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Nedavno je u izdanju Frakture objavljena njegova nova knjiga ‘Povijesni revizionizam i neoustaštvo – Hrvatska 1989. – 2022.’ koja je zaključni dio svojevrсне trilogije koju čine knjige ‘Jasenovac’ i ‘Antisemitizam u Hrvatskoj’. Goldstein opisuje, analizira i polemizira s fenomenom povijesnog revizionizma i rehabilitacije ustaštva kroz koje dio vladajuće elite sebi nastoji prikriti legitimitet, a dio akademske elite u tome nalazi, uz ostalo, lukrativnu robu. Centralna ideja jest pokušaj rehabilitacije ustaške ideologije i režima poraženog 1945. godine. Revizionizam je za Goldsteina povijesna laž, ali bi ga bilo pogrešno ignorirati jer se obranom povijesne istine ne brani i demokracija. Novosti u dva nastavka objavljuju izvatke iz nove knjige Ive Goldsteina. U prvome objavljuje dijelove poglavlja ‘Uloga Franje Tuđmana’.

logorske i ustaške uprave’, pa su židovski logorski dužnosnici ‘sudjelovali u ubijanju’ i ‘u njihovim je rukama uvelike bilo ‘odabiranje’, tj. izdvajanje zatočenika za ‘likvidaciju’, a dijelom čak i sama njena provedba’ itd. S druge strane, prešućuje stotine svjedočenja i tisuće dokumenata koji govore o solidarnosti velike većine židovskih zatočenika s drugim zatočenicima i o tobožnjem ‘privilegiranom tretmanu’ koji je završio likvidacijom gotome većine židovskih logoraša.

Takvim je stavovima Tuđman otvorio temu koja će ga pratiti tijekom njegova predsjedničkog mandata. A nije trebalo biti tako. Naime, kad je napisao knjigu, Tuđman je dao pomoćnom biskupu zagrebačkom ĐURI KOKŠI (1922. – 1998.) tekst na čitanje s molbom da mu kaže što misli. Kokša se izvlačio (‘od mene slaba korist’), ali je onda na Tuđmanovo inzistiranje da kaže ‘nešto konkretnije’ odgovorio da bi mu ‘svagdje i negdje dao sugestije’. Potom mu je posebno preporučio nekud ‘knjigu o Židovima’. Nije li to načitati i nudri Kokša diplomatski upozoravao Tuđmana da su mu teze o Židovima u Jasenovcu krive? Može li se iz njegove izjave da bi Tuđmanu dao ‘sugestije svagdje i negdje’ iščitati i duboko neslaganje s naravi knjige?

‘Navodno fašistička NDH’

SLAVKO GOLDSTEIN je prvi ekstenzivno analizirao i kritizirao ‘Bespuća’. Tuđman je odgovorio Goldsteinu tekstom koji je navodno poslao Vjesniku, ali da ga redakcija navodno nije htjela objaviti (a Tuđman ga – začudo – nije tada ponudio nikome drugome, čak ni Glasniku HDZ-a!), pa je to pismo prvi put objavljeno tek 1995. u ‘Usudbenim povjesnicama’: u njemu ne potire nijedan od Goldsteinovih zaključaka, već prebacuje diskusije na posve drugi teren: prigovara što se Židovska općina zvala ‘jevrejska’, insinuira da bi se naziv ‘općina’ mogao pod utjecajem srpskog promijeniti u ‘opština’. Iako se takvo preimenovanje u Hrvatskoj 1989/1990. nije nikako moglo dogoditi, Tuđman je ne samo nastavio s besmislicama, nego čak i zaprijetio ‘dalekosežnim posljedicama o kojima bi valjalo pomnije promisliti.’ Naposljetku je lepezu klasičnih antisemitskih optužbi dopunio tvrdnjom kako su Goldsteinovi navodi ‘planski razrađene teze o genocidnosti svakog hrvatstva te o njegovoj povijesnoj krivnji za sva zla fašizma i komunizma’. Tuđman je u tom pismu podržao NOLTEA, FAURISSONA, IRVINGA i druge revizioniste (nabrojio ih je čak 20), jer da oni ‘ustaju protiv mitskih prikazbi Holokausta’, da su ‘prvi koji su se usudili suprotstaviti raširenim ‘sagama’ i ‘legendama’ ili ‘mitskim obmanama’ o šest milijuna umorenih Židova, uključujući i prijevaru s dnevnikom ANE FRANK’, da su revizionisti u ‘neravnopravnom položaju’ u odnosu na historiografski *mainstream*, ‘jer

nemaju niotkuda potpore a protiv sebe imaju moćan svjetski židovski lobi’. Naposljetku je pridodao i tipičnu floskulu hrvatskih revizionista kako je ‘Židova bilo u ustaškom pokretu’ iz čega bi valjda trebao uslijediti zaključak da zločinački i genocidni karakter ustaškog režima ipak nije tako jak kako se čini. Iz činjenice da Tuđman 1995. objavljuje pismo prepuno revizionističkih argumenata kazuje o njemu mnogo više negoli oportunističko uklanjanje spornih dijelova iz engleskog izdanja ‘Bespuća’. Njegovom objavom sâm se stavio na listu revizionista, negatora Holokausta. Dodatno, on sam sebe raskrinkava, jer se njegov antifašizam pokazuje kao paradni i licemjerman, prisutan isključivo da bi se glumila politička korektnost i zadovoljila međunarodna javnost. Ili je antifašizam još ostao u Tuđmanovu diskursu samo kao eho njegove vlastite prošlosti koje se odrekao, kao svojevrсни podsvjesni ostatak savjesti. Sve što je ikada bio, podredio je svojoj državotvornoj fiksaciji.

Svih tih godina Tuđman je lavirao i vrludao. Shvativši opasnosti što su proizišle iz dvosmislenosti izjave o ‘NDH kao stoljetnoj težnji’, ograđivao se od bilo kakve veze s nacizmom i ustaštvom, ali se ni jedanput nije javno ogradio od širokih nastojanja da se identitet aktualne hrvatske države dizajnira upravo u duhu te njegove izjave. Zapravo je, od prilike do prilike, varirao značenje prvotne izjave i ono što je njome htio poručiti, ostavljajući javnost u nedoumici je li, po njemu, NDH doista ili samo navodno bila ‘kvislinška tvorba’ i ‘fašistički zločin’. Idućih godina Tuđman je, za domaću upotrebu, upotrebljavao sintagmu ‘navodno fašistička NDH’.

Bez obzira na to što je Tuđman mislio o ustaštvu, u datoj političkoj situaciji on ga se nije mogao javno odreći, jer bi time izgubio podršku radikalnog krila HDZ-a, kao i dijela javnosti. Bio je svjestan koliko je to kompromitantno na vanjskopolitičkom planu, ali mu je važnije bilo da stabilno vlada u zemlji. Procjenjivao je da bi radikalne grupe, da se jasno distancirao od povijesnog revizionizma i neoustaštva, pokušale destabilizirati zemlju. Htio je te radikalne grupe kontrolirati, a zapravo su one dobrim dijelom kapacitirale njega.

Za vrijeme dok je Franjo Tuđman bio predsjednik, izuzetno je mnogo učinjeno na zatiranju hrvatskog antifašizma. Naročito se to odnosi na činjenicu da su partizanske jedinice imale višenacionalni karakter te da su se izgrađivale na sloganu ‘bratstvo i jedinstvo’. Zatiranje antifašizma bila je utoliko smišljena strategija, ne bi li se i tako uništio višenacionalni karakter hrvatske države. Masovno uništavanje partizanskih spomenika izvodilo se uvijek uz šutnju vlasti, a nekad uz neizravnu ili čak izravnu potporu. Kad se važe odnos Franje Tuđmana prema antifašizmu, povijesnom revizionizmu i neoustaštvu, sve te činjenice valja imati na umu povijesni revizionizam. ■

Čuvarica tradicije

U biznis sam ušla zbog obitelji, a u struci ostajem zato što svako jutro sa zadovoljstvom odlazim na posao, govori 23-godišnja Milica Kruh-Vuk koja s ocem Igorom u Ivanić Gradu izrađuje opanke i druge proizvode od kože

O d početka 20. stoljeća obitelj Kruh-Vuk iz Ivanić Grada kroz generacije prenosi zanatsku strast, specijalizirajući se u izradi opanaka i kožnih proizvoda. Kroz duboko ukorijenjenu obiteljsku tradiciju, njihov obrt Kruh-Vuk d.o.o. postao je sinonim za izvanrednu kvalitetu i neizmjernu predanost toj vještini. Uspješan obrt, koji je svoja vrata otvorio prije gotovo stotinu godina, danas vode IGOR KRUH-VUK i njegova kći MILICA. Osim što su nasljednici obiteljske tradicije, njih dvoje su i čuvari znanja koja se prenose s koljena na koljeno. Kroz posvećenost proizvodnji opanaka, oni nastavljaju stvarati proizvode po narudžbi za kulturno-umjetnička društva kako u zemlji, tako i u inozemstvu, a njihova ponuda nije ograničena samo na tu obuću. Iz njihove radionice izlaze i drugi tradicionalni kožni proizvodi namijenjeni kombiniranju s narodnim nošnjama, kao što su čizme i remenje.

Kako je točno započela dugogodišnja obiteljska tradicija, Igor i Milica ni sami nisu sigurni, ali srećom su očuvali pisane dokumente od kojih je najstariji iz 1932. godine. On dokazuje da je obrt vodio Igorov pradjed, VJEKOSLAV KRUH-VUK iz obližnjeg Osekova. — Tada su opanci još bili svakodnevna obuća pa je posao opančara bio uobičajeno zanimanje, tako da mislim da je moj čukundeda započeo posao niti ne sluteći da započinje obiteljsku tradiciju koja je sada doživjela petu generaciju – kaže nam 23-godišnja Milica.

Opanak, koji ima svoje korijene u davnoj prapovijesti, štiti stopala od nepovoljnih vremenskih uvjeta i neugodnih podloga, a njegova upotreba proširila se na razne dijelove Balkana te Slovačke i djelomično Rusije. U našim krajevima opanci su bili svakodnevna obuća sve do Drugog svjetskog rata, a danas se čuvaju za posebne prigode.

Tijekom stalnih promjena mode i čestih fluktuacija tržišta, teško je ostati autentičan, posebice kada je riječ o malom obrtu. No generacije obitelji Kruh-Vuk uspjele su se prilagoditi i opstati.

— Opanci su do 1950. bili smatrani svakodnevnim obućom, tek nakon toga se počinju koristiti više-manje samo u kulturno-umjetničkim društvima. Tada su nam voditelji KUD-ova počeli donositi primjerke obuće iz njihovih krajeva, pa smo je tako, kao što uostalom radimo i dana, počeli izrađivati po dobivenim uzorcima. Pomažu nam i slike te usmene predaje starijih ljudi – objašnjava Igor.

Raznolikost oblika opanaka dolazi do izražaja kroz različite modele koji su se razvili u različitim dijelovima Hrvatske. Špagari, remenaši (kaišari), petaši, saraši – svako selo posjeduje svoju varijaciju s jedinstvenim detaljima i ukrasima. Dok opanak postupno ustupa mjesto drugim vrstama obuće, raste njegova bogata povijesna i kulturna vrijednost. Koncem 19. i početkom 20. stoljeća, urbanizacija je donijela nove trendove u vidu raznih cipela koje su evoluirale od jednostavnih kopija za lijevu i desnu nogu do elegantnih i ukrašenih komada.

Iako Igor i Milica ne surađuju s predstavnicima modne industrije, može se reći da su ipak njenim dijelom jer u pojedinim dijelovima proizvodnje kombiniraju tradicionalne metode izrade s aktualnijim zahtjevima tržišta obuće. Izrada proizvoda po narudžbi zahtijeva prilagođavanje, kako KUD-ovima tako i običnim ljudima.

— Nemamo baš neku suradnju s modnim dizajnerima, ali pojedini modeli naših cipela mogu se nositi kao svakodnevna obuća. Svakako se nadamo da ćemo u budućnosti imati

više prilika za razvoj novih modela modne obuće i tako širiti naš posao – govori Milica.

— Strojeve koje kupujemo prilagođavamo našem načinu proizvodnje kako bismo ubrzali proces izrade i uspjeli završiti posao do roka. Svakako je potrebna fleksibilnost i puno rada, ali prilagodbom novijih strojeva i tehnologija uspijevamo zadovoljiti zahtjeve naših kupaca – dodaje Igor.

Zanimljivo je promatrati kako se tradicionalne metode izrade kožnih proizvoda prenose s generacije na generaciju u jednoj obitelji. Njeni pripadnici započeli su učiti vještinu u različitim životnim razdobljima, a Milica je prva koja je zanat započela učiti već u srednjoj školi. Završila je Srednju strukovnu školu u Varaždinu, smjer modelar obuće i kožne galanterije. Uvijek se kreće od nekih jednostavnijih radnji, a kroz godine vježbe se, korak po korak, savlada poznavanje kompletne proizvodnje opanaka.

— Ima puno vrsta opanaka pa se i sama izrada razlikuje od modela do modela, a najjednostavnije ih je dijeliti na pletene i šivane. Za obje vrste opanaka i dalje koristimo isključivo ručni rad osim za pojedine kapice koje zahtijevaju šivaću mašinu. Sve započinje krojenjem dijelova, potom se don moći u vodi kako bi omekšao jer je onaj suh pretvrd za rad. Ovisno o vrsti opanka, na don se ili provlače razne trake od kože, ili nekog drugog materijala ili se našiva kapica pomoću kožnih traka. Onda je preostalo samo sušenje cipele, a posljednji korak je lijepljenje peta. Kao i sve ostale naše cipele, i opanke radimo od prave kože. Za napraviti jedan par potrebno je četiri sata rada – objašnjava nam Milica Kruh-Vuk.

Za osiguranje visoke kvalitete, kako opanaka, tako i drugih proizvoda poput remenja, potrebni su odgovarajući materijali i suradnja s dobavljačima, ali i poznavanje upravljanja strojevima koji su neizostavan dio procesa izrade.

— Imamo svoje dobavljače kože i repromaterijala koji znaju koje vrste materijala su nama potrebne. Strojevi koje nabavljamo prilagođimo našim potrebama proizvodnje, ali za pojedine operacije nije moguće prilagoditi niti izraditi stroj pa će se one uvijek raditi ručno kako se ne bi narušila kvaliteta naših proizvoda – tumači Igor.

Igor i Milica poslovanje su proširili i u inozemstvu, pa proizvode opanke za KUD-ove iz dijaspora. Njihove želje uglavnom odgovaraju standardnim modelima obrta Kruh-Vuk. U ostvarivanju kontakata uvelike su im pomogli internet i društvene mreže, ali i dalje su najvažnije preporuke putem kojih do njih dolazi najveći broj kupaca.

Gotovo sto godina nakon prvog pisanog traga o postojanju obrta, Igor i Milica nastavljaju sa svojim predanim radom kako bi osigurali da zanatska vještina izrade opanaka ne izbljedi, već procvjeta i dalje se prenosi s ponosom na buduće generacije. Planiraju nastaviti dalje prilagođavanjem novih tehnologija njihovom načinu proizvodnje, korištenjem interneta za pronalazak novih kupaca, a možda i širenjem proizvodnje na neke modne modele.

Iako je Milica u početku odabrala smjer srednje škole jer nije imala bolji plan te je planirala promijeniti usmjerenje, već je na kraju prve školske godine znala da će se ovime baviti dokle god može.

— Tamo sam upoznala osnove cijelog procesa, od dizajna do same prodaje proizvoda. Najdraži dio onda, a i sada je taj osjećaj gotovog proizvoda u rukama, znajući koliko truda zapravo ide u izradu takvog predmeta, a jednako je divno i vidjeti zadovoljstvo na licima ljudi kada hvalje proizvode koje izrađujemo. Mogu reći da sam ušla u ovaj biznis zbog obitelji i dobre prilike, ali ostajem u struci zato što sa zadovoljstvom idem na posao svako jutro – zaključuje Milica. ■

Milica i Igor u obiteljskoj radionici

На антифашистичкој дужности

Сава Тркуља и његова Катарина свако мало обиђу простор локалног споменика НОБ-а. Ако треба, поправе га и уљепшају. Трава ће прије прогутати њихову кућу него споменик усред Перне

Наставио гдје је стао његов отац – Сава Тркуља

Кордунско село Перна, смјештено у брдима између Топуског и Вргинмоста, данас има једва четрдесетак временшних становника, а на почетку НОБ-а позиву Комунистичке партије Југославије одазвало се 330 мјештана, о чему најрјечитије говори споменик подигнут усред села, на мјесту гдје је од усташке каме страдало више од 500 становника Перне. Прије десетак година Новости су писале о Марији и Богдану Тркуљи, чија је кућа тик уз цесту, одмах преко пута споменика, а који су, од кад је споменик постављен, одржавали околиш, косили траву и понекад тамо положили букет пољског цвијећа. Прођоше године, Богдана и Марије више нема, али споменик није запуштен. Наиме, у родитељску кућу вратио се Богданов син САВА па он и његова невјенчана супруга КАТАРИНА настављају тамо гдје су стали Богдан и Марија. Редовито одржавају простор на којему је споменик под којим почива 500 мјештана, међу којима 75 бораца овога краја и народни херој Мирко Поштић.

— Марија је била друга жена мог оца Богдана, јер је моја мајка МИЛКА убијена од усташа у збјегу на Петровој гори, кад сам ја имао тек нешто више од годину дана – каже нам САВА ТРКУЉА (83) и даље појашњава:

— Отац Богдан одмах се по почетку рата укључио у партизанске јединице, а мајка је са мном и мојом малом сестрицом побјегла у шуму кад се почео стезати обруч на Петровој гори. Усташе су и њу и сестру

убили ножем, а мене је прије тога сакрила па сам некаквим чудом преживио. Имена моје сестре и мајке забиљежена су на оном попису од 500 страдалих на споменику. Ето, зато ми је стало да се споменик одржава, да се редовно коси ограђени простор на којему је он подигнут, а сигуран сам да мој покојни отац све то види и да је поносан на мене.

Сава Тркуља је живио и радио у Загребу. Читав свој радни вијек, више од 30 година, возио је такси и мало Загребчана данас тако добро познаје свој град као он. Деведесетих није ни помишљао да престане радити или да оде, али тих неколико ратних и нешто поратних година није било лако издржати.

— Због тога што сам српске националности знало је бити проблема, углавном од колега таксиста, који су се свим силама трудили да ми напакосте, све како бих отишао и напустио посао. Једном су ме тако провоцирали да сам се готово потукао, али у задњи тренутак сам устукнуо и повукао се. Да сам провокатора којим случајем ударио, дигла би се велика галама. Као, Срби туку Хрвате усред Загреба. Е, ту би ми био крај. Суздржао сам се, настајаво радити свој посао и тако сам се, избјегавајући сукобе, некако препео, али сам о свему обавијестио полицију па се притисак на мене смањио. Имам сина ГОРАНА који је и прије рата био запослен као правосудни полицајац. Како онда, тако и данас, свој посао обавља без икаквих проблема. У међувремену је био у Хрватској војсци, било га је свуда на ратишту и знао ми је рећи: 'Ћаћа, ово је наша домовина,

друге немамо, ту су гробови наших ђедова.' Занимљиво је да је и мој отац, кад је почела 'Олуја', остао на свом огњишту. У опћој паници тог злокобног дана, Богдан и Марија кренули су бјегати као и сви из села, али већ у Топуском у мом оцу се нешто преломило, окренуо је трактор па назад за Перну. Хиљаде људи је панично бјежало према Босни и чудило се мом ћаћи који је вози у супротном смјеру – прича нам Сава Тркуља.

Богдан и Марија су се исти дан вратили у опустјелу Перну и сачекали војску. Изашли су пред заповједника, представили се и рекли да они са свог огњишта неће бјежати. Часник их је мирно саслушао, питао да ли што требају и нешто им написао на комад папира, са задатком да га покажу ако опет наиђе Хрватска војска. На разјелу им је, прича даље наш суговорник, савјетовао да се добро чувају јер има информације да иза регуларне војске долазе хорде пљачкаша које оперирају по напуштеним селима. Предложио им је да се неколико дана скривају у шуми. Неколико дана након завршетка 'Олује' Богдан Тркуља је угледао групу мушкараца како уништава антифашистички споменик и с њега кида бронцу. Велики споменик везали су ланцем за тенк и тако га срушили. Запријетио им је да ће позвати полицију

након чега су се разбјежали. Касније је видео да је украдена биста народног хероја Мирка Поштића, која до дан данас није пронађена.

— Моја обитељ је нераскидивим спонама везана уз споменик жртвама фашистичког терора у Перни и знам да је моја дужност да га одржавам. Недавно сам купио бијелу боју за бетон, све зидове обојио. Купио сам и камене плоче које сам поставио на мјесто гдје је раније био лим који је потпуно захрљао и почео се распадати, а и редовно косим. За све то уложио сам властита средства, али не жалим. Тамо почивају моја мати и сестра – каже нам Сава Тркуља.

Када смо га питали да ли о споменику брину мјесни одбор или опћина, зашкљачио је на једно око и рекао да је то дугачка прича о којој не жели причати. Само је додао да једном годишње из Топуског дођу некакви људи у финим одијелима, положије вијенац и нестану.

Сава и Катарина живе од својих скромних мировина које укупно износе око 500 еура. Не жале се, кажу да је многи-ма горе. Обрађују врт, штеде на сваком кораку и свако мало обиђу простор споменика, поправе и уљепшају што треба. Трава ће прије прогутати њихову кућу него споменик усред Перне. ■

Имена Савине мајке и сестре на црном попису

Razglednica glinskog
kolodvora iz 1903.

Grad bez voznog reda

Izgradnja nove željezničke pruge kroz Baniju početkom 20. stoljeća imala je značajan utjecaj na urbani razvoj Gline. No nakon rata 1990-ih državne vlasti su potpuno zanemarile postojeću infrastrukturu, a 2021. godine, u mjesecima nakon razornog potresa, odobrile i da se ukloni željeznička stanica u tom gradu

ŽELJEZNIČKA povijest Gline i glinskog kraja datira iz vremena Habsburške monarhije, kada je Dvorsko ratno vijeće u Beču 1827. godine potaklo izradu prvog projekta željezničke pruge od Siska prema jadranskoj obali. Tada je Generalkomanda u Zagrebu zadužila vrhunskog građevnog stručnjaka, graničarskog majora i građevnog inženjera JOSIPA KAJETANA KNEŽIĆA da izradi prijedlog o izgradnji pruge od Siska, Petrinje i Gline do Karlobaga. Naručeni elaborat je Knežić podnio Dvorskom ratnom vijeću 13. veljače 1829., koje ga je pozitivno ocijenilo, ali nije ostvarilo.

Istu sudbinu imao je i Knežićev drugi prijedlog iz 1838., koji je predviđao trasu željezničke pruge od Siska, Petrinje i Gline do Bandinog Sela (između Tušilovića i Slunja) te dalje do Josipdola na Jozefinskoj cesti, koja je vodila do luke u Senju. Ova kombinirana prometna veza, koja je objavljena u Narodnim novinama 13. srpnja 1839., ocijenjena je kao vrlo stručna i tehnički dorađena, nakon čega je Dvorsko ratno vijeće konačno pristupilo pripremnim radnjama za pokretanje izgradnje prve željezničke pruge, no revolucija iz 1848. te smrt Knežića prekinuli su provedbu projekta.

U međuvremenu grupa glinskih trgovaca i obrtnika predala je 17. kolovoza 1862. pisanu predstavku pukovniku JOSIFU MRAOVIĆU, zapovjedniku Prve banske pukovnije u Glini, da lično i preko bana ŠOKČEVIĆA podupre nastojanja oko izgradnje željezničke pruge od Zagreba do Siska, preko Vojne krajine, sve do mora. U predstavi je izneseno postojeće stanje trgovačkog prometa u glinskom kraju, i nada njegova uspješnijeg razvoja nakon izgradnje pruge. Međutim, nakon što je željeznička pruga Zidani Most-Zagreb-Sisak otvorena 1. listopada 1862., i pruga Zagreb-Karlovac završena 1865., u narednih desetak

godina pružna željeznička mreža nadograđivala se upravo na te pruge, no ni jedna od njih nije prolazila područjem Vojne krajine. Na tome ništa nije promijenila ni krajiška deputacija s preko 60 izaslanika, među kojima su bili i glinski trgovci PETAR PELEŠ i ANTUN KLEŠIĆ, koja se radi gradnje željezničke pruge uputila caru FRANJI JOSIPU I u Beč 25. svibnja 1876.

Početkom 20. stoljeća pravo zanimanje za izgradnju željezničke pruge kroz područje Banije pokazali su mađarski investitori privučeni mogućnošću zarade na iskorištavanju rudnog i šumskog bogatstva Zrinske i Petrove gore. Godine 1902. udružili su se u dioničko društvo za izgradnju 'Prve jugozapadne krajiške vicinalne željeznice' te iste godine zatražili koncesiju za prvu pružnu dionicu dugačku 60 kilometara od Siska preko Petrinje, Banskog Grabovca, Gline, Topuskog do Vrginmosta.

Izgradnja ove željezničke pruge imala je značajan utjecaj i na urbani razvoj Gline. Kako piše petrinjski Banovac 13. prosinca 1902., 'pred nekoliko dana počela se je graditi nova cesta, koja će voditi s glavnog glinskog trga na kolodvor'. U međuvremenu su završeni kompletni radovi, pa je 28. srpnja 1903. stručno povjerenstvo svečano otvorilo prugu Sisak-Glina-Vrginmost, koja je sutradan puštena u promet. O cijeloj svečanosti opširno je izvjestio Banovac 1. kolovoza 1903. u članku 'Otvorenje banovačke željeznice'.

'Od kad je željeznica pukla divnom glinskom ravnicom, izvozi se iz okolice u obilnoj mjeri svinje, goveda, živad, jaja, itd. Sve ovo čini mjesto živahnim i naprednim', javlja Banovac 2. listopada 1905. Tih godina nastaju i brojne razglednice s motivom glinskog kolodvora, pored kojeg su izgrađeni gostiona i skladišni prostor.

Zatim je 27. kolovoza 1907. otvorena i druga pružna dionica duga 42 kilometra od Vrginmosta do Karlovca. Otvaranjem za promet cjelovite željezničke pruge Sisak-Karlovac, Banija i Kordun su željezničkim vezama izravno povezani s riječkom prugom, s prugama istočne i zapadne Slavonije, s pružnim trasama u Bosni, a kasnije, nakon izgradnje ličke pruge, i s Dalmacijom. Nakon otvaranja, pruga je iskazala dobre poslovne pokazatelje. Tako je već 1911. prugom bilo prevezeno 285.000 putnika i 98.000 tona robe i stvari. Pritom su ostvareni prihodi preko 800.000 kruna.

Nakon raspada Austro-Ugarske monarhije i stvaranja Kraljevine SHS, osnovana je Primorsko-krajiška oblast sa sjedištem u Karlovcu, pod koju potpada i kotar Glin. Među važnijim promjenama tog vremena bilo je uvođenje službenih latinično-ćiriličnih natpisa na svim željezničkim stanicama, pa tako i na glinskoj.

Prema pisanju petrinjskog Jedinstva, njezino veličanstvo kraljica MARIJA KARADORĐEVIĆ u pratnji svoje majke rumunjske kraljice, krenula je 16. travnja 1923. oko 21 sat uveče iz Beograda u Dubrovnik, gdje će provesti narednih šest tjedana. Dvorski je vlak skrenuo sa stanice Sisak preko Gline, Vojnića i Karlovca u Bakar, kamo je stigao sutradan poslijepodne u 17 sati. 'Naročito je svečan doček bio u Glini, kamo je vlak stigao oko 10 sati i gdje je kraljicu burno pozdravilo mnoštvo od 2000 ljudi, predstavnici vlasti, školska mladež i mjesna društva', piše Jedinstvo 23. travnja 1923.

Važne podatke također otkriva izvještaj kotarskog načelnika u Glini upućen velikom županu Primorsko-krajiške oblasti u Karlovcu od 26. prosinca 1925. U izvještaju piše da Glin kao središte glinskog kotara ima oko 2000 stanovnika, ali da je u trgovačkom pogledu na nju upućeno oko 150.000 do 200.000 žitelja okolnih krajeva. Tako je

na glinski sajam godišnje dolazilo 600 do 1000 vagona drveta, 50 vagona sijena, 50 vagona žita, 30 vagona jaja, 10 vagona sirove kože i do 40.000 komada stoke. ‘Primjećuje se da se tjedni sajmovi u Glini ubrajaju među najbolje Hrvatske’, pišu Primorsko-krajiške novine iz Karlovca 29. ožujka 1928., koje ističu kako se u Glini nalazi ‘željeznička stanica, koja pruža udobnost stranim trgovcima za otpremu kupljene marve i sitne stoke’.

Usljed snježne mećave i zatrpane pruge, u Glinu nisu dolazili vlakovi od 11. do 17. veljače, pa prema tome ni pošta, ni novine, javljaju Primorsko-krajiške novine 28. veljače 1929. To su teško osjetili naročito oni koji svaki dan čitaju novine.

Narednih godina hrvatska i srpska zajednica u Glini počele su s prikupljanjem novčanih sredstava za kupnju novih crkvenih zvona za katoličku i pravoslavnu crkvu, jer su stara bila rekvirirana za ratne potrebe. Jedinstvo od 25. rujna i 29. listopada 1932. izvijestilo je kako su u Glinu stigla nova zvona za obje crkve, i to na željezničku stanicu, gdje je u oba slučaja bio priređen svečani doček, nakon čega su formirane povorke, poslije čega su pred katoličkom i pravoslavnom crkvom obavljene svečane posvete zvona.

Jedinstvo od 7. listopada 1933. javlja kako su roditelji školske djece, koja polaze gimnaziju u Glini, molili preko svog narodnog poslanika da dobiju prikladniji vlak za djecu. Tako od 8. listopada kreće novi vlak od Siska, koji prolazi Banski Grabovac i Vlahović poslije sedam sati ujutro i stiže u Glinu poslije pola osam, tako da će sada daci mirnije spavati kod kuće, a opet će pravovremeno stizati u gimnaziju.

BANOVAC od 26. lipnja 1938. javlja da je glinska željeznička stanica dobila novu i pojačanu rasvjetu, koju je uvela Direkcija željeznica Zagreb. Zatim je Direkcija PTT Zagreb naredne 1939. izdala telefonski imenik u kojem piše da Glina učestvuje u domaćem i međunarodnom telefonskom saobraćaju sa 17 pretplatnika, a da je telefonski broj željezničke stanice u Glini 10.

Drugi svjetski rat i splet povijesnih okolnosti doveli su do sloma Kraljevine Jugoslavije i stvaranja zločinačke NDH. Eskalacija i kulminacija ustaškog terora i genocida u glinskom kotaru 1941. očitovale su se u masovnim zločinima nad srpskim stanovništvom u kojima je značajnu ulogu imala i željeznica. U masakru preko 500 srpskih muškaraca u Banskom Grabovcu također su ubijena 22 željezničara s glinskog kotara, nakon čega je sutradan, 26. srpnja 1941., s glinskog kolodvora uslijedila masovna deportacija preko 500 srpskih muškaraca u logor Gospić. Potom je 29. srpnja 1941. grupa preko 300 srpskih muškaraca iz okolice Topuskog dovedena u željezničkim stočnim vagonima na glinski kolodvor i zatim sprovedena u glinsku pravoslavnu crkvu, gdje je iduće noći ubijena u masakru. Samo u svibnju 1942., vlasti NDH uhapsile su preko 800 srpskih civila iz glinskog kotara, koje su vlakom otpremile u logore Jasenovac i Stara Gradiška.

Nakon oslobođenja Gline 1944. i konačnog oslobođenja zemlje 1945., obnovljena je pruga Petrinja-Glina-Vrginmost. Prema pisanju Vjesnika iz Zagreba, pruga je svečano otvorena u Petrinji 3. srpnja 1945. Izgrađena je do Vrginmosta, a radovi će se i dalje nastaviti da se što prije dovrši i preostali dio ratom uništene pruge do Karlovca.

‘Dana 12. veljače otpratili su radnici i seljaci Gline i glinskog kotara svoje drugove iz borbe i rada na put u novi zavičaj’, javlja Jedinstvo iz Siska 23. veljače 1946. Tada je sa željezničke stanice u Glini otputovao tran-

Latinično-ćirilični natpis na kolodvoru 1920-ih

sport od 79 obitelji kolonista s glinskog kotara u Vojvodinu, gdje im je vlast dodijelila nove domove, umjesto njihovih popaljenih i uništenih.

Među najznačajnije događaje u glinskoj povijesti ubraja se centralna republička proslava Dana ustanka naroda Hrvatske održana u Glini 27. srpnja 1952. Tada je Glinu posjetio predsjednik Jugoslavije maršal JOSIP BROZ TITO, koji je doputovao vlakom preko Karlovca, zajedno s potpredsjednikom Vlade FNRJ ALEKSANDROM RANKOVIĆEM i predsjednikom Vlade NR Hrvatske dr. VLADIMIROM BAKARIĆEM. Na željezničkoj stanici, ukrašenoj državnim zastavama i zelenilom, maršala Tita su u osam ujutro dočekali i pozdravili brojni republički i vojni rukovodioci. Bilo je to vrijeme sovjetsko-jugoslavenskog sukoba, pa je maršal Tito na prostranom glinskom igralištu održao zapaženi govor pred više od 100.000 ljudi. Nakon održanih zdravica i ručka, u 13 sati maršal Tito uputio se na

‘Od kad je željeznica pukla divnom glinskom ravnicom, izvozi se iz okolice u obilnoj mjeri svinje, goveda, živad, jaja. Sve ovo čini mjesto živahnim i naprednim’, javlja Banovac 2. listopada 1905.

Odlazak maršala Tita s glinskog kolodvora 1952.

željeznički kolodvor i s pratnjom napustio Glinu prema Sisku.

Na Dan Republike 1961. otkriven je spomenik ubijenim željezničarima s područja glinske komune, i to pred željezničkom stanicom u Glini. O prigodnoj svečanosti izvijestilo je Jedinstvo, koje piše da je spomenik podignut u čast ubijenih 22 željezničara. Na spomeniku su uklesane riječi: ‘U prvom nletu neprijatelja i domaćih izdajnika 1941. godine padoše kao žrtve fašističkog terora drugovi željezničari’, nakon čega su uklesana njihova imena, a potom i završni tekst: ‘Slaveći 20. godišnjicu narodnog ustanka u znak sjećanja na pale drugove spomenik podiže kolektiv željezničara Glina – 29. studeni 1961.’

Daljnji razvoj željeznice vezan je uz Banijsku koncepciju regionalnog razvoja, pa tako od 1964. do 1971. sve veći broj žitelja Gline i glinskog kraja odlazi na posao vlakom u Gavrilović u Petrinju te Željezaru i Rafineriju u Sisku. Prema voznom redu objavljenom u Glinskom vjesniku 9. listopada 1978., putnički vlak i šinobus iz Gline za Petrinju i Sisak polazi svakim danom u 3:45, 11:45, 17:06 i 20:20.

Zatim je Glinski vjesnik 31. kolovoza 1979. donio reportažu pod naslovom ‘Zaljubljenici plavih uniformi’ u kojoj je predstavio kolektiv glinskih željezničara. U razgovoru s MILANOM MANOJLOVIĆEM, šefom željezničke stanice, šira javnost je saznala da će glinsko poduzeće Trgopromet te godine preko stanice primiti preko 5000 tona razne robe, dok će Pamučna predionica Glina primiti i otpremiti preko 10.000 tona. Međutim, pruga je dotrajala i tračnice zastarjele, pa šine ne primaju veće brzine i opterećenja od 12 tona, što je razlog da se postupno smanjuje dovoz i odvoz robe, kao i putnika, kaže Manojlović. Ističe da je željeznička stanica Glina malen kolektiv, koji ima svega 15 radnika, ali su ipak svi složni.

‘U rekonstrukciji željezničke stanice Glina bit će uređena dva perona između kolosije-

Među najznačajnije događaje u glinskoj povijesti ubraja se centralna proslava Dana ustanka naroda Hrvatske 1952. Tada je Glinu posjetio Josip Broz Tito, koji je doputovao vlakom preko Karlovca

ka’, piše Jedinstvo 5. lipnja 1986. Asfaltiranjem perona znatno će biti olakšan ulazak odnosno silazak s vlaka. U toku ove godine, prema riječima šefa stanice MILANA DUKIĆA, bit će postavljena i kvalitetnija rasvjeta u cijeloj dužini staničnih kolosijeka.

U to vrijeme Glina je manji industrijski grad s oko 7000 stanovnika i razvijenija je nego ikada, međutim, njen daljnji razvoj zaustavio je raspad Jugoslavije. Nakon reintegracije teritorija, ali ne i ljudi, u kolovozu 1995. počela je hrvatska epoha u povijesti Gline, u kojoj je zajedno s ostalim spomenicima NOB-a uklonjen i spomenik ubijenim željezničarima na glinskom kolodvoru.

Narednih godina državne Hrvatske željeznice potpuno su zanemarile željezničku infrastrukturu Banije i Korduna te odustale od njene revitalizacije i povezivanja s ostatkom Hrvatske. To se odrazilo i na izgled željezničkih perona u Glini, koji su s vremenom zarasli u korov, grmlje i neprohodnu šikaru, a zatim i na izgled željezničke stanice, koja će narednih par desetljeća propadati naočigled svih mještana Gline.

Katastrofalni potres koji je krajem 2020. zadesio Baniju, počinio je veliku materijalnu štetu u Glini. Međutim, državne vlasti ponovo ništa nisu poduzele da strateški osposobe željezničku infrastrukturu Banije i Korduna. Štoviše, one su odobrile da se u srpnju 2021. ukloni željeznička stanica u Glini. Nakon što su u listopadu 2021. lokalne vlasti uklonile i autobusnu stanicu, Glina je postala ono što je i nekad bila – grad bez voznog reda. ■

Sport pripada svima

Tko god inzistira na tome da je sport apolitičan, da je oko sporta čista agonistička barijera, da je na neutralnom teritoriju, ili je imbecil ili već neko vrijeme kuži sve, ali smatra da je apolitični argument koristan. Ne postoji nešto poput apolitičnosti. Tko se ne bavi politikom, samo prepušta stvari drugima

AUTOBIOGRAFSKA knjiga 'Calci e Sputi e Colpi di Testa' ('Napucavanja i pljuvanja i udarci glavom') talijanskog nogometaša, komunista i člana Avanguardie Operaie (Radničke avangarde) Paola Solliera prvi put je objavljena 1976. godine, a s vremenom je u Italiji stekla kulturni status. Na prvi se engleski prijevod čekalo 46 godina, objavio ga je 2022. izdavački kolektiv Minor Compositions.

Beskorisno je. Tako ne možeš biti aktivist. Jednog trenutka jesi, a idućeg nisi. Uvijek nadoknađuješ, pitaš se što se dogodilo, pokušavaš se dovesti u red. A onda odeš na pripreme i povučеш se, vjerojatno taman kad se sprema nešto važno. To nije aktivizam, to je alibi. Druga opcija? Možda pronaći način da nogomet koristim kao politički teren, inače ću stalno završavati izvlašten, prisiljen politički djelovati izvan proturječja koje živim svaki dan. To je apsurdno. Tako sve vrijeme bavljenja sportom ispadne potračeno, omeđeno okvirima koji onemogućavaju rad na njegovoj promjeni. Mislim da je sport važno polje našeg aktivnog rada. Ljevica ga je uvijek izbjegavala zbog pitanja prioriteta, ali i zbog vlastite nesposobnosti. Tako je bilo s glazbom do nekidan. Ako ste razgovarali o koncertu ili pjesmi, o tome kako su pjesme važne, smatrali su vas hipijem. Beskorisnom sortom, kopiletom djece cvijeća.

U međuvremenu, 'politika' je usko govoriti bila ozbiljna stvar. Sada su, srećom, shvatili – mi smo shvatili – da su kulturna područja jednako važna kao i politička, da ona jesu politička. Tulum, koncerti, glazbena kritika, alternativna glazba itd. Vjerojatno isto vrijedi i za sport. Možda je moj zadatak pridonijeti ubrzanju ovog procesa, s obzirom na kulturnu pustinju koja opterećuje krajnju ljevicu na ovom polju. Zašto vas svaki članak o sportu u Quotidianu, ali i u Il Manifestu i Lotti Continui nasmije do bola? Mislim da je to zato što osim generičkog slogana 'preuzmimo sport', drugovi nemaju pojma kako to učiniti. Nikada nisu brinuli o tome.

A sport se tiče svih, i onih koji ga moraju trpjeti, i onih koji se njime bave (malo), i onih koji navijaju za svoje timove (previše). Zato moramo reći da sport pripada svima, da svaki kvart mora imati na raspolaganju infrastrukturu da se čovjek oznoji, poboljša zdravlje, zabavi se kroz igru. Ali moramo početi razmišljati o tome kako to postići; kako sići s visokog konja retorike, kako se praktično dočepati prokletog narodnog sporta. UISP (Udruga za promociju sporta) ima nešto za reći na tu temu. Ali između riječi i djela tu je... PCI (Komunistička partija Italije). Dobre

rezolucije su jedna stvar. Druga je stvar da se crveni gradski odbori i dalje drže dosadašnje stranačke linije: novac za važne sportove, dakle one profesionalne, a mrvica za alternativne. Trebalo bi biti upravo suprotno. U svakom slučaju, u nedostatku sportskog plana Radničke avangarde, moram se organizirati i boriti sam; Bit ću uz UISP kada učini ono što kaže da želi učiniti. Drugim riječima, stavit ću se na raspolaganje. Nije baš ugodno biti u političkoj organizaciji i pokušavati sam rješavati stvari. Ali ti su ljudi politički retardirani i na kraju plaćaju političku cijenu.

GIANCARLO 'ZUMBO' RAFFAELI moj je suigrač i prijatelj. Komunist, ali u PCI-u, s licem koje izgleda marokanski, iz centra Follina. Mi smo prijatelji, čak i ako ćemo na kraju svatko na svoju stranu. On je donekle prototip *proxy* komunista, za promjene, ali ne pretjerane, za tradiciju pod svaku cijenu. Živi više-manje isplaniranim životom. Uskoro se ženi, za neko vrijeme će kupiti kuću, nastaviti će glasati za PCI, nastaviti vjerovati u sve to, ali ne činiti ništa. I nastaviti će ne stvarati alternativne načine življenja i razmišljanja. Ostaje ovdje, već pomalo ostario, spreman za konzumaciju stvari koje već poznaje. Ne skreće s utabanih staza. Ali dovoljno je lijepo družiti se s njim.

Ideja masovnog sporta

Drugi je WALTER SABATINI, totalna suprotnost. Nije drug, ali živi život kako mu dolazi, u trenutku, bez previše zasljepljivanja. Kad bi barem bilo moguće to dvoje spojiti u jednu osobu... Zahvaljujući njima treninzi nisu tako dosadni. Ponovno izmišljamo igre koje smo igrali kao djeca. Igramo se kukala, slije-poga miša, itd. To je naš način da prikrijemo očaj tijekom priprema. Morate pretrpjeti dva dana uz minimalnu štetu. Neki kartaju, ali to nije neko rješenje, a televizija je još gora opcija. Netko će reći da možemo čitati. Ali ne možeš. To je stvarno sranje tijekom priprema: ne možete čitati ili pisati ili se koncentrirati na išta. To je oblik intelektualne nemoći tijekom koje normalna stranica obične knjige pretvara vaš mozak u kašu. Pokušajte pisati, a iz kaše će se pojaviti rečenice kvalitete onih s razglednica. Nikada se nisam osjećao tako glupim i nesposobnim kao subotom. Činilo mi se kao da je svaka kap moje inteligencije, moje snage volje, moje mašte presušila i počinila samoubojstvo samo razmišljajući o sutrašnjoj utakmici.

I tako su rođene igre. A zabavne su. Sranje je što ih igramo zato što nemamo što drugo raditi, a ne svojim slobodnim odabirom. Večer

provedena u igri može užasnuti one koji su 'zreli', ali to je zrelost gljiva koje počnu zaudarati čim se pokvare. Uvijek morate prizivati kišu. Ne štititi se. Naučiti mrziti mentalne kišobrane. Izbjegavati govoriti i govoriti sebi da postoje određene stvari koje radite samo do određene dobi, zatim počnete raditi druge stvari, pa kasnije treće. Valja nam obiti te strazarnice, psihološke naplatne kućice. Možeš sve i kad hoćeš. Sve što je važno je ne zaku-kuljiti se. Budite ozbiljni, zreli, iskreni; ali i ludi, djetinjasti i sposobni za igru. Spremni boriti se, odlučivati, živjeti; ali i maramom prekrivati oči i tražiti druge ljude. Inače postoji rizik od puno goreg slijepog miša, nedostatka razigranosti, proste tuge. A tako nikad nikoga ne pronađeš.

'Ti si protiv nogometnog sustava', kažu mi, 'ali što predlažeš umjesto toga? Kako bi podignuo taj cirkuski šator? Kako bi vodio nogometne klubove?'. Naravno, ne postoji čarobni štapić kojim se sve može riješiti u jednom zamahu. Ali možemo raščistiti neke putove. Prije svega, dosta je dobročiniteljskih predsjednika koji prave, poništavaju i uništavaju stvari kao im se hoće. Struktura nogometnog kluba ne može ovisiti o raspoloženju i hirovima nekog bogataša. Transformacija klubova u dionička društva bila je važan korak, a na čelu tih organizacija trebao bi biti voditelj administrator, a ne neki milijarder. Administrator na plaći koji dobiva određeni mandat da radi stvari i odgovoran je upravnom odboru. U ovoj upravi bi, osim uobičajenih dioničara, trebali biti predstavnici navijača i lokalnih vlasti. Kao prvi korak.

Nadalje, nogometni klub može postati i dijelom proračuna gradskog vijeća, kao što je bio slučaj s etabliranim kazalištima (ali na-dajmo se da će funkcionirati malo bolje nego s kazalištima). Na čelu tih klubova može biti općinski dužnosnik, a igrači mogu postati zaposlenici lokalnih udruga, rješavajući problem 'što poslije karijere'. Posao prilagođen svojim sposobnostima pronaći će u aktivnosti lokalnih udruga. To bi nam omogućilo i smanjenje apsurdno visokih plaća profesionalnih nogometaša, a ljudima bi se osiguralo sredstva za život i mjesto u zajednici. Omogućilo bi i da sport ne bude poligon za neznanje i individualizam, otok za sebe, kovačnica koja proizvodi društvene i političke izopćenike. Jasno je da te promjene neće doći same od sebe, uslijedile bi nakon transformacije društva. Ako se takva transformacija dogodi, a vjerujem da hoće, i profesionalni sport će se tome morati prilagoditi. U suprotnom, nema se tu što reći. Ali ako promjena političkog smjera zaore duboku brazdu kroz naciju, obarajući privilegirane klase u korist

izrabljivanih, rješenje više neće lebdjeti u zraku. Naravno, i mi nogometaši moramo tome pridonijeti.

Pitam se koja se kategorija radnika može 'pohvaliti' da ima sindikat koji je više ljevičarski, više angažiran u borbi i češće napadan od mase vlastitih članova. Pa ipak, u nogometu je to slučaj. Udruga nogometaša i dalje se doživljava kao nešto strano, što bi vas moglo braniti uslijed ekonomske kontroverze, ali nema alternativno značenje. I tako, nedostaje pritisak baze, bez koje sindikat riskira da postane tovarna životinja i ništa drugo. S druge strane, politički aktivni nogometaši radije djeluju i angažiraju se izvan nogometa, a ostali se pokreću samo ako im stanete na prste. To objašnjava zašto je sindikat samo nogometno orijentiran, pritom isključivo korporativno. Bitke i inicijative dobivaju se i pokreću samo unutar svijeta nogometa, ne razmišlja se da se glavom proviri van, ni pod prijetnjom smrti. Sindikat koji poštuje sebe mora biti povezan s ostatkom radničkog pokreta, mora se baviti problemima koji ne pogađaju samo njegov sektor, mora postavljati ciljeve koji su nešto općenitije prirode. Pa zašto ne stupiti u kontakt sa sindikalnom federacijom CGIL-CISL-UIL? Zašto se kloniti borbi oko reformi, radnih mjesta, troškova života, investicija? Zašto se ne uključiti u formuliranje plana za sport koji uključuje izgradnju atletskih terena, stvaranje sportskih centara, razvoj trenera, a sve kako bismo krenuli prema toj famoznoj ideji masovnog sporta?

Mit o šampionima

Lako je vidjeti zašto: udruga nogometaša još uvijek je vrlo dvosmislena organizacija. 'Bezbojni' sindikat, pastiš svih političkih ideja. Na isti način tretira interese drugova i više ili manje samoproglašanih fašista, poput GIUSEPPEA WILSONA i SERGIA PETRELLIJA. A to je moguće zato što igrači ne osjećaju potrebu za udruženjem koje je politički življe i zrelije, naprednije, bliže ostatku društva; umjesto toga oni zapravo teže održavanju nečega zasebnog, privilegiranog i nekontaminiranog. U tom je pogledu udruga nogometaša vjerno ogledalo prosječnog nogometaša. Brani svoje uske korporativne interese i ima stav – zaboli me za sve ostale. SERGIO CAMPANA i CLAUDIO PASQUALIN vjerojatno bi htjeli uključiti organizaciju u vanjska pitanja. Ali udruga mora poštovati svoje mandate, a bojim se da bi za neke članove jedini mandat oko mrvicu više političkih pitanja bio taj da sve pošalju k vragu.

Nagazio si gredicu cvijeća, još jedna optužba. Koristiš ružne riječi, priljaš stadion politi-

nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOSTI
HOBOCIJA
#1236, Petak 25/08/2023

JASNA ŽMAK Od kazališta trebamo očekivati više

Za mene bi srž umjetnosti trebali biti proces i odnosi, a ne samo rezultat, ono što će drugi gledati. A kada proces uključuje nepoštivanja radnih uvjeta, a rezultat se bavi feminističkom emancipacijom, onda je to problematična situacija

KADA smo se našle zbog ovog razgovora, JASNA ŽMAK i ja razmijenile smo i okolnosti naših prvih orgazama, stanje libida i štošta drugo što se inače smatra jako intimnim i o čemu se ne govori, posebno ne s ljudima s kojima nismo bliski. No to je u skladu s temama kojima se Jasna bavi, kao i s naslovom njezine prve autorske predstave 'This is my truth, tell me yours', koja je i povod ovom razgovoru. Predstavu je premijerno izvela u svibnju u Kunst Teatru (na čijem je repertoaru i od rujna i svakako je preporučamo) u Zagrebu i bavi se, kako je Jasna navela u pozivu, njezinim *love-hate* odnosom prema umjetnosti, ženskim orgazmom, muškom masturbacijom, umjetničkom odgovornošću i zujanjem u ušima. To zujanje se medicinski naziva tinitus i Jasna ga je 'zaradila' kada je kao članica publike predstave 'MandićMachine' slovenskog redatelja BOJANA JABLANOVCA i slovenskog glumca MARKA MANDIĆA pucala iz kazališnog pištolja.

Jasna Žmak je dramaturginja, spisateljica, docentica na Akademiji dramskih umjetnosti u Zagrebu te je educirana za psihodramsku terapeutkinju. Vodi individualnu i grupnu psihoterapiju kao i psihodramske radionice.

●
'MandićMachine', predstavu koja je 'trigerirala' vašu, gledali ste 2011. u Zagrebu. Kako se kroz vrijeme mijenjao vaš stav prema toj predstavi? Pitam jer smo i individualno i kolektivno prošle (mi, žene), pretpostavljam, tome sličan proces osvještavanja i mnoge prakse koje su nam prije desetak godina bile podnošljive, više nisu. Da, tada kada sam gledala predstavu sam bila fascinirana Markom Mandićem jer je stvarno genijalan glumac i izvođač, i to i dalje stoji. Ali onda sam se frapirala kada sam deset godina poslije pogledala snimku te iste predstave. Inicijalno sam htjela raditi samo predstavu o tom pucnju i tinitusu jer mi je to na mnoge načine promijenilo život i nisam imala namjeru onkraj toga se baviti njime, no onda mi se, nakon drugog gledanja, otkrio cijeli novi univerzum mizoginije i seksizma i to je postala nova, još važnija tema mogeg projekta. Zanimljivo je da je kolegica dramaturginja iz Srbije OLGA DIMITRIJEVIĆ, recimo, već te 2011. bila zgrožena predstavom. Tako da to kod sebe tumačim kao zakašnjelo feminističko sazrijevanje koje, jednim dijelom, i nije samo individualno, nego je i društveno i kulturno i vezano uz #MeToo i širi feministički pokret. Sada mi je neugodno što sam se tada smijala dok je Mandić curi iz publike govorio da je kurva, ali mi cijelo to iskustvo istovremeno daje mogućnost boljeg razumijevanja i sebe i drugih koji su na različitim pozicijama osviještenosti.

Zanima me pitanje prava gledateljica

●
U vezi osvještavanja serviram osobni primjer vezan uz tu predstavu: na toj istoj izvedbi te 2011. Mandić meni, također izvučenoj iz publike na pozornicu, prelazi dugim potezom ruke preko bedra. Na snimci se vidi da to pratim interpretacijski višeznač-

nom grimasom, no šutim. U njegovoj novoj predstavi, 'MandićCirkus', koja je igrala u srpnju u Zagrebu, Mandić je gledateljici u publici ljubio nogu, a ja sam razmišljala bih li to dozvolila, znajući da bih odbijanjem riskirala da budem shvaćena kao primitivna puritanka ili pak naporna *wokerica*. Možemo li mi kao publika – a nije isto jesmo li ženska ili muška publika, jer žene imaju bitno češće iskustvo dodira bez pitanja – odbiti da nam se nameće uloga statistica koju nismo tražile ili smo samim dolaskom u kazalište pristale biti dijelom predstave? Ukratko: što da radimo kada nam glumac ljubi nogu ili gladi bedro?

To je jedna od onih situacija u kojima si najčešće pametna poslije, zato što te na prvu zatekne. Tako da mogu zamisliti da bih u toj situaciji čak i pristala zato što sam pristojna publika, zato što sam 'pristojna curica', a onda bih kasnije razmišljala što sam sve mogla reći ili napraviti. Kod Mandića je dodatno zanimljivo što se tu križaju razne osi: on je muškarac, ja žena, on je stariji, ja mlađa, i – čime sam se u predstavi posebno bavila – on je glumac, umjetnik, autor, ja publika. Jako me zanima baš to pitanje naših prava kao gledateljica i gledatelja zbog toga što tu postoji mogućnost vrlo slične manipulacije kao u rodnim odnosima: ti si mali miš koji gleda velikog umjetnika koji može napraviti što hoće i pritom ima prednost iskustva, zna kuda to ide i ima vještinu kojom može preokrenuti situaciju i ako se nešto neplanirano dogodi. I onda normalno da kad sve to zbrojiš, odlučiš da ti je bolje da se pustiš i samo čekaš da sve to prođe. Ali tu dolazimo do bitnijeg pitanja odgovornosti umjetnika, čime se isto bavim u predstavi, i potrebe da se postave pitanja zašto se nešto radi i što to proizvodi drugima – što se, po meni, Mandić nije pitao, nego je ženama iz publike repetirao ista iskustva koja imaju u životu. Jedna gledateljica mi je nakon moje predstave rekla da to što je Mandić radio u 'MandićMachine' s publikom nije seksizam – jer ja tako to nazivam u predstavi – već nasilje. I to je točno. Da je neke od tih stvari napravio izvan pozornice, to bi bilo seksualno uznemiravanje i nasilje. Ali mu, nažalost, pozornica u našem društvu daje dozvolu za sve.

●
Mandić na početku predstave 'MandićCirkus' dočekuje publiku gol. Meni je to bilo donekle razmetljivo i muško-dominirajuće, mada mogu pronaći i

Da je Marko Mandić neke od stvari iz predstave 'MandićMachine' napravio izvan pozornice, to bi bilo seksualno uznemiravanje i nasilje. Ali mu, nažalost, pozornica u našem društvu daje dozvolu za sve

Kao autorici, dramaturginji, ženi, lezbijki, bilo mi je bitno da postoji predstava koja će otvoreno reći stvari koje osjećam i koje, ispostavilo se, dijeli dosta ljudi na sceni. Htjela sam da to ne ostane samo u mojoj glavi ili na šanku

kazališne opravdanosti za to i mada sam svjesna da sam to možda dijelom i učitala potaknuta vašom predstavom. Kako vi vidite mušku i žensku golotinju na pozornici? Mislim da sve ovisi o kontekstu i mislim da ženska i muška tijela nikada u javnom prostoru nemaju isti tretman, pa tako niti na pozornici. Tako ćemo žensko tijelo češće vidjeti objektivizirano, seksualizirano, a muško nadmoćno, dominirajuće i zato me više raduju predstave koje takvo stanje stvari dovode u pitanje, koje tu neravnopravnost dodatno ne eksploatiraju. To je opet, naravno, pitanje autorske pozicije, volje da se i takve teme uzmu u obzir u okviru rada na umjetničkim projektima. Vani se trenutno događaju zanimljive promjene na temu golotinje u umjetničkim procesima gdje je cilj da se sami izvođači i izvođačice osnaže u procesu rada na ulogama i iz te perspektive. Jer prečesto se scene golotinje i seksa događaju bez pravog pristanka. Povijest filma puna je takvih primjera i neke od kulturnih filmskih scena zapravo su također primjer seksualnog nasilja, npr. famozna scena s putrom u 'Posljednjem tangu u Parizu'. MARIA SCHNEIDER nije uopće znala da će se to i kako desiti, to je bila stvar dogovora između dva muškarca – BERTOLUCCIJA i BRANDA. Bertolucci je kasnije izjavio da se osjeća krivim zbog toga, ali da mu nije žao što su to tako izveli jer ponekad za dobar film jednostavno moraš biti 'potpuno slobodan'. Mislim da je svijet u kojem su takve izjave normalizirane, a takvi filmovi glorificirani užasno mjesto.

Kritičnost ne mora isključivati empatiju

●
U svojoj predstavi spominjete, ne imenujući, predstavu koja je u Hrvatskoj nastala na temu MeToo pokreta. Zapanjujuće je da je zapravo samo jedna, kako navodite. Da, ta jedna predstava je 'Ja sam ona koja nisam' PAOLA MAGELLIJA u ZKM-u, nastala po tekstu MATE MATIŠIĆA, a koja je po meni užasno uvredljiva i bilo mi ju je stvarno bolno gledati, kao i kasnije pratiti hvalospjeve u javnom prostoru. Naime, onkraj toga što su autori te jedine domaće predstave na tu temu

sredovječni, hetero muškarci, što je paradoks sam po sebi, ona obiluje užasnim rodним klišejima i zapravo samo ponavlja tu istu problematičnu rodnu dinamiku kojom se navodno bavi, u kojoj nema stvarnog problematiziranja nasilja, a o nekakvoj emancipaciji da ni ne govorim. Za primjer, u predstavi postoji lik nimfomanke koju seksualno uzbuđuje silovanje, zato što je bila žrtva silovanja. I taj lik je predstavljen kao karikatura, a cijela ta situacija kao jako smiješna. Dakle, nešto što je užasno kompleksna, bolna i ozbiljna tema svodi se na razinu vica. Mislim da bismo od kazališta ipak trebali očekivati nešto više.

●
Naglašavate važnost odgovornosti u umjetnosti. U odnosu na odgovornost, kako stoji domaći teatar? Jako loše. I ne samo domaći teatar, nego i šire, prema mom međunarodnom iskustvu. I ne samo teatar, naravno, nego i drugi mediji. U tinejdžerstvu i u dvadesetima mi je umjetnost bila spas, mjesto na kojemu sam našla ono što nisam mogla drugdje. No kada sam se počela profesionalno baviti umjetnošću, shvatila sam da često ostaje samo na reprezentaciji, i to je zapravo moj najveći problem s umjetnošću – to što često služi samo građenju statusnih slika, pumpanju umjetničkog narcizma, iako se naizgled tematski bavi drugim stvarima. Za mene bi srž trebali biti proces i odnosi, a ne samo rezultat, ono što će drugi gledati. A kada proces, na primjer, uključuje nepoštivanja radnih uvjeta, a rezultat se bavi feminističkom emancipacijom, onda je to dosta problematična situacija. A takvih primjera sam se naslušala i nagledala. Zato mi je bilo jako bitno da napravim predstavu koja će to adresirati.

●
Je li vam zbog tog razočaranja bila potrebna psihoterapijska edukacija i potom psihodramske terapijske radionice koje držite? Što možete kroz taj rad, a niste mogli kroz kazalište, u kojem se također može izvrtati utroba i razračunavati s kojim? Da, mislim da je ulazak u psihoterapijski svijet u velikoj mjeri proizašao iz toga da mi je umjetnost i kao gledateljici i kao proizvođačici prestala biti mjesto gdje dobivam zadovoljstvo i mogućnost uvida i promjene. Dodeš, pogledaš i odeš. Rijetke su predstave koje ti omogućavaju da proživiš neko stvarno iskustvo. I kad se to zbroji s narcizmom i lošim radnim uvjetima, onda se počneš pitati što zapravo kao umjetnici, i pojedinačno i kao zajednica, radimo. A u psihodrami sam dobila perspektivu drugačijeg pristupa i sebi, i drugima i svijetu. Nakon što sam dobila to iskustvo kroz jednu radionicu, gotovo slučajnu, krenula sam sa psihoterapijskom edukacijom, prvenstveno iz znatiželje. Moram reći da me na početku u svemu tome dosta pratio neki intelektualni cinizam, kojeg je i u društvu prije bilo puno više. No s vremenom sam naučila da istovremeno mogu biti i nježna i pametna, da kritičnost ne mora isključivati empatiju i da su zapravo za kvalitetan život i rad, u bilo kojem polju, oba ta elementa užasno važna.

●
I u predstavi, i u knjizi eseja o ženskoj seksualnosti 'One stvari' (Fraktura, 2020., a tekstovi su većinom objavlje-

Prizor iz predstave 'This is my truth, tell me yours'

ni prethodno na, nažalost, pokojnom portalu Muf) i u terapijskom radu se bavite zakóčenom ženskom seksualnošću. Što su vam se pokazali kao najčešći uzroci te otuđenosti od vlastitog tijela?

Rekla bih da se tu križa par faktora koji onda rezultiraju time da ne postoji siguran prostor da, za početak ni sa sobom, a onda niti s drugima, uopće ne možeš razgovarati o tim temama, a kamoli se baviti njima na neki smislen način. Naše su seksualnosti oblikovane višeslojnim i višestoljetnim kontinuitetom, prvo i osnovno, patrijarhata, onda religije, konzervativnosti, puritanizma. I zapravo nas sve obilježavaju razne mikro situacije u kojima nam se uglavnom poručuje što sa svojim tijelima ne smijemo, kao kada klinici gledaju što je kome u gaćama i onda

Seksualnost je uvijek pod nekim imperativima: ne smiješ ili moraš, a nema mjesta za opuštenost u kojoj možeš istražiti svoju mjeru. Ideja mi je da kroz svoje radionice stvorim siguran prostor bez imperativa i osuda

se netko od odraslih izdere da se to ne smije i da će im se dogoditi ne znam što. To iskustvo posramljivanja ostane negdje u tijelu i oblikuje kasniji odnos prema njemu. A u današnjem društvu na sve to dolazi i jedna nova normativnost, koja je rezultat seksualnih revolucija, a koja stvara novi set imperativa koji naglašavaju važnost seksualnosti, inzistiraju na tome da svi imamo super seksualne živote, da smo seksualno otvoreni... Tako da je seksualnost zapravo uvijek pod nekim imperativima: ne smiješ ili moraš, a nema mjesta za opuštenost u kojoj možeš istražiti svoju mjeru. Ideja mi je da kroz svoje radionice stvorim siguran prostor bez imperativa i osuda, mjesto na kojemu se žene i queer osobe mogu susresti sa svojom seksualnošću na neke nove načine.

Često smo slijepi za vlastite privilegije

Dok sam čitala 'One stvari', gdje često spominjete da ni s bliskim prijateljicama i prijateljima dugo niste razgovarali o seksualnosti, pomislila sam da tome nije razlog samo tabuiziranost teme, već, u nekim prijateljskim krugovima, možda u zrelijim godinama, i to što je delikatno ta pitanja otvarati jer bi se pokazalo odsustvo seksa u životima – nespominjanjem se ne prikriva ono o čemu se ne govori, nego ono čega nema. Različiti seksualni terapeuti često navode da se uvijek susreću s istim scenarijem: dolaze im parovi od kojih se neki seksaju jednom tjedno, neki jednom mjesečno, neki jednom godišnje, ali ono što im je zajedničko jest da svi misle da bi se trebali seksati više

jer postoji ta fama da se drugi seksaju puno češće i da bi tako trebalo biti. A to proizlazi iz toga što ne razgovaramo o tome pa zapravo ne znamo što i koliko često drugi rade, a mediji nam plasiraju tu ideju hiperseksualiziranosti. Zato je i jedna od tema kojima sam se bavila na predavanjima o mitovima o ženskoj seksualnosti ona da nema pravila koliko bi se često i što trebalo raditi. Drugi bitan mit, jednako važan za osobe u dugotrajnim odnosima, jest taj da bi seks uvijek trebao biti spontan jer se smatra da ako se trudimo, to onda nije to. To je još jedna neutemeljena ideja koja se nesvjesno perpetuira, a ne se uzima u obzir da mnoge osobe imaju tzv. respozivnu seksualnu želju, što znači da im je za uzbuđenje potreban poticaj.

Najvažnija lekcija koju ste mi dali tom knjigom jest o hrabrosti da se ozbiljno i pošteno razračuna sa sobom – u vašom slučaju prvenstveno s autohomofobijom i zatomičenom seksualnošću – a predstavom i sa štetnim praksama unutar vlastite profesije, i to upirući prstom u konkretno. O tome se inače šuška, ali se ne govori javno. Pokreće li vas u radu takva pozicija izloženosti, a onda valjda i nelagode koja je prati?

To mi je prije svega osobno važno, što donekle povezujem s odrastanjem u Puli, dakle manjoj sredini, u kojoj sam kao queer dijete gledala iste strejt živote koji se ponavljaju generacijama i u kojoj sam se zbog toga osjećala jako usko. To me frustriralo i još kao dijete sam osjećala da mora postojati 'još nešto'. Knjiga je negdje i nastala iz želje da toj maloj meni, koja nije imala takvu knjigu, dam nešto što bi joj pomoglo da ju je ranije pročitala. Tako je i s predstavom. Kao autorici, dramaturginji, ženi, lezbijki, bilo mi je bitno da postoji

predstava koja će otvoreno reći stvari koje osjećam i koje, ispostavilo se, dijeli dosta ljudi na sceni. Htjela sam da to ne ostane samo u mojoj glavi ili na šanku. Naravno, to ne znači da je cijeli taj splet nelagode i srama sada potpuno iza mene, imam i dalje puno nelagode, ali sam stvorila i poziciju hrabrosti iz koje mogu odgovoriti sceni što mislim. Svaka je autorska pozicija javna i za mene je neodvojiva od odgovornosti. To se može razumjeti i moralistički, ali u predstavi ne bježim ni od vlastitih 'grešaka' i mislim da je jasno da želim prije svega otvoriti prostor za diskusiju, a ne proskribiranje.

Dok sam čitala 'One stvari' razmišljala sam, a onda i razgovarala o tome s gej prijateljima, i o tome jesu li i prilično osviješteni i nediskriminirajući strejt ljudi *defaultno* povremeno neosviješteno homofobni? I koji su oblici te homofobije?

To je jako dobro pitanje koje nas vraća na temu različitih razina osviještenosti. Terapijsko iskustvo me uvjerilo u to da se stvarne promjene događaju kroz odnos, kroz iskustvo, a ne samo diskurzivno. Znači, to što ću ja neko me pričati o tome da nemam jednaka prava, toj osobi neće ništa značiti dok sama ne iskusi neimanje prava. Tako da mislim da smo svi često slijepi za vlastite privilegije, odnosno tuđu deprivilegiranost. I to ne vrijedi samo za homofobiju, nego i sve druge oblike diskriminacije. U knjizi sam baš o tome pisala na primjeru mršavosti. I to je nešto čega trebamo biti svjesni, od čega ne trebamo bježati, i mislim da to i dalje može biti prostor učenja i promjene. A problem nastaje tek onda kada vlastitu privilegiju nismo voljni preispitati i pomaknuti se na neku novu poziciju s koje ćemo i sebe možda moći promijeniti.

Mačke u pravim šapama

Sve ove mačke koje imaju mačju sidu su iz Dumovca. Uzela sam ih jer su mi javili da idu na eutanaziju, kaže Mirna Herman, osnivačica i voditeljica udruge Prava šapa. Udruga brine za mačke koje su slijepe, šepaju ili imaju neki drugi oblik zdravstvenih teškoća

NA Facebook stranici Prave šape maleni Elvis s crnom njuškom i prodornim zelenim očima traži dom. Pronađen je slomljenih nožica koje su se, uz posvećenu skrb Prave šape i veterinara, osnažile dovoljno da sada zaigrano trčkara po stanu, ne dajući se obeshriliti time što se povremeno zapetlja i spotakne. Tigrasta Star već je tri godine u potrazi za svojim ljudima, ali, una-

toč povremenim upitima te manjim prilagodbama koje bi se od njih tražile i koje ih ne bi financijski opteretile, potencijalni udomitelji su odustajali čim bi saznali da ima alergiju na neke vrste hrane. Iz kupaonice privremenog smještaja provirio je i Filip, mačak pozitivan na virus imunodeficiencije (FIV), koji uzrokuje mačju sidu, spašen iz Filipovićeve ulice u Zagrebu. Iako FIV nije prenosiv na ljude, Filip spada među

teže udomljive mačke zbog svoga zdravstvenog stanja koje zahtijeva samo malo više ljubavi i njege.

MIRNA HERMAN, osnivačica i voditeljica Prave šape, brine trenutno o tridesetak mačaka koje još nisu uspjele pronaći dom, uglavnom mačaka koje su slijepe, šepaju ili imaju neki drugi oblik invaliditeta i zdravstvenih teškoća.

Mirna Herman s mačkama
je od studentskih dana

— Ovo je Čikago, drag i mazan mačak koji je pozitivan na mačju leukemiju (FeLV). Preživio je i FIP, upalu potrbušnice uzrokovanu koronavirusom, koju smo, zahvaljujući donacijama, uspjeli zaliječiti eksperimentalnim lijekom iz Amerike. Od tada smo imali 27 uspješno liječenih slučajeva FIP-a. Za mačke poput njega brinem 13 godina. Još prije par godina mačke koje bi dobile dijagnozu FIP-a, da se ne muče, isti dan bismo znali uspavati jer se vjerovalo da nema lijeka ili barem nečega da pomogne sa simptomima – priča Mirna.

Eksperimentalni lijek koji je pomogao Čikagu i mnogim drugim mačkama, potaknuo je i razvoj Remdesivira (Veklurya) koji se, prema Europskoj agenciji za lijekove, koristi za liječenje bolesti uzrokovanih covid-om 19 kod osoba 'oboljelih od upale pluća, kojima je potreban dodatni kisik' ili onih u riziku od razvoja težih oblika bolesti. Razumijevanjem potreba drugih živih bića oko nas i u naporima da im pomognemo, i mačke su posredno pomogle ljudima.

Sva financijska podrška za veterinarsku skrb, od lijekova do sterilizacija i kastracija, odvija se isključivo na solidarnoj bazi, donacijama osoba koje prate Mirnin rad, od ranih dana kada je kao studentica tek kretala s objavama o napuštenim i zanemarenim mačkama na Forum.hr-u, preko osnivanja udruge 2015., do danas, s potragama za udomiteljima, čuvalicama i širom zajednicom podrške na društvenim mrežama.

— Netko tko čita naše priče na Facebooku i jako mu se sviđa neka mačka, može postati 'dobra vila' toj mački i sufinancirati joj hranu i pijesak. To je program koji omogućava ljudima da prate mačku, mogu je doći i upoznati, doći počistiti, doslovno doći češljati mačke. Bila bih sretna da mi netko očetka sve mačke – kaže Mirna, dodajući da se neke baš vole četkati, a da se neke samo daju.

Napominje da ljudi znaju pogrešno pretpostaviti, zbog ogromnoga truda i vremena koje izdvajaju, da je Prava šapa neka velika udruga s profesionalnim fotografima. No skrb o mačkama i brigu o pronalasku čuvalica i udomitelja nose uglavnom dvije aktivistkinje, Mirna Herman i KATARINA LOBOREC.

— Ona i ja odlazimo kod čuvalica i slikamo mačke. Trudimo se stalno online pokazivati što radimo, da ljudi mogu pratiti što se događa sa životinjama i kamo odlaze njihove donacije. To nije lako, uz terenski rad i svakodnevnu skrb. To se i do dan-danas zadržalo u Pravoj šapi. Fotografijama nastojimo ispričati priču svake mačke, što značajno olakšava i pronalazak privremenog ili trajnog doma – kaže.

O MAČKAMA je Mirna počela sustavno brinuti kada joj je mama jednom završila na Hitnoj neurološkoj u Vinogradskoj. U početku im je donosila hranu, a onda krenula promišljati kako im dugoročno pomoći da izađu iz bijede, začaranog kruga jednog bolesnog mačića za drugim.

— Gledala sam kako da ih pohvatam i kastriram. Daš im hranu, a one dođu jesti tek kad se makneš dva metra. I kako da ih uhvatim ako im ne mogu prići. Otišla sam tada u dućan za ribičiju i kupila podmetač za šarane, mrežu na štapu, donijela hranu... i pohvatala sve mačke tamo – smije se Mirna prijećajući se.

— Među mačkama koje sam uhvatila bila je i jedna kojoj je infekcija izjela oko. Rečeno mi je tada da preko Noine Arke mačka može dobiti besplatnu operaciju. Uхватim mačku, najavim se i dođem na Veterinarski fakultet. Tamo je stajala tadašnja predsjednica udruge HELENA FINK. Pitala me: 'A što bi ti s njom poslije? Ako ja u trideset godina rada nisam uspjela naći dom za macu bez oka, kako ćeš ti?' Mački je operacija uskraćena, pa sam je napravila privatno. Taj dan sam odlučila da ne želim živjeti u svijetu gdje je nemoguće udomiti mačku bez oka – priča Mirna Herman.

Za svaku zbrinutu macu Mirna i Katarina brinu da pronađu najbolje moguće okruženje u kojem će dobiti svu potrebnu skrb i biti tretirana kao punopravna članica kućanstva. Od osoba koje bi htjele udomiti traži se da popune obrazac u kojem pojašnjavaju zašto žele udomiti, imaju li balkon, lođu ili terasu i bi li je mogli prekriti mrežom ili zaštititi na neki drugi način da ne dođe do pada. Pita ih se ima li djece u kućanstvu i jesu li do sada bila okružena kućnim ljubimcima i kojim, imaju li mogućnost organiziranja čuvanja mačke za vrijeme putovanja i mogu li se obavezati na redovita cijepljenja i odlaske veterinaru. Uz obilazak stana ili kuće, sa svakim novim udomiteljem potpisuje se ugovor, a neke se osobe iznenade kada shvate da su njihove prijave odbijene.

— Bilo bi krajnje neodgovorno od nas da je damo nekome kod koga znamo da će mačku za mjesec dana zgaziti auto ili da će pasti sa sedmog kata i polomiti se. Svako pitanje u obrascu, svaka stavka u ugovoru, postoji zato što se nešto, nažalost, već dogodilo – objašnjava.

Mačiće dudaše potrebno je hraniti svaka dva sata i posvetiti se njihovoj socijalizaciji, a mačkama koje su stigle preplašene, moguće i traumatizirane životom na ulici, treba vremena dok steknu povjerenje. Svako udomljavanje traži promišljanje vlastitih mogućnosti, odgovornu pripremu i predanost stvaranju podržavajuće okoline. Za mačke i volonterke najstresnija su razočaranja napuštanja već udomljenih mačaka. To se nedavno dogodilo i s Leom, dobrodušnom i umiljatom macom, koja je sad, samo godinu dana nakon prvog udomljenja, nanovo oglašena na Facebooku. Kaže Mirna da joj se nije teško rastati od maca o kojima brine. Dapače, jako je sretna kada im uspije osigurati dobar dom, jer čim se jedna maca udomi, može uzeti drugu koja je dojavljena i kojoj danima već pokušava pronaći smještaj. Neko vrijeme je s Mirnom boravio i lisac Josip, nađen u brlogu s ostatcima kokoši kojima je njegova mama pokušala nahraniti mladunčad prije nego se s njima dala u bijeg. On je jedini zaostao za čoporom, pa ga je Mirna othranila dok mu se nije našlo prikladno stanište.

Kamo s macama dok se ne nađe stabilnije rješenje, možda najviše mori volonterke i tu naprave najviše ustupaka.

— Ljudi često oklijevaju da ponude privremeni smještaj misleći da im želimo uvaliti mačku, a mi imamo obrnuti problem. Mi ne bismo htjeli da čuvalice postanu udomitelji jer onda gubimo čuvalicu. Ako čuvalica uzme na čuvanje jednu mačku i zadrži je, to je to, spasili

smo jednu mačku. A ako ta čuvalica uzme jednu mačku, udomi je, uzme drugu mačku, udomi je, uzme treću, ta čuvalica može spasiti i trideset mačaka. Imamo oko 60 čuvalica, a neke od njih su s nama sad već preko deset godina – objašnjava Mirna.

U tom modelu umrežene i solidarne skrbi Mirna vidi puno bolje rješenje od skloništa za mačke koje neke udruge zagovaraju, bez razumijevanja posljedica takve politike.

— Velika je razlika između skloništa za pse i skloništa za mačke zato što psi,

Prava šapa trenutno brine o tridesetak mačaka (gore). Neko vrijeme je s Mirnom boravio i lisac Josip (dolje)

Trudimo se stalno online pokazivati što radimo, da ljudi mogu pratiti što se događa sa životinjama i kamo odlaze njihove donacije. To nije lako, uz terenski rad i svakodnevnu skrb, kaže Mirna

prema Zakonu, ne mogu biti slobodno živući. Ne smiješ pustiti psa samog na javnu površinu. Zašto? Zato što se pas smatra prijetnjom za ljude i za okolinu. Em što može napasti i izgristi odrasle i djecu, em što može izazvati prometne nesreće itd. Zbog toga je nastalo sklonište, da je sve te pse moguće negdje smjestiti – kaže.

U početku su se psi eutanazirali nakon 60 dana. Tada se, kao dio Mreže za zaštitu životinja, 2017. Prava šapa s drugim udrugama za podršku životinjama uspjela zauzeti za *no-kill* skloništa. Kako se mačke ne smatraju prijetnjom, ne postoji gradska dužnost da ih se skloni s ulice. Ali kada bi se

na na bilo što od toga, oni mačku ne liječe, jer se smatra da je liječenje takve mačke neizvjesno i skupo. Grad je odlučio da je od nekih mačaka potrebno odustati. Iz moga iskustva, 80 posto mačaka koje imaju mačju sidu nisu nikako različite od drugih mačaka – kaže Mirna Herman.

Brzi testovi za mačju sidu i leukemiju prilično su nepouzdan (s mogućnošću lažnog rezultata i do 25 posto, pojašnjava Mirna, što može značiti i da bi poneka mačka koju bi eutanizirali bila zdrava, a PCR analize tretiraju se kao bespotreban trošak.

Isto tako, nadzor nad dojavama o zapuštenim i zlostavljanim životinjama povjeren je komunalnom redarstvu

Udomljavanje traži promišljanje mogućnosti, pripremu i predanost stvaranju podržavajuće okoline. Za mačke i volonterke najstresnija su napuštanja već udomljenih mačaka

koje nema nikakve veze s veterinarskom strukom. Do veterinarske inspekcije je posebno teško doći. Mirna primjećuje da se kod nas veterinarska inspekcija bavi isključivo 'velikom veterinom', stokom eksploatiranom za potrebe mesne i mliječne industrije. Njih zanima proizvodnja, a ne zaštita životinja. Vegetarijanstvo i veganstvo, začudo, tabu su teme i među udrugama za zaštitu kućnih ljubimaca. Reproducira se specistički režimi koji neke živote vrednuju više od drugih, one pasa ili mačaka u odnosu npr. na živote krava ili svinja.

— Feminizam koji zamišljam kretao bi iz antispecističkih, veganskih politika – kaže Mirna.

Da brigu o životinjama treba kontekstualizirati u šire emancipatorne borbe kazuje i podatak da je, među tih 60 čuvalica, samo jedan jedini muškarac i da sve počiva na 24-satnom ženskom radu, i to pretežno LBT žena. Prema podacima Volonterskog centra u Zagrebu za 2022., ukupno je 62 posto volonterki naspram 38 posto volontera u raznim domenama rada.

Za vrijeme pandemije, Mirna je izgubila dečka koji se dugo borio s depresijom.

— Nisam mogla doći do besplatne psihoterapije i snalazila sam se kako sam znala, uz podršku kolega i prijatelja. Moj mačak Kiki me spasio tada, ležeći pored mene svake noći. Htjela bih jednom osnovati grupu podrške za ljude koji su prošli nešto slično. Životinje imaju neizmjernu terapijsku moć i sposobnost osnaživanja i utjehe – kaže.

Jednom će i Elvis, Star, Filip i Čika-go, ušuškani pored nečijeg uzglavlja, snažno potegnuti u novi dan sa svojim osobama, u svom novom domu. ●

Анка илегалка

Своју судбину Анка је потписала још 1927. када је примљена у редове забрањене Комунистичке партије Југославије. Рођена Личанка скончала је након рањавања у бјежању пред усташама у банијском Великом Крчеву

Ако је име Анке БУТОРАЦ (27. 8. 1903. – 22. 1. 1942.) још увијек приметно у колективном сјећању, оно се у најбољем случају своди на једну повијесну чињеницу. Рођена Личанка скончала је након рањавања у бјежању пред усташама у банијском Великом Крчеву. Како се саморазумљиво претпоставља, и она се, попут многих, прикључила Народноослободилачкој борби због тек тако усађеног осјећаја правдољубивости. У новије вријеме, када се име народне хероине брише и ниподаштава, изостаје простор за

разумијевање ширег контекста и свега онога што је претходило револуцији. Намеће се питање: откуд се, при успостави тзв. Независне Државе Хрватске, створила тако чврста и непоколебљива језгра партизанки и партизана?

Биографија Анке Буторац је знатно комплекснија, и не само њена. Такав је, уосталом, био период између два свјетска рата у којем су првоборци стасали. Буторац је водила двије деценије прије смрти борбу с класним непријатељима, пријашњим диктатурама и репресивним државним

апаратом прве Југославије. Као таква, може нам дати јасан увид у то како су живјеле комунисткиње и синдикалисткиње 1920-их и 1930-их. Своју судбину Анка је потписала још 1927. када је примљена у редове забрањене Комунистичке партије Југославије.

Биједи избора 20-годишње дјевојке из личног Доњег Пазаришта изгледала је отприлике овако: као неписмена и неквалифицирана радница може животарити за ситну надницу у Домаћој творници рубља у Загребу или може остати са стадом у Лици. Она је одабрала одлазак у Загреб. Уз дугачке радне сате и експлоатацију кројачке вјештине у рукама, налазила је вријеме за описмењавање.

Како пише повјесничарка босиљка Јањатовић, низак стандард радника тадашње Југославије није се огледао само у ниским надницама, међу најнижима у Еуропи, већ и у ниском стандарду радних увјета. Радничка класа у то вријеме привређује у неадекватним просторијама, без довољно зрака и свјетла, ради за стројевима који су углавном увезени у земљу као технолошки застарјели и ради без средстава заштите на раду. Радници најчешће станују на периферијама градова, у собицима, слабо су одјевени, међу њима харају туберкулоза и алкохолизам...

Спознаја о безнадежном положају радница које своје здравље остављају за стројевима крупних капиталиста, нагнала је Анку да се прикључи Независним радничким синдикатима. Да се без солидарности ништа не може постићи, показује и податак да су Анкине колегице преузимале њен дио посла у творници док је она потајно извршавала синдикалне и партијске задатке. Женско подупирање обиљежило је цијели њен политички рад. Посебно се истиче у Комитету Црвене помоћи у којем је радила као благајница. Усто је водила рачуна и о штрајкашким кухињама преко којих се достављала храна ухапшеним комунистима и њиховим обитељима.

Након режимског протјеривања у Пазариште, затим у Невесиње, родно мјесто њеног супруга благаја паровића, шпанског борца, Анка залази у дубоку илегалу. Ухапшена је при повратку у Загреб и оптужена на годину дана робије као благајница Црвене помоћи. Послије проживљеног мучења у затвору, сломљена од тортуре и туберкулозе, почетком 1930-их одлази у Совјетски Савез на Комунистички универзитет националних мањина запада, на катедру за партијске кадрове из земаља у којима је она била забрањена.

Највеће постигнуће остварила је у Вараждину, гдје је из сјене руководила великим штрајком у творници Тивар, данашњем Вартексу. Баш те године, 1936., комунисти су преузели Уједињени раднички синдикални савез (урс) јер су сматрали да само комунистички оријентирани синдикати, кроз економску и струковну борбу, могу срушити постојећи друштвени систем. Буторац и колеге најприје су се морали изборити с осталим синдикалним организацијама које су само отежавале положај радника. Послодавци су имали синдикате, сам режим је успостављао синдикалне подружнице, па чак и клерикалне струје. Комунистима је највећи утер

био Хрватски раднички савез, експозитура опозицијске Хрватске сељачке странке.

Штрајк у Тивару трајао је седам тједана након чега су послодавци удовољили захтјевима радника. Анкино смјело руковођење потакнуло је на побуну и раднике творнице свиле у Чаковцу. Према доступним подацима, штрајк је завршен послје више од мјесец дана повишењем надница за шест до десет посто.

Задње године Анкиног живота су чисти филмски потенцијал. Несајомиви дух комунисткиње држао ју је будном и оптимистичном када је у августу 1940. завршила у Лепоглави. Предугих 17 мјесеци провела је с партијским колегицама и у Јастребарском, Госпићу, а затим и у логору Даница.

Њено задње писмо, написано неколико тједана прије смртоносног хица у Крчеву, испуњено је врло педантним, аргументираним и изузетно вриједним информацијама за партију. Анкин извјештај користит ће свима који пожеље сазнати какво је било стање у затворима у Хрватској у вријеме капитулације Југославије и оснутка тзв. ндх.

Знала је да живот не смије стати и да млађе колегице мора окупирати партијским учењем. Пролазиле су разне теме: конспирацију, дисциплину, држање пред непријатељем, синдикализам, класни морал, троцкизам...

Тражила сам од другова да нам пошаљу литературу и да нам по који пут пишу, тако да другарице осјете свестрану подршку. Послали су нам пар обичних романа, а партијску литературу никад нису слали, иако је било могуће преко другова који су долазили на преглед и на лијечење у болницу гдје смо ми биле. Нашло би се и других могућности кад би било више воље зато, критиковала је.

Пожалила се да нитко осим ње и синдикалисткиње маце гржетити није показивао интерес за бијегом из затвора те да је било пропуштено пуно прилика због слабе организације. Другови су је једном одвратили од идеје да се преруши у мушкарца, но она и Маца су на католички Божић 1941. успјешно искористиле непажњу чувара.

У јануару 1942. одбјегле другарице кренуле су влаком за Банију не би ли се прикључили Банијском партизанском одреду. Иван Шибл у својим мемоарима је записао да су имале легитимацију на којој је писало да су конобарице, да су носиле блајхану косу и да су, тобоже, пошле у село по намирнице. Боравак међу својима у Крчеву није дуго потрајао. Усташе су опколили кућу Анкиног домаћина. Другови и другарице су избјегли кишу метака и сакрили се у шуму, али она није имала толико среће.

Скупили смо се опет сви. Само Анке Буторац нема више међу нама. Умрла је у коштајничкој болници. Тко зна како су је лијечили. Можда је уз бољу његу могла и преживјети. Али је можда овако боље. Свеједно би је убили. Ријечи није проговорила. Усташе су се морали задовољити подацима који су били наведени на њеним исправама. По њима је била само непозната конобарица. Нису дознали да је то Анка Буторац, члан цк кп Хрватске, записао је Шибл. ●

Спомен-плоча и биста Анке Буторац у Крчеву

RAZUM I OSJEĆAJI

Knjižare otocima

PIŠE Olja Savičević Ivančević

Male međunarodne knjižare su nešto ostvarivo i samoodrživo, nešto što bi itekako imalo svoj život tamo gdje je sezonski protok ljudi ionako velik. Dokaz tome je i Kutak knjiga u Korčuli, jedina knjižara na nekom jadranskom otoku

PROŠLIH godina ljudi koje poznajemo, uključujući i nas, ostali su bez vremena, zaglavljani u nekom beskrajnom radnom danu: nitko više ne gluvari, ne šeta, ne pije kavu, ne uživa, a ovo ljeto je postalo bjelodano kako je većina ljudi u Hrvatskoj, osim bez vremena, ostala i bez novca. Ako ćemo ovu stvar promatrati iz perspektive nekoga tko se bavi knjigom, recimo kao pisac ili recimo kao čitateljica – knjige se zbog nedostatka vremena uglavnom čitaju u prijevozu ili ljeti, za vrijeme godišnjeg.

Taj paradoks je jedna od draži kapitalizma – što manje novca imaš to više radiš i imaš manje vremena za lijepe stvari. Kada poplaćaš sve račune, nahraniš i obučješ djecu, još uvijek možeš otići u prvu knjižnicu i posuditi knjigu, ali naravno da to nećeš napraviti, jer ima toliko toga za odraditi ne bi li u šupalj džep upao još koji cent. U godišnjim statistikama i zapomaganjima kako ljudi ne čitaju (ipak čitaju!), nećete naići na ovo objašnjenje. Uslijed životne nervoze, mudre i strpljive knjige sa svojim jezičkim bravurama i stilskim figurama, sve više su svedene na proizvode koji se trendovski prazno reklamiraju i u javnom prostoru nepravedno brzo troše; libri čekaju da odeš u mirovinu, kad ti ionako ništa ne preostaje nego da sjediš kući i čitaš, jer za druge aktivnosti tek tad love nemaš. Ali, mimo svega izgovorenog u ovom tekstu, ili upravo zbog toga, važno je reći i to da je sve poskupilo – osim knjiga!

Vjerojatno vas je dan na ležaljci na plaži koštao koliko i knjiga koju čitate. Ljeto traje i svi su izdavači oglasili akcije, jer kad kolovoz prođe što je pročitano, pročitano se – do iduće godine skupljamo zalihe po sajmovima i sniženjima. Teško se oteti dojmu da ljudi knjige fotografiraju, površno komentiraju i nose okolo nepročitanе kao modne dodatke slično likovima iz 'Bijelog lotosa', mada siromašni, svejedno blazirani. Za pretpostaviti je da za nekog autora nije ugodna spoznaja da je njegova knjiga, lani eto gotovo pa hit, ove godine već na velikom sniženju i košta manje od paketa kvalitetnijeg višeslojnog toalet papira. Priziva mi to u misli anegdotu jednog našeg poznatog pisca koji je, prema vlastitom svjedočanstvu, zavolio knjige tako što je još neotrgnute stranice klasika svjetske literature čitao kao dječak u poljskom klozetu. Trenutna čitanost teško će ikoga spasiti od devalvacije, kad nije spasila ni dostojevskog (spasio ga je ipak čitatelj); tako da mi je palo na pamet kako bismo za zaštitu dostojanstva pisane riječi u autorske ugovore trebali unijeti klauzulu po kojoj donja cijena knjige ne smije pasti ispod cijene najskupljeg toalet papira na tržištu. U protivnom, tko bi zamjerio onom čovjeku u krajnjoj nuždi i bez novca što je posegnuo za remek djelom koje se prodaje za dva eura – cijeni po kojoj je nemoguće naći ikakav tariguz.

Prije nego do ovog krajnje neugodnog razvoja događaja uistinu dođe, vodu bi trebalo povući za štetnim institucionalnim i izdavačkim politikama koje knjigu sve više pretvaraju u potrošnu robu i nusprodukt, a zadnje je to učinjeno s politikama otkupa za narodne knjižnice koje bi mogle presuditi malim izdavačima, koji ionako jedva opstaju na margini. Na toj istoj časnoj margini je i dobar dio vrhunske književnosti i publicistike, kritike, filozofije i poezije, alternativne i progresivnije književnosti. Nažalost, vrhunska literatura nije ona koja najčešće pronalazi široku čitateljsku publiku, bofi se uvijek najbolje prodavao i više čitao, i neka ljudi čitaju što žele, ako žele, ali ima li smisla da Ministarstvo kulture financira bofi, a ugasi i ovo malo izvora svjetlosti? Važnost štiva koje nije baš za puku zabavu i široku potrošnju je u tome da će ga pročitati onih stotinjak glava iz kojih još iskre svjetovi, koji čine razliku između zemlje znanja i – *pardon my French* – zemlje sranja. Koliko god je važno razvijati široku čitateljsku bazu, ili ne ugušiti mladog

čitatelja neprimjerenom i dosadnom lektinom, bitno je sačuvati niše u kojima će supostojati ono što je preskromno da bi se nazivalo elitom iako to po svojim dosezima može biti. Osim toga otkup je posebno bitan, da bi i oni s uistinu malim prihodima, penzioneri, studenti itd., mogli doći do dobre literature u narodnim knjižnicama.

Reklo bi se da u Hrvatskoj vijeća za knjigu i vijeća za jezik služe tome da upropaste i knjigu i jezik, navodno ih spašavajući.

Pamtim kad je sve počelo ići nizbrdo: početkom dvijetisućitih, dok se nije povjerovalo kako je najvrijednije ono šta se može dobro prodati, a najpametniji onaj koji ima para, Split je imao mnoštvo predivnih knjižara po centru, onih koje su 'imale dušu', i bilo je moguće provesti čitavo jutro obilazeći ih ritualno. Te su se knjižare skoro preko noći transformirale u papirnice i suvenirnice, a zatim i u pizzerije i dućane cipela i očala. Ne mislim da neki naš grad preko noći može postati Mantova koja je izbjegla sudbinu turističke kolonije, od pizzerija i dućana cipela i očala na mjesec dana napravila knjižarske izloge, pa umjesto turista koji pišaju i povraćaju po ulicama, pokazala kako izgleda taj neki kulturni turizam, ne elitni, nego prijateljski i dostupan, posjećen i zabavan, kada se publika iz Italije i svijeta slije u jedan grad radi fešte književnosti. Mantova i preko godine živi za tu feštu, a dobrim dijelom i od nje, po tome je jedinstvena i teško da ćemo do VERGILJEVA grada ikada dobaciti, ali kad bi postojalo neko vijeće koje se ne bi upinjalo da od hrvatskog jezika napravi još manji, a u Hrvatskoj knjigu još nebitnijom, predložila bih im sljedeće: podržite otvaranje malih internacionalnih knjižara po otocima i turističkim mjestima. (Naravno, bilo bi idealno kada bismo imali javnu, 'državnu' knjižaru, ali preduvjet za to je imati ozbiljnu, zrelu državu, pa se ostaje samo nadati.)

UOKVIRIMA realnog, male međunarodne knjižare su nešto ostvarivo i samoodrživo, nešto što bi itekako imalo svoj život tamo gdje je sezonski protok ljudi ionako velik. Dokaz tome je i Kutak knjiga u Korčuli, jedina knjižara na nekom jadranskom otoku. Kutak knjiga je prije devet godina otvorio korčulanski Francuz JOSEPH LE CORRE, a knjižarica je od male i skromne narasla do respektabilne, lijepo uređene knjižare u centru grada, koja radi čitavu godinu, a ljeti održava i mali međunarodni književni festival na kojem nastoji suvremene hrvatske pisce predstaviti inozemnoj publici. Kutak knjiga je također vjerojatno jedina naša knjižara koja uz domaća ima i gotovo sva bolja inozemna izdanja naših pisaca na stranim jezicima; PERIŠIĆA, FERIĆA, UGREŠIĆA, DRAKULIĆA, MATVEJEVIĆA, BODROŽIĆA I JERGOVIĆA moguće je pronaći na petnaest stranih jezika, kao i SEMEZDINA MEHMEDINOVIĆA Ili IVU ANDRIĆA, jer ovdje na svu sreću ne vladaju zakoni jezičnih vijeća koji ne služe ni književnosti, ni piscima ni čitateljima, a bogme ni nečitateljima. Posjetitelj s drugog kraja planete uđe u knjižaru i kući ponese nešto više od suvenira, priču, dio svijeta. Također i činjenicu da u nekoj tamo maloj Hrvatskoj na otoku na samom jugu postoji knjižara međunarodnog formata (i najljepše ljetno kino pod zvijezdama, ali to je druga priča). A čovjek s otoka, kad s jeseni zapuše bure i ne voze brodovi, prošetava praznim ulicama i uđe u jedinu prodavaonicu tajni – u knjižaru, u jezik, u svijet. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Šibenske hazenašice

PIŠE Ivana Perić

KRAJEM maja 1934. prvi puta u povijesti šibenskog sporta pred publikom su utakmicu odigrale žene. Dvije sekcije kluba Osvit, jedna u plavim, druga u bijelim dresovima, predstavile su novu igru, hazenu. Tog su dana na teren izašle MARIJA GRUBIŠIĆ, VANJA BAKAŠUN, ELVIRA DAMIANI, DRAGICA TAMBAČA, MARIJA TIKULIN, JELICA ILJADICA, LJUBICA VITIKA, VINKA BEGO, VILMA MERLAK, ZITA ERCEGOVIĆ, ZORA ALEKSA, JOSIPA KRISTIĆ, DIVNA ARALICA i ELDA STRECHERLE.

Nekoliko mjeseci kasnije u Šibeniku su gostovale hazenašice splitskog kluba Vuk, a o utakmici u kojoj su Šibenčanke poražene 9:2 izvijestio je list Narodna tribuna. Šibenske djevojke, naročito učenice viših razreda srednjih škola, 1930-ih su se u velikom broju uključivale u rad omladinskih organizacija i sportskih društava. Otud je 1936. potekla ideja da se pri Radničkom sportskom društvu Šibenik osnuje sekcija hazene, kakvu je dotad imao Osvit. Jedna od osnivačica nove sekcije u RSD Šibenik bila je hazenašica Osvita ZITA ERCEGOVIĆ, tekstilna radnica koja je radila u tvornici 'Stipe Šare'. Treneri sekcije bili su MIJO BLAČE i PERO ŠKARICA. U radu sekcije spominju se MILA MIHALJEVIĆ MACURA, LENA RAKIĆ ĐURĐEVIĆ, VLASTA BERKOVIĆ, LEPA ŠARIĆ, BOŽENA LUSIĆ, VULELIJA BEGO, ROSA GRUBIŠIĆ, DANICA NINIĆ. Do proljeća 1937. u hazenu je bilo uključeno oko 50 igračica.

Sekcija nije dugo djelovala, ali je bila značajna za okupljanje djevojaka koje su se kroz sport uključivale u politički život i rad. 'Te su mlade žene pisale parole, dijelile plakate i letke, sudjelovale na protestnim mitinzima, pripremale radničke manifestacije, izrađivale crvene ruže, dresove, zastave', navodi se u monografiji 'Četrdeset godina Radničkog sportskog društva i kluba Šibenik (1932. – 1972.)'.

Hazenašice 1934. godine
(Foto: Šibenik.info)

Hazenašice RSD Šibenik uglavnom nisu nastupale pred javnošću, najviše su trenirale unutar društva, a ponekad i na igralištu u Crnici. U monografiji se opisuje kako su mlade djevojke, pogotovo one koje su pohađale gimnaziju, bile pod udarom strogih nadzora. Tadašnji je direktor šibenske gimnazije MARKO TRIVA jednom prilikom pozvao na razgovor dvije učenice šestog razreda, MILU LOZIĆ i LENU RAKIĆ, i oštro ih ukorio zato što igraju hazenu u radničkom društvu. Kad je vidio da učenice na njegovu opomenu ne reagiraju, postavio im je ultimatum: 'Ili iz Radničkog ili iz škole.'

'Bile smo prisiljene ispisati se iz sekcije hazene, što nije značilo da smo prestale biti aktivne u RSD Šibenik. Upisale smo se u šahovsku sekciju Radničkog', kasnije je ispričala Mila Lozić. Djevojke su bile izložene javnim osudama, prozivalo ih se da nastupaju 'gole' (u kratkim dresovima), a zabilježeno je kako je hazenašica MARIJA LUSIĆ opisivala da su po povratku u grad s treninga morale ići duljim zaobilaznim putevima.

Duljim i teškim putem mnoge su članice RSD Šibenik krenule tijekom Drugog svjetskog rata. Osnivačica hazenaške sekcije Zita Ercegović zbog organiziranja tekstilnih radnica i pokretanja štrajkova već je 1937. bila kompromitirana kod policije, pa je pobjegla u Zemun. Ondje je radila u različitim tvornicama, bila dva puta hapšena i slana u logor na Banjicu. Treći put je pobjegla i pridružila se vojvođanskim partizanima. Poginula je 1943. tijekom borbe Vojvođanske brigade na Brčkom. Hazenašica Lepa Šarić, također tekstilna radnica i partizanka, uhapšena je 1944., a grob joj nikad nije pronađen. Osnovna škola na Baldekinu od 1967. do 1991. nosila je njeno ime, a na ploči na ulazu bile su ispisane zadnje Lepine riječi: 'Nećete od mene nikad ništa saznati.' ●

GORSKI KOTAO

PIŠE Valentina Vukadinović

Ravioli s dragoljubom

JAKO volim pripremati domaću tjesteninu, bilo da su to rezanci za juhu, široki rezanci za prilog gulašu, lazanje ili razne oblike raviola. No kada sam kod prijateljice ugledala tjesteninu u kojoj su bile začinske trave, jednostavno sam morala pokušati pripremiti nešto takvo. Za svoju tjesteninu odabrala sam dragoljub, biljku koja je jestiva i istovremeno dekorativna, a tako lijepog i dragog imena. Njeni listovi su blago paprenog okusa, a nezrele sjemenke se mogu kiseliti ili pripremati u salamuri kao kapare. Cvijet je žute ili narančaste boje i također je jestiv. Osim što je jestiv, dragoljub je i ljekovit.

Ravioli su vrsta tjestenine koja sadrži nadjev i obično su četvrtastog oblika, no priprema se i u drugim oblicima poput kruga ili polukruga. Nadjevi mogu biti raznovrsni, mesni, riblji, sirni, s povrćem, s gljivama ili u kombinacijama. Ovakva vrsta tjestenine se najlakše priprema pomoću stroja za tjesteninu jer ćete je tako moći dovoljno stanjiti, ali naravno da se može pripremiti i ručno, valjanjem drvenim valjkom.

Sastojci za tjestelinu

3 jaja
250 g brašna (miješam oštro i glatko)
1 žlica ulja (može maslinovo)
malo soli
nekoliko listova i cvjetova dragoljuba (možete koristiti i neko drugo svježe začinsko bilje)

Za punjenje

4 do 5 žlica mekog sira
3 žlice krem sira
sol i papar
sušena rajčica

Za umak

2 velike žlice maslaca
pola žličice majčine dušice (stavila sam sušenu)
voda od kuhanja raviola
sol i papar po želji
tvrđi sir za ribanje

Priprema

Najprije umijesite tijesto od jaja, brašna, malo soli, ulja i po potrebi vode. Tijesto mora biti čvrsto, ali i elastično

da ne puca pri razvlačenju. Mijesite ga nekoliko minuta pa prekrijte krpom i ostavite 15 do 45 minuta da odmori. Za to vrijeme pripremite biljke kojima ćete laminirati paštu. Operite i lagano osušite listiće i cvjetove.

Razrežite tijesto na nekoliko komada pa svaki komad propustite između valjaka na stroju za tjesteninu. Krenite od razine nula ili jedan. Po potrebi pobrašnite tijesto kako vam se ne bi lijepilo. Kada ste sve dijelove tijesta rastanjili na razinu pet, položite trake tijesta na pobrašnjenu radnu plohu. Na jednu traku tijesta poslažite listiće i cvjetove dragoljuba (možete ih lagano ovlažiti vodom da vam se dobro zalijepi) pa prekrijte drugom trakom tijesta i malo pritisnite dlanovima. Na stroju za tjesteninu vratite kotačić do razine tri ili četiri pa nastavite stanjivati tijesto. Sada će se listići i cvjetovi jednostavno ukomponirati u tjesteninu. Ovo mi je bilo beskraino zabavno raditi tako da uživajte u čaroliji koju stvarate. Kada je tijesto dovoljno tanko (da kroz njega možete vidjeti svoju ruku), postavite trake na radnu površinu i pripremite nadjev za raviole.

Za nadjev pomiješajte obje vrste sira, nasjeckajte sušenu rajčicu, začinite po volji i sjedinite sve u smjesu. Žličicom stavljajte hrpice nadjeva ostavljajući dovoljan razmak između. Okolo nadjeva kistom nanesite malo vode da se tijesto zalijepi pa preko stavite drugu traku tijesta. Prstima malo potapkaite da istisnete zrak pa pritisnite da se zalijepi. Izrežite raviole. Možete ih rezati rezačem za raviole, oštrom nožem ili kotačićem. Ja sam koristila kotačić pa sam krajeve još pritisnula vilicom kako bih dobila ukrasni rub i kako bi se tijesto zalijepilo.

Raviole ostavite da se malo osuše na radnoj plohi pa ih kuhajte u puno ključale i slane vode. Kuhaju se nekih osam do 10 minuta. Za umak u dubljoj tavi rastopite maslac i aromatizirajte ga majčinom dušicom. Posolite i popaprite. Kuhane raviole uvaljajte u maslac i dodajte još nekoliko žlica vode od kuhanja. Okrenite ih par puta i na kraju pospite naribanim tvrđim sirom.

Dobar tek! ●

IMPRESSUM

Godina III / Zagreb | petak, 25/08/2023

Nada #041

Društveni magazin

SDF srpski
demokratski
forum

IZDAVAČ
Srpski
demokratski
forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA
UREDNIKA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić,
Katarina Bošnjak, Nina
Čolović, Anja Kožul,
Ivana Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladislavjević
i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike Hrvatske

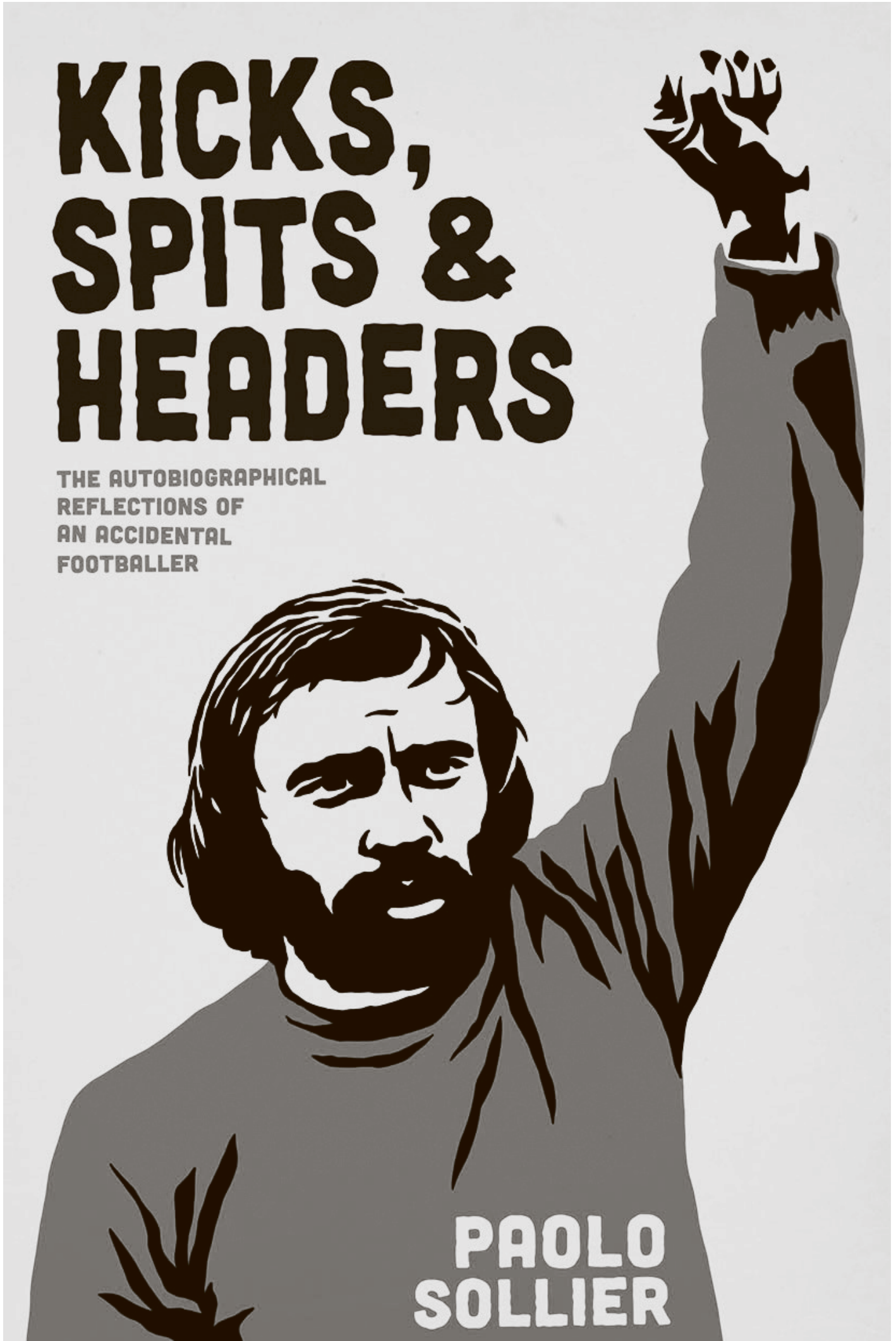
REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

kom, sport je čist, i razna druga sranja u istom stilu. E sad, ja mislim da je sve političko, od kupovine namirnica do sjedenja na wc-u, od ispijanja kave do gledanja u oči. Kako nešto što uključuje milijune ljudi može ne biti političko? Nešto što puni novine, što nas baca u radost, mržnju, pijanstvo? Nad čime se čitavi gradovi grče, oblače u kostime, eksplodiraju. Nešto što često djeluje kao droga, kao izgovor za zaborav, kao sigurnosni ventil.

Da GINO BARTALI osvaja Tour de France u istom trenutku kad se događa atentat na PALMIRA TOGLIATTIJA (vođa talijanske Komunističke partije, op.) povijesna je činjenica, a bijes zbog pokušaja ubojstva i želja za revoltom kompenzirana je 'narodnim veseljem' zbog sportske pobjede. Čak i danas ovaj mehanizam funkcionira, iako su ljudi zreliji i počinju shvaćati taj zlosretni put. TONI, moj stari prijatelj i sindikalni povjerenik u Sturi, kazao mi je tijekom posljednjeg Svjetskog prvenstva u Njemačkoj: 'Ako Italija slučajno pobijedi, tri mjeseca nećemo moći ništa napraviti u tvornici'. Napipao je puls situacije, tragom ranije razotkrivenih prijevara navijaštva. Naravno, s obzirom na rijetkost uspjeha Talijana diljem svijeta opasnost od nacionalne hipnoze donekle je umanjena...

Sušтина argumenta i dalje stoji. Sport koji se igra i za koji se navija uključuje ogroman broj ljudi, uključuje interese, dovodi do toga da ljudi troše i zarađuju, rezultira izgradnjom stadiona, tiskanjem četiri dnevna sportska lista, popunjavanjem kafića i sati televizijskog programa. Tko god inzistira na tome da je sport apolitičan, da je oko sporta čista agonistička barijera, da je na neutralnom teritoriju, ili je imbecil, ili već neko vrijeme kuži sve, ali smatra da je apolitični argument koristan. Ne postoji nešto poput apolitičnosti. Tko se ne bavi politikom, tko je nezainteresiran, samo prepušta stvari drugima. Podržava one koji su na vlasti. Kao da se dvoje ljudi svađa, a ti stojiš i gledaš, opušteno, apolitično, neljudski, kao seronja, ne uplićeš se u ime slabijeg. U stvarnosti, mirovanjem pomažeš jačem, dopuštaš da iskoristi svoju moć, da masakrira drugoga, sve u ime lažne, kukavičke, licemjerne neutralnosti. Isto vrijedi i za političke borbe: neutralnost je alibi koji više nije vjerodostojan. Tko ne zauzme stav, u stvarnosti je podržavatelj jače strane, saveznik konstituirane moći. Nisu slučajno oni koji održavaju apolitičnost sporta ili demokršćani ili pak deklarirani reaktionari. Njima je u redu ako navijači zatvaraju oči pred onime što se događa drugim ljudima. Ako ih otvoriš, tko zna, mogao bi završiti tako da te ispraše.

Što se mene tiče, optužba je da oportunistički koristim sport za bavljenje politikom. Osim što se bavim politikom potpuno neovisno o tome što sam nogometaš. A u mom bavljenju politikom postoji argument koji treba iznijeti u sportu, kritički i alternativni argument, argument koji kaže (ne) korištenju stadiona kao bazena u kojem će ljudi isprati sve svoje frustracije, argument koji ogoljuje mit o šampionima, koji mijenja odnos između igrača i navijača. Sve crno na bijelo, bez kamufliranja utakmica kao marševa. I pitam: ako sport nije politički, zašto se koristi politički, zašto se ograničava na oportunistički neutralni teritorij? Ako sport nije politički, zašto je navijač funkcionalan sustavu? Ako sport nije politički, u čemu je poanta svećenika koji tjeraju djecu na misu? Ako sport nije politički, zašto je sportsko djelovanje uvijek vjerno odražavalo političke izbore sustava u kojem živimo? Odgovor je jednostavan: sve je to dim, navijanje i retorika u naše oči. Imbecil ili demokršćanin, svatko može shvatiti ovu stvarnost. Naravno, da bismo mogli iznijeti argument koji to razjašnjava trebali bi imati sportski tisak koji ima drugačiju misiju. Od četiri dnevna sportska lista samo se

Tuttosport odlučio za taj važan izbor. Ondje ćete pronaći sport koji se tretira kao vijest, kritički komentar itd., ali prije svega sport sa svojim društvenim i političkim poveznicama. Ondje svakoga dana nađete osnovni politički argument koji veže sportski događaj za stvarnost, koji vas podsjeti što se zapravo događa, sprječava kloroformiranje sporta kao alibija. Nađete sportske novine stvorene da vam otvore oči, novine zanimljive i žive. Naravno, to je samo prvi pokušaj, donekle osuđen primjer ponašanja ostatku tiska. Političke novine uglavnom ponižavajuće površno tretiraju sport. Tu je sveprisutno

parohijalno novinarstvo, kampanilističko uzdizanje momčadi i sportaša, igrača Torina za La Stampu, Rome za Il Messaggero; strah od praznog novinarskog prostora, pokušaji popunjavanja, istrage o senzacionalizmu, skandalima, provincijalizmu, ogovaranju, pod svaku cijenu. Tri stranice za nogometni derbi, a dva retka za FILBERTA BAYIJA koji postavlja svjetski rekord. Apsurdno.

Nadalje, te deodgojne novine prve urlaju, zaprepastene, kad se pojavi nasilje na stadionu, kad nešto krene krivo, kad povremeno shvate da su Talijani zapravo igrači na klupi. Upravo takav način tretiranja sporta hrani

Naslovnica engleskog izdanja Sollierovih zapisa

mentalitet da je dovoljno biti samo navijač, uspavljuje umjesto da potiče na vježbanje, identificira ljude s onim tko je trenutno prvak. I zato nije bitno imaju li djeca krivu kralježnicu, a odrasli nose papuče cijeli dan i svačije zdravlje ovisi o lijekovima bez recepta. Nije bitno, na kraju krajeva, prvak nam pobjeđuje. Svi smo mi RIVA, MAZZOLA i RIVERA. Mi smo MOSER i MENNEA. Oni trče, mi gledamo, oni nas čine zadovoljnim. Stvarno bavljenje sportom je samo za prvake. A znoj je uvijek, i jedino, nešto što smrdi. ■

ИНФОРМАТОР

Невино пострадаој дјеци Поткозарја

Мјесто туге и бола

Они који увећавају или смањују број овдје покопане дјеце с Козаре чине још један злочин, рекла је Драгана Јецков

На гробљу у Носковачкој Дубрави недалеко од Слатине одржан је комеморативни скуп у спомен на 69 дјеце с Козаре која су у том славонском мјесту као заточеници усташког логора умрла од глади и болести у раздобљу од 20. колловоза до 5. просинца 1942. године. Крај старог и новог споменика с пописом дјеце те споменика палим борцима војвођанских бригада у борби против фашизма окупиле су се мјештани, представници локалне власти, вијећа снв-а околних градова и опћина, Српског просвјетног и културног друштва 'Просвјета' из Козарске Дубице, саборска заступница СДСС-а ДРАГАНА ЈЕЦКОВ, председница Српског демократског форума ЈЕЛЕНА НЕСТОРОВИЋ, народна посланица у парламенту Републике Србије и изасланица српског председника Александра Вучића, Сања ЛАКИЋ и јеромонах слатински ДРАГАН ГАЊЕША, који је предводио парастос за страдалу дјецу.

У име домаћина присутнима се обратио замјеник вировитичко-подравског жупана ИГОР ПАВКОВИЋ, подсјетивши на сурова повијесна збивања и тешку судбину невино дјечице међу којима је најмлађе имало само три мјесеца, а најстарије три године. — Дјеца с Козаре су након успјешно спроведене непријатељске офензиве у лето 1942. похватана и заједно са својим мајкама депортована по цијелој ндх. Група од њих тристотињак угурана је у овдашње штале у којима су прије њих били смјештени слатински Жидови који су било пребачени даље у логоре и тамо окончали своје животе. Усташка команда није у свом распореду имала организацију

прехране у том логору, за све вријеме њиховог заточеништва овдје није достављена ни кила брашна. Они који су преживјели, преживјели су само захваљујући томе што су им мјештани из околице доносили храну или су их пуштали да раде на њиховим имањима и давали им да једу. Неке мајке су по цијели дан биле на пољима, скупуљале љетину и донијеле који клип кукуруза — подсјетио је Павковић.

— У таквим условима дјеца нису могла преживјети. Нитко их није убио, али питамо се шта је већи злочин: да ли да су убијени истог дана када су дошли или то што су остављени да умру мучећи се. Мајке су у неком моменту примијетиле да усташких стража нема око логора, због чега су их повукли, отишли су некуда гдје је можда била већа потреба. Мајке с дјецом тада су се упутиле према слободном територију на подручју Воћина, гдје су успјешно стигле, али многи нису ни ту преживјели. Рат је још увијек бјеснио, далеко је била 1945. и слобода. Неки су касније страдали на путу до Козаре — наставио је вировитичко-подравски дожупан.

Нагласивши потребу сталног присјећања на овакве догађаје, додао је како 'отети животи обавезује да се на страстишта долази у што већем броју'.

— Тужан сам због тих смрти, а с друге стране неки пламен радости тиња у мом срцу кад видим да вас је сваке године све више. Драго ми је да препознајете важност овог мјеста. Наша дјеца и унучад морају знати зашто смо данас овдје и кад за 50 година нитко од нас не буде жив, наши потомци морају доћи ту. Исто као што долазимо у наше храмове, а ово је највећи храм на којем смо можда били. И свакој часној трпези стоји неког светитеља, а овдје под нашим ногама је 69 светитеља — закључио је Павковић.

Народна посланица у српском парламенту Сања Лакић утврдила је да је Носковачка Дубрава мјесто бола, патње и огромне туге.

— Међутим, захваљујући вашим ријечима, говорима, дјелима, донацијама, молитвама и свему што радите за незаборав на козарачку дјецу, данас можемо казати и

да смо на мјесту незаборава — нагласила је Лакић.

Саборска заступница Драгана Јецков истакла је да сви они који из ревизионистички разлога повећавају или смањују број овдје покопане дјеце чине још један злочин према њима.

— Наша бол и патња нису ни зрно онога што су она преживјела. Морамо их се сјећати и ширити поруку да се овакав злочин никоме и никада не би поновио — рекла је Јецков.

Иво ХОРВАТ, представник Виловитичко-подравске жупаније, нагласио је обавезу друштва да 'говори о злочинима и онима старијима који заборављају, и онима који долазе и остају јер се у школама о томе више не учи', а ЗОРАН СИНКИЋ, председник Просвјете из Козарске Дубице да овдје треба долазити 'док је свијета и вијека'.

— Ми Козарчани смо били заборавили дјецу из Носковачке Дубраве, али смо захваљујући пријатељима из Хрватске и Србије подигли споменик на овом пољу невоље гдје нас страдали позивају на тако потребно заједништво — казао је Синкић.

Председница СДФ-а Јелена Несторовић говорила је о циљевима заједничких сјећања на трагедију страдалих.

— Она мора бити опомена да патимо како говоримо, поступамо и какву будућност градимо за неку другу дјецу и неке друге људе — рекла је Несторовић.

■ Горан Газдек

На знање младима

Жртве из 1942. су већином биле мајке с дјецом које због исцрпљености нису могле даље бјежати, присјећа се Душанка Калинић казивања свог оца Луке

КОМЕМОРАТИВНИ СКУП, на којем су се представници српских организација, антифашиста и СПЦ-а присјетили 1368 Срба, жртава усташког покоља почињеног 16. августа 1942., одржан је и у селу Слобоштина код Пожеге. Подсјетимо, том приликом убијено је 1165 избјеглица с Козаре, као и 203 становника Слобоштине и околних села, а међу жртвама је било највише жена и дјеце.

Душанка Калинић (Фото: Сандро Лендлер)

— Злочини у Слобоштини усјекли су се у памћење народа и сваке године изискују присјећање на њихове жртве. Не само да се тај и други злочини више не догоде, него да се младе генерације и они који још нису затровани разним политички идеологијама усмјере на схваћање што значе текови — не об-а, што значи бити антифашиста и што све то значи за будућност наше земље. Оне који о прошлости не знају или слушају искривљене варијанте нових 'истина' не чека добра будућност — рекао је Ранко Јанковић, тајник пожешке Удруге антифашистичких бораца и антифашиста.

— У извршењу злочина нису судјеловали њемачки војници као што се упорно покушава прогурати, него су то учинили усташе. Његовање успомене на жртве је наша људска и грађанска дужност јер то може бити равнодушан на страдања наше дјечице, мајки и бака. Заједничком борбом народа и народности у Хрватској предвођених комунистима и Титом успјело се не само поразити Нијемце и усташки режим, него и успоставити Хрватску у данашњим границама, обрањеним у рату 1990-их — додао је Јанковић и истакнуо како антифашисти вјерују да се 'таква страдања и патње неће поновити' те да зато желе указати на потребу за међусобним поштовањем и дијалогом.

Окупљенима се обратила и председница пожешких антифашиста КАТА ХОЉЕВАЦ.

— Иако нас је ове године мање него раније, морамо наставити одржавати комеморације како не бисмо заборавили оваква мјеста, мјеста великих погубија — рекла је Хољевац.

Комеморација је започела литургијом и парастосом у остацима цркве Св. Николаја, коју су усташе спалили и у чијој се близини налазе бунари у које су бацали тијела жртава. На гробишту је одржан помен који је служио јеромонах ПАВЛЕ из манастира Ораховица.

О страдањима и опоравку села између два рата разговарали смо с Душанком КАЛИНИЋ (1952.) чији је отац ЛУКА ЛАЗИЋ након ослобођења био задужен за вађење лешева из споменутих бунара и њихово пребацивање до масовног гробишта на крају села.

— Он, бака, деда и тетка крили су се недалеко од села и тако остали живи. Тата је пред нама дјецом врло нерадо причао о томе, али сам га касније могла чути како говори да су уз мјештане с коњима ту била и три њемачка ратна заробљеника, тек нешто старији од мог тате који је тада имао 14 година. Они су извлачили жртве из бунара дубоких по 40 метара и стављали их на кола, а онда их на гробишту скидали и стављали у припремљене раке. Причао ми је да се један од њих звао Еуген и да је након доста година дошао у село и запалио свијећу за побијене — рекла нам је Душанка и појаснила да се покољ десио на празник Св. Рока који се славио у Орљавцу, селу удаљеном пет километара из којег су усташе припити дошли у Слобоштину и починили масакр.

Објаснила нам је и зашто су највећи број жртава чиниле избјеглице с Козаре:

— То су већином биле мајке с дјецом које су биле исцрпљене и нису могле даље бјежати. Неке су, срећом, биле у другим селима, па су преживјеле. Родбина је код

ексхумације покушала препознати своје ближње, обично по комадима одјеће, али остатака је било мало јер су усташе, кад су напунили бунар, по њима побацали живи креч.

Испричала нам је и како се након 1945. поново развила Слобоштина; куће су саграђене, као и јавни објекти.

— Имали смо четворогодишњу школу након које сам ишла у осмољетку у Орљавац и средњу у Осијеку. Од 1970-их сам радила у Загребу из којег сам 1990-их с дјецом морала избјећи у Београд, а касније је исто учинио и мој муж који је као војно лице био прво пребачен у Сарајево. Отац и мајка су били у Слобоштини кад је на бандере стављано наређење хрватских власти о присилној евакуацији 26 села под образложењем да би у њима могло бити борби. Није их било, али су свеједно спаљене 53 куће – присјетила се Душанка.

На крају се цијела њена породица окупила у избјеглиштву у Београду.

— Тата је након свега добио право на обнову куће у којој су он и мајка живјели до смрти. Нису имали проблема јер су их људи из околних села знали. У Слобоштину се вратило 16 људи, а сада су ту три баке које обилазим кад једном у мјесец-два дођем из Београда – закључила је сјетно Душанка Калинић.

■ Ненад Јовановић

Кирило на челу Митрополије

Патријарх Порфирије је на празник Преображења Господњег у службу увео новог администратора Митрополије загребачко-љубљанске

ПРОШЛЕ суботе, 19. августа, обиљежен је један од најзначајнијих православних празника, Преображење Господње. Уз манастир Крку, гдје је традиционално служена литургија уз мноштво гостију, посебно је свечано било у Загребу, гдје се Преображење слави и као храмовна слава саборне цркве. У том су храму литургију заједно служили патријарх СПЦ-а Порфирије и епископ буеносаирески и јужноцентралноамерички Кирило, који је постао нови администратор Митрополије загребачко-љубљанске. Владика Кирило је управљање митрополијом преузео одлуком Светог Архијерејског Сабора, који га је у мају једногласно изабрао за новог администратора.

— Господ је тројици Христових ученика на гори Тавор показао да се и људска природа и све што је створено може преобразити благодаћу Божјом. Свако је позван на преображај да буде бољи и да то буде његов допринос простору у коме живи. Успињујући се на гору Тавор, успињемо се на место на којем дејствује благодат Божја и наш напор доноси резултат – заједницу с Богом и истинску заједницу међу нама

Владика Кирило и патријарх Порфирије

људима – рекао је патријарх у свој проповиједи.

Истакнуо је да је љубав наилазио од самих својих почетака у Загребу током три године колико је био митрополит и потом навео разлоге зашто је владика Кирило изабран да буде администратор.

— У далеком свету владика је имао прилику да се сусреће с људима који су по много чему, кад је реч о вери и култури, другачији него што смо ми навикли. Ми смо овде историјска црква, нисмо дијаспора нити је ово мисионарски простор. Црква вековима живи и дели добро и лоше с онима с којима дели исти простор и обогаћује се свим вредностима које красе већинску веру и народ. Али и наш народ може да буде поносан да је вером и културним доприносом обогаћивао већински народ. Верујем да ће владика Кирило достојно водити ове епархије као и његови претходници те допринети бољем разумевању најпре нас међусобно, а онда и са свим другима – рекао је патријарх Порфирије.

Владика Кирило нагласио је да је Исус својим ученицима духовну природу приближавао на различите начине, некад изразима из видљиве природе, а некад кроз чуда.

— Да бисмо сваки понаособ примили Христове дарове, потребан је стални труд на преображају сваке личности, али само уз помоћ силе Божје јер без молитве и покајања није могуће почети пут према Богу – рекао је.

На литургији је Софији Перцел Вуцелић, удовици чувеног инжењера и директора програма Аполо Милојка Вуцелића, додијељен орден Светог Саве III степена, а примио га је њен унук Никола. Литургији, освештању грожђа и славских колача уз бројне вјернике који су испунили цркву присуствовали су и изасланик надбискупа Дражена Кутлеше, председник СНВ-а Милорад Пуповац, амбасадорка Србије Јелена Милић, као и бројни представници Срба из Хрватске и Црне Горе.

Владика Кирило, свјетовног имена Милан Бојовић, рођен је 4. фебруара 1969. у Подгорици. Осмогодишњу и средњу школу завршио је у Даниловграду с дипломом Луче првог степена. Природно-математички факултет Универзитета у Подгорици завршио је 1992. након чега је уписао постдипломске студије у Београду. Од 1993. до 2000. радио је као асистент на ПМФ-у у Подгорици, при чему је годину дана провео на специјализацији на Математичком универзитету Ломоносов у Москви. Од 2000. је искушеник Цетињског манасти-

ра, а замонашио се 2004. Докторирао је на тему 'Митрополит Петар III Петровић Његош као хришћански филозоф'. Од 2014. до 2016. био је архијерејски замјеник, а од 2018. и епископ Епархије буеносајреске и јужноцентралноамеричке, да би од маја 2016. био и викарни епископ митрополиту Амфилохију. Епископ Кирило носи и титулу мајсторског кандидата у шаху.

Свечано је било и у карловачком храму Светог Николе, гдје је литургију служио владика Горњекарловачке епархије ГЕРАСИМ, а саслуживали су му свештеници РАДОСЛАВ АНЂЕЛИЋ, ДАРКО ДУГОЊИЋ и НЕБОЈША АНЂИЋ. Владика је након молитве посветио грожђе, вјерницима објаснио значај празника и честитао им. И ове године најмасовније славље на Кордуну одржано је Вељуну. Јутарњу литургију тамо су служили свештеници МИТО КОСТИЋ, МИЛАН ДУДУКОВИЋ, БРАНКО САНТРАЧ и ГОРАН СЛАВНИЋ, а вечерње богослужење надлежни парох са Коларића Бранко Сантрач. Како нам каже ГОРАНКА МАНДИЋ, председница ВСНМ-а Слуња, љети је Кордун препун људи, посебно младих, који у свој завичај долазе са свих страна свијета. Тако је и овог пута било у Вељуну на народном збору организираном поводом Преображења. Присуствовало му је готово хиљаду људи, фешта је започела у раним поподневним сатима и трајала до јутра.

У организацији ВСНМ-ова Вировитичко-подравске жупаније и Града Ораховице те слатинског пододбора Просвјете, Преображењски сабор одржан је и у манастиру Светог Николаја код Ораховице. Верски обред предводио је игуман манастира Ораховица отац ПАВЛЕ уз саслуживање хора појаца из Вршца. У оквиру културног дела програма наступили су пододбори Просвјете из Пакраца-Липика и Слатине, ФА Чуvari традиције барањских Срба из Белог Манастира, који су извели сплет српских игара и приказали део барањског дивана, а певачка група из Вршца представила се сплетом старих духовних песама. Манастир Светог Николаја иначе је оаза и духовно уточиште православних верника, хисторијска, културна и туристичка дестинација знатитељних добронамерника. Културни је споменик нулте категорије и један од најстаријих православних манастира у Хрватској. Основан је крајем 16. века, а већ 1579. спомиње га османлијски попис Пожешког санџака. Дружење на Преображењском сабору у манастиру Светог Николаја наставило се до касно у ноћ уз музику те поделу пите кромпируше и посног пасуља.

■ Н. Јовановић, М. Цимеша и З. Поповић

Слуњски ВСНМ обиљежио свој дан

Члановима Вијећа придружили су се гости, замјеник карловачког жупана Дејан Михајловић и начелник општине Крњак Перица Матијевић

ЧЛАНОВИ Вијећа српске националне мањине Града Слуња обиљежили су 19. августа дан свог вијећа и његову крсну славу, Преображење Господње, и то у просторијама Мјесног одбора Вељун који је уз Примишље једини одбор са српском већином у саставу Града Слуња. Уз чланове ВСНМ-а присуствовали су и гости, замјеник карловачко жупана ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ, начелник општине Крњак ПЕРИЦА МАТИЈЕВИЋ и председник жупанијских антифаши-

Сједницу је водила
Горанка Мандић

ста РАДЕ КОСАНОВИЋ. Прије саме сједнице у мјесној цркви служена је литургија и посвећени су славски колач и кољиво.

Извјештај о раду поднијела је председница ВСНМ-а ГОРАНКА МАНДИЋ, а рад Вијећа похвалио је дојупан Михајловић, рекавши да су позитиван и риједак примјер како би и остала вијећа требала да раде.

— Мала средства, која се добијају за мањинску самоуправу, вснм Слуња користи на најбољи могући начин; уређује и опрема друштвене просторије, а добар дио радова одрађује се на волонтерској основи, што јача заједништво унутар заједнице – рекао је Михајловић. Похвалио је председницу Мандић, за коју је рекао да је врло упорна и марљива, и обећао им своју личну помоћ.

Раде Косановић пак сматра да је на том подручју врло тешко радити јер да Град Слуњ занемарује подручја насељена српском заједницом. Но добро је, казао је, што задњих година нема нарушавања јавног реда и мира те других инцидената на националној основи као што је то био случај раније. Осврћући се на идеју и могућност да се Вељун опет врати у састав општине Крњак, гдје је до 1990-их припадао, рекао је да би се у том случају локални становници сигурније осјећали, а кроз разне државне помоћи и брже рјешавали своје велике егзистенцијалне проблеме.

■ М. Цимеша

ИНФОРМАТОР

У кампу ‘Победник’

Стотињак младих припадника српске заједнице из Хрватске посетило је Београд

У ОРГАНИЗАЦИЈИ удружења Нова иницијатива младих за бољу будућност из Београда и суорганизацију Српског културног друштва Просвјета из Загреба, одржан је Омладински камп Победни у којему је у главном граду Србије, у периоду од 7. до 10. августа, учествовало сто-

Водитељи омладинских група

тињак младих припадника српске заједнице из Хрватске. Међу учесницима је била и омладинска група из Пригорја и Подравине предвођена ГОРАНКОМ МАНОЈЛОВИЋ, председником Вијећа српске националне мањине Града Крижевца, и водитељком канцеларије ВСНМ-а Копривничко-крижевачке жупаније НИКОЛИНОМ БОЈАНИЋ.

Циљ кампа био је очување српског културног и националног идентитета те учење о историји, језику и поријеклу Срба из региона. У склопу програмом одређених активности обишли су бројне значајне београдске знаменитости и установе као што су Музеј Николе Тесле, храм Светог Саве, зграду Скупштине Републике Србије, Музеј Вука Караџића и Доситеја Обрадовића, стадион ФК Црвене Звезде и Партизана.

■ З. Витановић

Расплесана Истра

Овогодишњи Дани српске културе у Истри отворени су наступом скд-а Ризница из Краљева

У ОРГАНИЗАЦИЈИ заједнице Срба Истре, пододбора Просвјете у Умагу те ВСНМ-а града Умага, и ове године у Пули и Умагу одржани су, сада већ јубиларни, 15. Дани српске културе у Истри. Свечано отворање је уприличено 16. августа у Дому хрватских бранитеља у Пули уз наступ ансамбла СКД-а Ризница из Краљева, Тамбурашког оркестара и Етно групе. Присутнима су се том приликом обратили замјеница жупана БОРИСА МИЛЕТИЋА, ЏЕСИКА АКВАВИТА, и замјеник пулског градоначелника БРУНО ЦЕРГНУЛ, који је захвалио на доприносу који српска и друге мањинске заједнице пружају хрватском друштву, истичући да ће оне и даље имати подршку и партнера у Граду Пули. Манифестацију је отворио председник Заједнице Срба у Истри МИОМИР ЈЕРЕМИЋ, изразивши велико задовољство сурадњом с Градом Пула.

Програм је водио председник умашког пододбора Просвјете ЦВЕТКО ЈОВАНОВИЋ, а том су се приликом могла дегустирати и аутентична јела и пића из Србије. Сам програм почео је прије подне на пулском Тргу Портарата презентацијом обрта старих заната израде ношњи и предмета од вуне, што су презентирале плетиле са Златибора, док су прављење грнчарије демонстрирале жене из села Злакусе код Ужица. У исто вријеме у Дому Хрватских бранитеља отворена је изложба радова ДУШАНА РАСКОВА МИЛОШЕВИЋА из Краљева, посвећених владарској породици НЕМАЊИЋ.

Програм је настављен 17. августа у Умагу, такођер уз фолклорни и музички наступ те изложбу ношњи и радова од

Дани су протекли уз фолклорне наступе

вуне и глине. Осим представника Срба у Истри, умашком дијелу програма присуствовао је генерални секретар Просвјете СЛОБОДАН ЖИВКОВИЋ.

Како нам је Јеремић изјавио након манифестације, она је у оба града постигла велик одзив грађана и туриста. Сви они исказали су нарочито велик интерес за грнчарију и вунене предмете. Захвалио је и свима који су ту манифестацију помогли, од Министарства иностраних послова Србије, СНВ-а, Истарске жупаније, Града Пуле и Града Умага те локалне Туристичке заједнице.

■ Н. Јовановић

Гостовање код побратима

Фолклорни ансамбл Чуvari традиције барањских Срба учествовао је на Међународном фестивалу Коло пријатељства

БЕЛОМАНАСТИРСКИ Фолклорни ансамбл ‘Чувари традиције барањских Срба’, под водством председнице СВЕТАНЕ ЖАРКОВИЋ, гостовао је од 11. до 13. августа у Српском Семартону у Румунији и учествовао на четвртм издању Међународног фестивала фолклора ‘Коло пријатељства’ у организацији семартонског куд-а ‘Круна’. Та два друштва побратимили су се прошле године на ‘Ивањданским сусретима’ у Белом Манастиру па међусобно размјењују посјете, а сада већ планирају и једно заједничко путовање и гостовање.

Фестивал ‘Коло пријатељства’ одржан је у суботу, 12. августа, са заиста богатим програмом, који је започео парадом народних ношњи, а онда је настављен ‘парадом’ свирке, игре и пјесме.

Уз домаћина и куд из Белог Манастира, наступили су још и куд ‘Козара’ из Приједора, куд ‘Зора’ из Српског Итебеја (Србија), ‘Чанадске звијезде’ из румунског Чанада, куд ‘Белобрешка’ из истоименог насеља у Румунији те куд ‘Веселија’ из Дете такођер у Румунији. Наступили су и семартонски тамбурашки оркестар и вокални солисти МИЛЕНА СЕЈА ВЕСИЋ, ЕКАТЕРИНА КАТА ГРУВАЧКИ, ЈЕФТО ЕРЕМИЋ, Душко ПОПОВ и МИЛУТИН МИКИ НЕШИН те НИКОЛЕТА ГРУВАЧКИ и оркестар МИОДРАГА ГРУВАЧКОГ, који су изводили српске и румунске народне пјесме. Потом је естрадна умјетница из Србије АЛЕКСАНДРА РИСТАНОВИЋ, уз помоћ оркестра браће Савић ‘Близанци’, дала тон и ритам народном весељу које је потрајало дуго у ноћ.

— Ово је већ трећа година како одлазимо на гостовање у Српски Семартон. Сада смо се већ на неки начин удомаћили. Наши побратими, као и ми сами, једва чекамо та наша узајамна гостовања. Као и пријашњих година, били смо смјештени у Темишвару, у простору Савеза Срба у Румунији. Увијек будемо лијепо дочекани и угошћени, а дружење с домаћинима траје до касно у ноћ. Жао нам је само што све тако брзо прође па кући крећемо баш нерадо – каже председница Жарковић, иначе актуелна замјеница беломанастирског градоначелника из српске квоте. — У Румунији смо наступили са ‘Српским играма из Барање’, које започињемо шаљивим играма на типичном барањском српском дивану. У нашем играма и дивану, како нам рекоше домаћини, има пун елемената сличних начину живота у румунским селима – додала је.

■ Јован Недић

Stogodnjak (700)

25.8. – 1.9.1923: U Zagreb je neočekivano, na proputovanju s Bleda, stigao kralj ALEKSANDAR KARADORĐEVIĆ. Na prvu vijest da se kralj nalazi u gradu mnoštvo građana je izašlo na ulice da bi ga pozdravilo, iako nisu znali ni gdje se nalazi, ni kad će stići u njihov dio grada. Oni koji su imali sreću da ga susretnu priredili su mu oduševljene ovacije. Kralj je posjetio Maksimir, pitomce Vojne akademiju u Podsusedu, te se provezao Jelačić placem, Jurišićevom, Draškovićevom i Vlaškom ulicom, a najveći pljesak pobrao je na igralištu HAŠK-a gdje se upravo o tom trenutku održavao ženski teniski turnir za prvenstvo Jugoslavije. Kraće je vrijeme sjedio s publikom na istočnoj tribini, promatrajući meč ANTOLKOVIĆ – HAGENAUER. U kasnim poslijepodnevним satima kralj je otputovao u Zaprešić.

* Aneksijskim zakonima je, uz ostalo, ukinuta i upotreba slovenskog jezika u Gorickoj. Nisu pomogli ni protesti slovenskih poslanika u parlamentu. Zanimljiv je jedan slučaj iz Idrije. Tu je, u gimnaziji, također ukinut slovenski jezik, a svi profesori-Slovenci poslani su u mirovinu. Na njihova mjesta su, pišu slovenske novine, ‘došli dalmatinski izrodi koji znaju naš jezik’. Međutim, Talijanima ni takva gimnazija nije po volji, pa se sve češće govori da će biti ukinuta i sama gimnazija, i to ‘na način da će se najprije ukinuti prvi razred, a onda postepeno i svi ostali...’

* Pred engleskim parlamentom našao se neobičan slučaj, onaj Srпкиnje TEODORE KOSTIĆ koja je još prije pet godina doputovala u Lester, u Engleskoj, svojem zaručniku kojeg je davno upoznala na solunskom frontu. Međutim, zaručnik sada više nije želio ni čuti za vjenčanje, pa je otjerao Teodoru. U međuvremenu je ministar unutrašnjih poslova SHORT obavijestio zastupnike da je Teodori dopušten ulazak u zemlju, ali pod uvjetom da se vjenča u roku mjesec dana. Ali kad je proteklo mjesec dana, a ona se nije udala, naređeno joj je da napusti zemlju. Međutim, u pomoć su joj tada priskočili dobri ljudi i pomogli joj da se zaposli. ‘Zbog toga nismo ni inzistirali da napusti Englesku’, rekao je Short u parlamentu. U međuvremenu su neki engleski listovi Teodoru prozvali ‘srpskom ljepoticom’. Trebalo joj je četiri godine da uštedi za troškove povratka u Srbiju.

* Cijela Slavonija je pod svojevrsnom opsadom. Više od 100 oružnika traga za razbojničkim vođom JOVOM STANISAVLJEVIĆEM-ČARUGOM. Pročešljali su šumovite doline i brda Krndije, ispitali na desetke svjedoka, pregledali više od 200 kuća u raznim selima i samo u jednoj od njih, onoj u Velikom Nabrdju, pronašli Čarugino skrovište. Nalazilo se u podrumu, a u njega se ulazilo – s tavana! Uz kuću je, naime, bio dograđen dio koji je na prvi pogled izgledao kao dimnjak, ali kad su oružnici zavirili u njega imali su što vidjeti – u njemu su se nalazile posebne ljestve kojima se Čaruga služio kad se s tavana spuštao u svoje tajno skrovište u podrumu.

■ Đorđe Ličina

Крст носе, звездом се поносе

Многи православни свештеници одлучили су да се, макар и без пушке, у Другом свјетском рату прикључе борби против окупатора и квислинга, што не значи да су били комунисти. На њихово опредјељење утјецала је и припадност или симпатизирање напредних странака које су биле против краљевске власти

Дут је попис владика, свештеника, монаха и богослова који су у Другом свјетском рату диљем Југославије пали у борби против нацифашиста и њихових помагача, а након рата учествовали у изградњи земље. Зашто је важно да их се сјећамо? Један од разлога је подсјетник на то да је партизански покрет био опћенародног карактера и да су мјесто у њему нашли и они који нису били комунисти и који су вјеровали у Бога. Други разлог је прешућивање улоге свештеника Српске православне цркве (СПЦ) у Народноослободилачкој борби (НОВ), које је у различитим дијеловима бивше Југославије различито мотивирано. У Хрватској постоји предоцба о томе да су се Срби прикључивали искључиво четницима да

би тек пред крај рата прешли у партизане. У Србији свештенике који су били у партизанима прешућују, а с друге стране славе четнике без обзира на злочине, док их Црногорска православна црква користи као аргумент против СПЦ-а.

Истиче се да су се партизани одрекли Бога, иако је, како се види из бројних примјера, истина супротна. Изузев неколико споменика и улица, те понеке књиге, међу осталима и 'Споменице православних свештеника – жртава фашистичког терора и палих у народноослободилачкој борби 1941–1945', о њима се ријетко говори и мало зна. Тим људима треба одати признање и зато што су се 1941. почели прикључивати борби, иако су могли остати пасивни и чекати крај рата сурађујући с окупатором. Коначно, ово би могао бити и подстрек да се, барем унутар српских институција, њихов живот и дјеловање систематски и научно истражи.

Осим што су судјеловали у НОВ-у и АНОВ-у, неки од њих, као Влада Зечевић, судјеловали су након 1945. и у тијелима власти, били су градоначелници и окружни начелници, челни људи државних установа, пуковници, мајори и капетани, народни хероји, па и предсједници Савног А. Ради се о свештенству СПЦ-а које се уз монахе и богослове, често заједно са својим породицама, прикључило партизанима у НОВ-у, а многи су активно судјеловали и у изградњи земље након рата.

Много их је страдало у борби за слободу. Према подацима Св. Архијерејског синода, у периоду од 1941. до 1945. побијено је 544 свештеника. Усташе су их побиле 171, Нијемци 84, Талијани осам, Бугари 11, Мађари 17, балисти или како је наведено 'Арнаути' 15, четници 13, а по двојицу недићевци (Српска државна стража) и љотићевци (Српски добровољачки корпус). Једног је убила југословенска војска, седам их је погинуло у англо-америчким бомбардирањима, а податак о 213 који су страдали од партизанске руке, највише у Црној Гори, свједочи о дубоким подјелама у СПЦ-у. Или како је забиљежено у 'Споменици православних свештеника – жртава фашистич-

Вијешници ЗАВНОС-а 1943. међу којима су прота Јевстатије Караматијевић и Мурад ефендија Шећерагић (Фото: Wikimedia Commons)

ког терора и палих у народноослободилачкој борби 1941–1945' коју је 1960. објавио свештенички одбор на челу са протом Миланом Смиљанићем, 'у тој великој и родољубивој борби нашао се и знатан број православних свештеника из Хрватске, Босне и Херцеговине, Србије, Црне Горе и Македоније. Они су се са народноослободилачком војском кретали по ослобођеној територији, учествовали заједно са осталим борцима у борбама против окупатора и њихових сарадника, а у затишју они су обилазили своје вернике, служили литургије, крштавали децу, венчавали, опојавали гробове и тиме подизали и учвршћивали веру у васкрсење и коначно ослобођење. А да усташе нису превариле и изненадиле српско православно свештенство у такозваној ндх, да га нису побиле и депортовале пре устанка, поуздано је да би се у редовима Народноослободилачке војске нашао много већи број наших родољубних свештеника. Али и онај број који је учествовао, они свештеници и богослови који су се неустрашиво борили и пали за слободу на Грмечу, Зеленој Гори, Дурмитору, Пустој Реци, Кадињачи, Папуку и другим борбеним местима, чини част нашој цркви и нашем сталежу. А имена попа Јола Зеца, народног хероја Владимира Букилића – Попа Миће, свештеника

Јована Миодраговића, јеромонаха Тимотеја Петровића, свештеника Живојина Атанасковића, проте Мирчете Головића, доктора Саве Ђукановића и многих других остаће у вичном сећању као примери најужвишенијег херојства.'

Свештеници и скојевци

Д а бисмо објаснили зашто је то било тако, морамо подсјетити на раније периоде историје. Срби, а прије свега Срби у Србији и Црногорци, жестоко су се борили за своју слободу јер је то значило и вјерско ослобођење, иако су Турци према 'иновјерцима' дуго били толерантнији него нпр. католичке земље. У Србији 18. и 19. вијека није било устанка без свештеника, од којих су неки осим своје вјерске улоге узимали и оружје у руке или као ријетки писмени људи записивали догађаје за будућа покољења.

Присуство свештеника, прије свега православних, у партизанским одредима и бригаама навело је водство НОВ-а да формализира њихову улогу. Наредбом врховног команданта Јосипа Броза Тита од 23. јуна 1942. у бригаама ушановљено је звање вјерских референата

Тако је Први српски устанак 1804. нераскидиво повезан с протом МАТИЈОМ НЕНАДОВИЋЕМ. Осим што је један од организатора устанка, незаобилазан је и у зачецима српске дипломатије, а његови су записи вриједно свједочанство.

На челу борбе за слободу у Црној Гори до средине 19. вијека биле су православне владике из породице Петровић од којих је најпознатији ПЕТАР ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ. Свештеника је било и међу борцима из црногорских племена, као и у устанку против Турака 1875. у источној Херцеговини.

Присјетимо се ДИМИТРИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА који је познатији као ‘поп Мита комита’. Он је у прољеће 1917. био један од вођа Топличког устанка у окупираној Краљевини Србији, јединог устанка који је дигнут на подручјима које су окупирале Централне силе. Крајем исте године Бугари су га ухватили, мучили и убили.

Страдања и трагична искуства из борби и окупације у Првом свјетском рату придонијела су негативном односу дијела СПЦ-а према окупатору у Другом свјетском рату. У првој половини 1941. у НДХ је извршен погром над свештенством и владикама СПЦ-а, а многи су затворени у логоре или депортирани у Србију. Дио свештеника, као што су Момчило Ђујић из Книна или Саво Божић из Босне, били су четнички команданти и судјеловали су у протупартизанским операцијама.

Већина православних владика и значајан број свештеника у Црној Гори били су лојални талијанском окупатору, нарочито митрополит црногорско-приморски Јоаникије ЛИПОВАЦ који је прогањао свештенике који су били у партизанима. С друге стране, као што то у својој докторској дисертацији пише историчар ЈОВАН БОЈОВИЋ, крајем тридесетих у цетињској богословији бубајао је скојевски покрет који је окупљао скоро двије трећине ђака, а 1939. букнуо је и тродневни штрајк због честих претреса у потрази за марксистичком литературом.

У Србији је врх СПЦ-а пред рат био проенглески оријентиран, због чега су их Нијемци третирали као субверзивне елементе. О томе свједочи акт из децембра 1942. који је командујући генерал у Србији ПАУЛ БАДЕР упутио предсједнику квислиншке владе МИЛАНУ НЕДИЋУ, ‘Ни под којим условима не може се трпети то што свештеници дозвољавају да буду употребљени на пример као преносиоци вести или да више или мање отворено суделују у англофилској пропаганди, или да манастири – чак и манастири калуђерица – буду искоришћавани као скровишта.’

Притисци Нијемаца, али и успјеси партизана у устанку 1941. допринијели су томе да владике и дио свештенства СПЦ-а искаже непријатељство према Народноослободилачком покрету, а с друге стране жељу за сурадњом с Недићем или Дражом МИХАИЛОВИЋЕМ. Ипак, патријарх ГАВРИЛО ДОЖИЋ који је био у интернацији од априла 1941. одбијао је потписати Апел српском народу и бити лојалан окупатору као неки од владика.

Но многи православни свештеници одлучили су да се, макар и без пушке, прикључе борби против окупатора и квислинга, што наравно не значи да су били комунисти. На њихово одређење осим искустава из претходног рата у коме су многи били војници и официри, утјецала је и припадност или симпатизирање напредних странака које су биле против краљевске власти. Изражена је и солидарност с Руском православном црквом (РПЦ) која се на челу с митрополитом, па патријархом московским и цијеле Русије СЕРГЕЈЕМ активно укључила у одбрану СССР-а, што је значило побољшање односа РПЦ-а и Стаљиновог режима у рату и годинама након рата.

СВЕТИ НОВ

ПРИСУСТВО свештеника, прије свега православних, у партизанским одредима и бригадама навело је водство НОВ-а да формализира њихову улогу. Наредбом врховног команданта ЈОСИПА БРОЗА ТИТА од 23. јуна 1942. у бригадама установљено је звање вјерских референата. Они нису вршили обреде ни у бригади ни за поједине борце из бригаде, али су то чинили у селима и мјестима кроз која су партизанске једи-

Клерици свих вјероисповијести били су вијећници АВНОЈ-а и земаљских антифашистичких вијећа. На њиховој сјединици засједања АВНОЈ-а иако се уз Титога, Кардеља и Бакарића налазе и имена Владе Зечевића, Јевстатијевића, Блажа Марковића и Јакоша Симоновића

нице и Врховни штаб пролазили. Морали су водити књиге погинулих и умрлих у својим јединицама, популаризирати НОВ и развијати братство међу народима, а на појединачном плану сигурно су служили и као психотерапеути. Као ознаку имали су на лијевој руци крст за кршане, а полумјесец за муслимане, а испред тога знака два ширита, док су на капи носили петокраку, а уз њу често и крст, односно полумјесец када се радило о муслиманима. Увођење вјерских референата имало је великог одјека у народу, охрабрујући га да се прикључи партизанима или барем да им помаже, а присуство свештеника показивало је људима да се партизани не боре против Бога као што је тврдила окупаторско-квислиншка страна.

Штовише, управо су партизани у многим крајевима чистили цркве које су девастирали окупатори и квислинзи. Тако је у зборнику докумената ‘Сећања бораца Прве пролетерске бригаде’ забиљежено казивање МИЛАНА ЂОРЂЕВИЋА ЈАНАЧКА. ‘Црква је сва била загађена коњском балегом, сеном и сламом. Чим смо о томе известили штаб батаљона, наређено је да цркву очистимо. На Бадњи дан смо обавестили мештане да ће доћи партизански поп да обави службу божју. Верски референт наше бригаде био је свештеник БЛАЖО МАРКОВИЋ. Рано, на први дан Божића, забрујала су црквена звона. Народ, свечано одевен, почео се окупљати. Порта је била пуна. У цркви није било места за све. Сеља-

Влада Зечевић и Митра Митровић долазе на засједање АВНОЈ-а 1943. (Фото: Wikimedia Commons)

ци нису веровали да је Блажо Марковић заиста свештеник.’

Тако је у Првој пролетерској бригади вјерски референт био је већ споменути поп Блажо Марковић, Друга пролетерска добила га је тек касније, али су у Трећој санџачкој бригади била двојица – прота ЈЕВСТАТИЈЕ КАРАМАТИЈЕВИЋ и хоџа СЕАД МУСИЋ, а у Четвртој пролетерској црногорској јеромонах РУВИМ ЖИЖИЋ. При Врховном штабу установљена је функција вјерског референта коју је вршио поп Влада Зечевић. Касније су вјерски референти именовани и при другим јединицама, а клерици свих вјероисповијести били су и вијећници Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ) те земаљских антифашистичких вијећа. На попису вијећника Другог засједања АВНОЈ-а тако се уз Титога, Кардеља и БАКАРИЋА налазе и имена Владе Зечевића, Јевстатија Караматијевића, Блажа Марковића, ЈАКОША СИМОНОВИЋА...

У партизанима и органима власти било је и представника других вјероисповијести: међу њима споменимо католичког свећеника СВЕТОЗАРА РИТТИГА који се партизанима прикључио у јесен 1943. и четворицу имама МЕХМЕДА ЕФЕНДИЈУ МУЏИЋА, ОМЕР ЕФЕНДИЈУ МАКСУМИЋА, СУЛЕЈМАНА ЕФЕНДИЈУ ТОПИЋА и ХАЛИЛА ЕФЕНДИЈУ САРАЈЛИЋА.

Значајан допринос НОВ-у и потврђивању улоге свештенства СПЦ-а које је било одано борби има скупштина православних свештеника, учесника и присталица НОП-а одржана 15. новембра 1942. у Јасеници на слободној територији Подгумца, а присуствовала су јој 24 делегата свештеника и богослова који су се тада налазили у Босанској крајини, Лици и Далмацији. Идеја за конференцију коју је припремао Влада Зечевић потекла је од вјерских референата бригада, што је било у духу настојања Централног комитета КПЈ и Врховног штаба да се база устанка што више прошири и у оружану борбу укључе што шири слојеви народа. Како наводе извори, реферат ‘О улози српске православне цркве у НОВ-у у прошлости и садашњости’ одржао је поп Блажо Марковић, а ‘О партизанима свештеницима’ Влада Зечевић. Скупштина је упутила посланицу српском народу, свим православним свештеницима, владикама и српском патријарху. ‘Српски народ и његово свештенство остају непоколебљиво уз редове Народноослободилачке партизанске војске Југославије и позивају српски народ и свештенство с окупираних територија, као и остале родољубе и борбене народе Југославије и свештенство осталих вера, да им се придруже у светој народноослободилачкој борби.’

‘Кроз све векове ропства није српски народ доживео такве злочине, паљење и покоље стотине хиљада српског живља као што су носиоци ‘нове Европе’ – фашисти, учинили за ових 16 месеци окупације Југославије. Отуда нема оправдања ни за једног владика, свештеника и Србина да сарађује с окупаторима. Овај став наше скупштине једини одговара традицији Светосавске цркве.’ ‘Кроз ову свету Народноослободилачку борбу народи Југославије исковали су братство са народима Совјетског Савеза и свим поробљеним и свим слободољубивим народима’, неки су од нагласака посланице у којој се одаје достојно признање и захвалност свим владикама који су храбро погинули у борби или су мученички побијени од зликовачких руку Нијемаца, Талијана, усташа и четника. ■

Игуманија манастира Св. Стефана с Милком Петровић (Фото: Wikimedia Commons)

Strategija Dodika

Dok se oporbeni političari iz RS-a čude najnovijoj proeuropskoj taktici Milorada Dodika, potrebno je prisjetiti se da su svi njegovi dosadašnji potezi bili predvidljivi i očekivani, jer su svi odreda već viđeni. To vrludanje, naime, i jest njegov *modus operandi*, koji ga tako dugo održava na vlasti i uz pomoć kojeg uspijeva dobiti podršku oporbe u svom entitetu

SASTANAK političkih predstavnika vladajuće većine u Bosni i Hercegovini, održan protekloga tjedna u Istočnom Sarajevu, mnogi mediji entuzijastično su krstili 'historijskim', dok su objavljivali slike nasmiješenih lidera SNSD-a, DNS-a, HDZ-a i 'Trojke', odnosno SDP-a BiH, NiP-a i NS-a.

Sastanak je održan u jeku eskalacije krize nakon usvajanja kontroverznih zakona u RS-u koji odbacuju odluke Ustavnog suda BiH i visokog predstavnika CHRISTIANA SCHMIDTA te samo tri dana nakon što je predsjednik SNSD-a i BiH entiteta RS MILORAD DODIK stavio svojeručni potpis na ukaz kojim je u tom bosanskohercegovačkom entitetu, suprotno europskoj i civilizacijskoj praksi, kleveta ponovno postala kazneno djelo.

Nakon sastanka, uz rafalno škljocanje fotoaparata, Dodik je naglasio 'važne rezultate sastanka koalicije', istaknuvši dogovor o izboru novog ministra finansija u Vijeću ministara te potvrdu zakona o VSTV-u, ombudsmanu i pristupu informacijama. Cilj je deblokirati procese na državnom nivou, objašnjavao je Dodik, kako bi se omogućili novi razgovori i šansa za pregovarački status BiH sa EU-om.

'Radi se o tome da na ovaj način deblokiramo ono što je bilo potrebno i da možemo biti spremni dočekati nove razgovore i dati šansu BiH da dobije pregovarački status sa Evropskom unijom što je zajednički cilj ove grupe ljudi', rekao je Dodik nakon sastanka. Sjetimo se da je Europska komisija 2019. iznijela 14 prioriteta koje BiH mora ispuniti prije nego što započne pregovore o članstvu u EU-u. Vlasti BiH su od tada djelomično ispunile samo tri od tih prioriteta, dok se ispunjenje ostalih pitanja čini nesigurnim s obzirom na potrebu za izmjenama Ustava BiH i drugih važnih političkih pitanja. Među ovim prioritetima su političke, ekonomske i pravne reforme, kao što su izmjene izbornog zakona, reforma Ustavnog suda, a onda i maglovito definirani prioriteta, poput unapređenja pravosuđa, osiguranje pravne sigurnosti u podjeli ovlasti između različitih nivoa vlasti, osiguranje jednakosti građana i zaštita ranjivih skupina. Tu su još neodređene nabrojani i pomirenje i prevladavanje događaja iz ratne prošlosti te suzbijanje revizionizma i negiranja genocida. A prije svega, da bi se uopće ispunili uvjeti EK, neophodno je prenošenje ovlasti s nižih na više razine vlasti, formiranje Vrhovnog suda na nivou BiH, smanjenje entitetskog i nacionalnog veta te ukidanje Ureda visokog predstavnika,

Uvijek korak ispred opozicije – Milorad Dodik
(Foto: Armin Durgut/PIXSELL)

OHR-a, uz uvjet da se riješi pitanje državne i vojne imovine.

Drugim riječima – neophodno je učiniti sve ono protiv čega se Milorad Dodik, predsjednik Republike Srpske, u raznim kapacitetima bori otkako je došao na vlast. Onaj isti Dodik koji je pred kamerama nakon historijskog sastanka govorio o deblokadi procesa na državnoj razini, onih istih koje on i njegov SNSD tako dugo i tako uspješno blokiraju. Taj salto mortale, međutim, može izgledati neobično samo onima koji ne prate zbivanja na BiH političkoj sceni ili onima koji su se tek sad probudili nakon dvadesetogodišnje kome. Na spisak se slobodno mogu dometnuti i pripadnici oporbe u RS-u, koji se čudom čude dok glasno kritiziraju nagli proeuropski Dodikov diskurs. Jedna od takvih je predsjednica Narodnog fronta JELENA TRIVIĆ, koja Dodikovo 'konvertitstvo' bukvalno doživljava kao – izdaju naroda. 'Narodu jedna priča – 'idem do kraja, borim se s Amerikom', strancima druga priča – 'pustite me, moram lajati, ali sve ću vas slušati'. Već je dosadilo komentarisati njegovo konvertitstvo, ustupke i gmizanje kad mu zagusti. Pitanje je samo šta je ovaj put istrgovao od RS za svoj lični džep', kaže u pravedničkom gnjevu Trivić.

Slične poruke su uputili i predsjednik PDP-a BRANISLAV BORENOVIĆ i njegov stranački kolega i šef Kluba zastupnika stranke u NSRS-u IGOR CRNADAK, koji su zaključili

kako je Dodik prekršio sve odluke Narodne skupštine RS-a, nazivajući sve političkom trgovачkom nagodbom, u kojoj su 'Dodik i SNSD dobili ministarsku poziciju i 'kumovsku zgradu' koja će biti prodana Upravi za indirektno oporezivanje'. 'Čovjek koji je pogazio vlastiti narod, prodao NSRS za ministarsku fotelju. Jedan od njih je zakon kojim se osniva novi sud na nivou BiH. Viši, vrhovni. To pokazuje koliko daleko ide sa svojim prodajama, izdajama, prevarama RS-a isti taj Dodik i vladajući SNSD', rekao je Borenović, nazivajući Dodika još 'lažnjakom' i 'prevarantom'.

Dok se oporbeni političari iz RS-a čude najnovijoj taktici, potrebno je prisjetiti se da su svi Dodikovi dosadašnji potezi bili predvidljivi i očekivani, jer su svi odreda već viđeni. To, naime, i jest njegov *modus operandi*, koji ga tako dugo održava na vlasti i uz pomoć kojeg uspijeva dobiti podršku oporbe u svom entitetu na svim pitanjima koja on, Dodik, ocijeni kao vitalni nacionalni interes.

Politička analitičarka iz Banje Luke TANJA TOPIĆ u razgovoru za Novosti pojašnjava kako se model po kojem Milorad Dodik suvereno vlada skoro dva desetljeća, pomjera, rastura, okuplja, kupuje opoziciju, formira svoju u RS-u, etiketira je kao izdajničku i neprijateljsku, držeći je stalno u defanzivnoj poziciji, pokazao vrlo uspješnim.

— On zapravo zategne političke uzde do tačke davljenja i svojim koalicionim partneri-

ma i na državnoj razini, tako da mu oni učine sve moguće ustupke, a onda se pojavi kao glavni spasitelj i čovjek deeskalacije – objasnjava Topić, naglašavajući da je sadašnja deeskalacija izravno povezana sa nastojanjem EU da BiH ubilježi 'historijski' reformski zamah na europskom putu.

— Taj zamah, koji vide samo neki europski zvaničnici i Dodikovi koalicioni partneri na državnoj razini, koji nas uvjeravaju da su ljudi kompromisa, znači ispunjenje većine njegovih želja bez pogovora i pružanje pojasa za spasavanje upravo Dodiku, kojem ovo dođe kao privremeno uzimanje zraka do slijedeće političke krize – smatra ona.

Sličnog je mišljenja i ELVIR PADALLOVIĆ, urednik Buke, jednog od utjecajnijih medija sa sjedištem u Banjoj Luci.

— Milorad Dodik već godinama ima ustaljenu matricu političkog ponašanja i ne misli to mijenjati jer, kako vidimo, odlično mu prolazi. Ta matrica izgleda otprilike ovako: napravim političku krizu sa partnerima na nivou BiH, onda izdejtstvujem reakciju sa nivoa Republike Srpske, gdje dam na važnosti institucije Republike Srpske i tako izdejtstvovanu reakciju istih, a onda se pojavim na nivou BiH i sve ono prethodno ignorišem i pojavim se kao veliki političar i deeskalator. Dakle isti ti koji dovedu zemlju na ivicu političkog ponora, odjednom se pojave kao spasioci i proevropljani – govori on.

Padalović podsjeća i da Dodik kao najveći kontrolor paketa akcija Republike Srpske nastoji dovesti pod kontrolu one koji pod tom kontrolom nisu, pa se okomljava na novinare, nevladin sektor i slično.

— A istovremeno sa opozicijom radi šta god hoće, jer opozicija u Republici Srpskoj ima bezbroj problema i uglavnom se bavi sama sobom – zaključuje.

U međuvremenu, potpuno ispod radara prolaze vijesti poput one s kraja prošloga tjedna da se Republika Srpska putem obveznica zadužila za dodatnih 65 milijuna eura, prema odluci Vlade tog entiteta koja pritom nije saopćena javnosti u obavještenju nakon sjednice.

Dakle, pod izuzetno nepovoljnim uvjetima su ipak osigurani novci za kupovinu socijalnog mira, s koalicionim partnerima je postignut sporazum s ciljem kratkotrajne kupovine političkog primirja, tako da nema nikakvog razloga ne očekivati novu političku krizu u Dodikovoj režiji već u prvim danima jeseni. A on će nam sigurno opet oprostiti što nas je tukao. ■

Izgubljene iluzije nerazumnih očekivanja

Ambicioznost ciljeva sugerira da je glavna ukrajinska politička strategija trenutno u tome da uvjeri SAD i NATO da ne postavljaju rokove kad je riječ o obustavi rata. Čini se da Zapad nije sklon takvom razvoju događaja zbog realnog odnosa snaga u Americi i državama NATO-a

UKRAJINSKA oslobodilačka ofenziva, koja je započela početkom lipnja, dosad nije rezultirala ozbiljnijim teritorijalnim pomacima ni na jednom dijelu dugačke fronte, koja se proteže od sjeveroistoka do juga zemlje. U dva i pol mjeseca, Ukrajinci su oslobodili okupirani teritorij u različitim sektorima bojišta, ali ti teritorijalni dobici – skupo plaćeni u ljudstvu i tehnici, uključujući i dio zapadnih borbenih sredstava – gotovo da su beznačajni u odnosu na veličinu okupiranog prostora Ukrajine, a Rusija drži pod okupacijom otprilike petinu zemlje, i gotovo da su beznačajni u pogledu stvaranja vojnih pretpostavki za realizaciju glavnog cilja – oslobađanja cjelokupnog državnog teritorija. Puno veća i strateški važnija postignuća Ukrajinci su ostvarili u mjesecima prije pokretanja predugo najavljivane ofenzive. Sve se više govori i piše o zapadnom razočaranju dosadašnjim ukrajinskim napredovanjem, ali očekivanja Zapada bila su nerealna, pri čemu je ukrajinsko političko vodstvo, uz asistiranje dijela vojnog vrha, aktivno sudjelovalo u kreiranju nerazumnih očekivanja.

Ruska vojska imala je dovoljno vremena te dovoljno ljudskih i materijalnih resursa da utvrdi svoje položaje, da uspostavi više slojeva obrane iza prvih linija i da organizira zaštitu gradova koji su desecima kilometara udaljeni od sadašnjih točaka dodira dviju armija, gradova poput Melitopolja koji su ključni za kontrolu puno šireg područja i za opskrbu trupa na znatnom dijelu ratišta. Kao da se

smetnulo s uma da niski borbeni moral regularnih ruskih snaga u Ukrajini nema osobitog utjecaja na sijanje milijuna protuoklopnih i protupješačkih mina duž linija razdvajanja, na kopanje i uređivanje rovova, na izgradnju bunkera i kompleksnog sustava zapreka u tri pojasa... Riječ je više-manje o građevinsko-inženjerskim radovima, odnosno o poslu koji ne znači izravno izlaganje pogibelji i za koji su od morala važniji znanje, discipliniranost, brojnost ljudi i mehanizacije. Kao da se previ-

djelo da je praktično nepostojanje ukrajinske borbene avijacije velika otežavajuća okolnost kad je riječ o nečemu što se naziva oslobodilačkom ofenzivom ili protuofenzivom. U situaciji dobro postavljene ruske obrane, za brze, duboke i široke prodore nije dovoljno djelovanje artiljerije, oklopnih snaga i pješadije, čak kad bi usklađenost tog djelovanja bila dovedena do savršenstva, a ukrajinska vojska u ovom času još nije uspjela razviti takvu sposobnost.

Ukrajinski ministar vanjskih poslova Dmytro Kuleba (Foto: Brendan McDermid/Reuters/PIXSELL)

Posljednji istupi i potezi ukrajinskog vodstva prilično jasno signaliziraju da se odustalo od shvaćanja ofenzive kao skupa ratnih operacija čiji je smisao da se u relativno kratkom roku napravi strateška promjena na ratištu, da se protivničkoj strani nanese dugoročna šteta u svakom pogledu, da se učini krupan korak prema konačnoj ratnoj pobjedi. DMITRO KULEBA, ministar vanjskih poslova Ukrajine, prošli je tjedan priznao da ofenziva sporo napreduje, ali da Kijev neće prestati s borbom sve dok ne oslobodi sve svoje teritorije. 'Nije nas briga koliko će trajati', kazao je Kuleba. Predsjednik VOLODIMIR ZELENSKI proteklih je dana boravio u Nizozemskoj i Danskoj, koje su – uz odobrenje Sjedinjenih Država – obećale isporučiti Ukrajini avione F-16: govori se zasad o četrdeset do šezdeset letjelica. 'Ovo je prijelomni trenutak i glavno pitanje za Ukrajinu', izjavio je Zelenski. No proći će najmanje godinu dana prije nego što zrakoplovi F-16 počnu borbeno djelovati u sastavu Združenih snaga Ukrajine, jer iole ozbiljna obuka pilota i drugog vojnog osoblja teško može trajati kraće od toga, a pritom je nepoznanica s kolikim brojem pilota i mehaničara sposobnih za prelazak na F-16 uopće raspolaže ukrajinsko ratno zrakoplovstvo. S obzirom na to da uvođenje F-16 neće značiti automatski poraz Rusije, ukrajinska vlast, dakle, računa da će rat trajati još minimalno dvije godine.

MIHAJLO PODOLJAK, javno najeksplicitniji savjetnik u bliskom okruženju predsjednika Zelenskog, objavio je prije desetak dana da nema alternative ukrajinskom planu za okončanje rata, a plan se sastoji u ovome: 'Jačanje vojske, ubrzanje opskrbe oružjem, deokupacija teritorija, promjena režima u Rusiji, kompenzacija od nove vlade i obavezno kažnjavanje ratnih zločinaca.' Ambicioznost ovih ciljeva, također, sugerira da je glavna ukrajinska politička strategija trenutno u tome da uvjeri Sjedinjene Države i NATO da ne postavljaju nikakve rokove kad je riječ o obustavi rata, odnosno o pristajanju Kijeva na pregovore. Iz ukrajinske perspektive, to je logična politika. No čini se da Zapad, barem u ovom času, nije naročito sklon takvom razvoju događaja. Nije u pitanju volja Zapada; pitanje je realnog odnosa političkih snaga u Americi i državama NATO-a i pitanje je realnih financijskih i vojnih mogućnosti Zapada. Može li Ukrajina sebi priuštiti razmišljanje 'nije nas briga koliko će trajati'? Naravno da ne može, ali legitimno je i potpuno razumljivo da Ukrajina nastoji afirmirati opciju koja joj najviše odgovara, a Zapad je sam sebe doveo u tešku situaciju i pred tešku odluku, jer su brojni čelnici NATO-članica često izjavljivali da će pomagati Ukrajini 'koliko god i dokle god bude potrebno'.

'Mislim da bi za Ukrajinu moglo biti rješenje da se odrekne teritorija i zauzvrat dobije članstvo u NATO-u. Istovremeno, Ukrajina mora sama odlučiti kada i pod kojim uvjetima želi pregovarati', izjavio je prije nekoliko dana STIAN JENSSEN, šef ureda glavnog tajnika NATO-a JENSA STOLTENBERGA, u intervjuu za jedan norveški list. Jenssen se vrlo brzo ispričao zbog onoga što je rekao, ali sigurno je da mu se nije omakao tako krupan propust: činovniku tog ranga nikad ne bi palo na pamet ni da daje intervju ni da govori o rješenju za Ukrajinu a da mu takav istup nije naložio ili 'predložio' netko od nadređenih. Pušten je probni balon da se čuju reakcije koje, izuzev Ukrajine, nisu bile naročito burne. Pritom je, naravno, vrlo cinično isticanje da će Ukrajina sama odlučiti kad će pregovarati i pod kojim uvjetima, jer nema dileme da će Zelenski morati popustiti i pristati na ustupke istog časa kad Washington počne drastično smanjivati podršku u novcu i ratnom materijalu.

Zelenski i danska premijerka Mette Frederiksen ispred F-16 u danskoj zračnoj bazi (Foto: ABACA/ABACA/PIXSELL)

Sjedinjene Države dosad su Kijevu poslale oko 70 milijardi dolara pomoći, što predstavlja više od dvije trećine novca i opreme koju je Zapad uputio Ukrajini. No u Americi će cijela sljedeća godina biti obilježena

Mislim da bi za Ukrajinu moglo biti rješenje da se odrekne teritorija i zauzvrat dobije članstvo u NATO-u. Istovremeno, Ukrajina mora sama odlučiti kada i pod kojim uvjetima želi pregovarati', izjavio je šef ureda glavnog tajnika NATO-a. Zbog toga se brzo ispričao, a sigurno je da mu se propust nije omakao

predsjedničkim predizborima i izborima, a nedavna anketa CNN-a pokazala je da većina Amerikanaca ne odobrava daljnju potporu Ukrajini i smatra da je već dosad učinjeno dovoljno: tako misli više od 60 posto republikanskih i 40 posto demokratskih glasača. Utoliko, aktualnom predsjedniku BIDENU i Demokratskoj stranci neće biti u interesu da se rat u Ukrajini nametne kao jedna od centralnih predizbornih tema. Europska unija i Velika Britanija uglavnom će slijediti Ameriku, a sve kad bi i odlučile da će ubuduće značajno povećati izdvajanja za Ukrajinu, to ne bi bilo dovoljno za nastavak rata s očekivanjem pobjede. Zemlje Europske unije i Britanija naprosto ne mogu osigurati ni približno dovoljne količine oružja, tehnike i municije za još najmanje dvije godine ovako intenzivnog vojevanja kad je riječ o potrošnji granata i raketa.

INIJE samo da Zapad ima sve veći problem s ratom u Ukrajini. I Ukrajina ima sve više teškoća u onoj sferi ratovanja koja nije izravno povezana s podrškom saveznika, a to je sfera odnosa vlastitog vojno sposobnog stanovništva prema ratu. Predsjednik Zelenski nedavno je demonstrativno smijenio sve šefove regionalnih centara za mobilizaciju i regrutiranje s optužbom da su uzimali novac od muškaraca koji su odlučili izbjeći oblačenje uniforme i slanje na frontu. Najnovija procjena New York Timesa kaže da je dosad poginulo oko 70 tisuća Ukrajinaca i da ih je ranjeno oko 120 tisuća; Rusa je, po istoj

procjeni, poginulo blizu 120 tisuća i imaju oko 180 tisuća izbačenih iz stroja. To su ogromni gubici i za jednu i za drugu stranu, no treba imati na umu da Rusija, za razliku od Ukrajine, još uvijek nije posegnula za općom mobilizacijom i da Rusija ima barem pet puta veću mobilizacijsku bazu od Ukrajine.

SAD je dosad Kijevu poslao oko 70 milijardi dolara pomoći. No u Americi će sljedeća godina biti obilježena predsjedničkim izborima, a anketa CNN-a pokazala je da većina Amerikanaca ne odobrava daljnju potporu Ukrajini i smatra da je već učinjeno dovoljno

Nema dileme da je moral ruskih vojnika na niskim razinama, ali svaki sljedeći dan rata – sasvim logično – dodatno će smanjivati moral i među Ukrajinčima, pogotovo ako uskoro ne bude većeg pomaka prema visoko postavljenim ciljevima. S druge strane, Rusija je u sve težoj ekonomskoj i financijskoj situaciji, jer zapadne sankcije ipak luče kakve-takve efekte i jer rat puno košta. Nije, međutim, pametno očekivati da će ta vrsta nevolja dovesti do potpunog vojnog poraza ruske vojske u Ukrajini.

Unatoč tezi da se u Ukrajini brani cijeli slobodni svijet, ako ukrajinska ofenziva u idućih nekoliko tjedana ne dovede do istjerivanja agresorskih trupa s većeg teritorija, a to bi bilo ravno čudu, izvjesno je da će se predsjednik Zelenski suočiti s nikad jačim pritiskom Zapada da do kraja godine pristane na pregovore i na bolne kompromise. Zelenski i njegovi suradnici strahuju da će ih takav scenarij učiniti gubitnicima i da će im otežati političku utakmicu unutar Ukrajine, jednog dana kad rat prestane. No kao što smo na ovim stranicama pisali prije više od godinu dana, Ukrajina je – pod vodstvom Zelenskog – izvojevala pobjedu kad je obranila svoju nezavisnost i suverenitet, a svi eventualni budući kompromisi – pritom vjerojatno privremeni – gotovo da nisu vrijedni spomena u odnosu na važnost i veličinu dosadašnjih uspjeha. ■

INTERNACIONALA

KRIK osuđen zbog vesti o Koluvijsi

Mreža za istraživanje kriminala i korupcije osuđena je zato što je Predraga Koluvijsu – optuženog u aferi Jovanjica – nazvala ‘narko-bosom’. Procesi protiv KRIK-a deo su pritiska na slobodne medije

SUTKINJA Višeg suda u Beogradu BOJANA ČOGURIĆ prvostepeno je 17. augusta osudila Mrežu za istraživanje kriminala i korupcije (KRIK), i to zbog vesti naslovljene ‘Zakazan početak suđenja za Jovanjicu 2’ o suđenju PREDRAGU KOLUVIJSI, tvrdeći da je u njoj prekršena pretpostavka nevinosti. Odnosno, KRIK je osuđen za nanošenje duševnog bola i povredu ugleda Koluvijsi, koji je u tekstovima nazivan ‘optuženim narko-bosom’. Sam Koluvijsa je na suđenjima pričao kako su zbog KRIK-ovih tekstova komšije počele da ga izbegavaju, da čak neće da uđu sa njim u lift, ali i da službenici u banci neće da mu se jave na telefon niti da mu otvore račun. Podsetimo, protiv Koluvijsi su podnete dve optužnice vezane za imanje Jovanjica, gde se zvanično gajila organska hrana, a gde su policijski inspektori 2019. pronašli oko 66.000 biljaka kanabisa i oko 600 kilograma marihuane. Prva optužnica je podignuta ‘zbog izvršenja krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga u saizvršilaštvu’, a u drugoj je sa Koluvijsom optuženo još osam ljudi, mahom pripadnika bezbednosnih agencija. Slike tadašnjeg ministra policije

Patnik duševnih boli – Predrag Koluvijsa (Foto: M. M./PIXSELL)

– a današnjeg šefa Bezbednosno-informativne agencije – ALEKSANDRA VULINA sa Jovanjice, kao i svedočenje policajca DUŠANA MITIĆA koji je priznao da im je namera bila hapšenje BRATISLAVA GAŠIĆA, tadašnjeg šefa BIA, a sadašnjeg ministra policije, a zatim i tvrdnja opozicionog poslanika u Skupštini Srbije MIROSLAVA ALEKSIĆA da je Koluvijsa kad je policija došla zvao brata predsednika Srbije ALEKSANDRA VUČIĆA, ANDREJA, daju nam mutnu sliku o povezanosti Koluvijsi i proizvodnje marihuane sa samim vrhom države.

A kako Koluvijsu brani VLADIMIR ĐUKANOVIĆ, koji je u isto vreme i predsednik skupštinskog Odbora za pravosuđe, kao i član Visokog saveta sudstva, u čijoj je nadležnosti izbor sudija te istaknuti član vlada jućeg SNS-a, onda i ova presuda protiv KRIK-a može da se gleda kroz tu prizmu. Urednik KRIK-a STEVAN DOJČINOVIĆ presudu je komentarisao rečima kako je ‘čim je tužba stigla’ znao da je to postupak koji će KRIK izgubiti. Reč je ipak o prvostepenoj presudi na koju su iz KRIK-a podneli žalbu Apelacionom sudu. Pozivali su se na činjenicu da svetski mediji koriste slične konstrukcije pišući o optuženim vođama narko-kartela, na što ukazuje i novinar portala Cenzolovka DANIEL APRO.

– Redakcija KRIK-a nije nova i neiskusna u svetu izveštavanja o organizovanom kriminalu i suđenjima za ozbiljna krivična dela. Deo su međunarodne mreže istraživačkih novinara, pretpostavljam da se konsultuju s pravnicima. Osiguraće se i napisati: ‘tvrdi

tužilaštvo’, ‘navodi se u optužnici’, objasniće sama dela na način razumljiv čitaocima, dobro znaju kako bi, na primer, Reuters pisao o tome, koje bi reči koristio. Ono što, međutim, ne mogu predvideti je da li će potencijalni sudija u Srbiji smatrati da se takvom formulacijom prejudicira krivica. Sudska praksa je neujednačena i to jeste velik problem – ukazuje Apro.

On napominje da KRIK tuže i ministri, ljudi iz policije i biznismeni čiju su advokati funkcioneri SNS-a. Inače, KRIK je ovog maja već osuđen i to zato što su objavili ko ih je sve tužio. Nemoguće je ne gledati ovu i prethodne tužbe kao deo pritiska na slobodne medije, kojih je ionako malo u Srbiji. Naš sagovornik upoređuje njihovo postojanje sa pank scenom ili ‘veganskim restoranima’. Po ovoj presudi KRIK je dužan da isplati Koluvijsi 89.800 dinara, što je oko 770 eura, iako je tražio da taj iznos bude oko 24.000 eura. Ali i taj mali iznos je problem za medij koji se finansira i donacijama.

– Mislim da na Tviteru godinama vidam hashtag #podrziKRIK. Ja, evo, ne mogu ni da se setim kada je to počelo i zbog čega. Verovatno se u međuvremenu nakupilo već tuce povoda zbog kojih se ta parola vadi iz korica. SLAPP tužbe, kampanje u tabloidima, obijanje privatnih stanova novinara... Na sličan način podržavali smo i NIN, kupovali Danas na trafici i hvalili se time, kao da je to ne znam kakav revolucionarni čin. Slučajeva pretnji i pritisa je toliko da prosto nisam siguran u kojoj meri smo svi zajedno oguglali – zaključuje Apro.

Inače, Društvo sudija je kritikovalo KRIK zbog vesti kojom obaveštava javnost da je sutkinja Čogurić donela odluku protiv KRIK-a, što smatraju pritiskom na drugostepeni sud da se ta odluka ukine ili preinači. Na tu kritiku su reagovali iz Instituta za praktičnu humanistiku. Oni tvrde da sudije imaju individualnu odgovornost i ‘ne mogu se skrivati i plašiti da se navede njihovo ime i prezime u javnosti u vezi sa odlukama koje donose.’

■ Dejan Kožul

Afričko zdravstvo se raspada

SVJETSKA zdravstvena organizacija (WHO) predviđa da će u siromašnim zemljama svijeta, ponajviše na afričkom kontinentu, do 2030. nedostajati oko deset milijuna zdravstvenih radnika i njegovateljica. Radnici i radnice iz zdravstvenih sektora tih zemalja godinama odlaze u inozemstvo trbuhom za kruhom. Procjenjuje se tako da danas u Nigeriji radi jedan liječnik na 5.000 pacijenata, dok je u bogatijim zemljama svijeta prosjek jedan liječnik na 254 pacijenta. Nacionalna udruga nigerijskih medicinskih sestara i primalja izvještava da je i s medicinskim sestrama stanje zabrinjavajuće – prosjek je jedna sestra na 1.160 pacijenata, a više od 75 tisuća sestara napustilo je Nigeriju od 2017. godine. Podaci Udruge registriranih

medicinskih sestara i primalja Gane pokazuju da je oko 4.000 medicinskih sestara lani napustilo tu zemlju. U Zimbabveu je pak više od 4.000 zdravstvenih radnika, uključujući 2.600 medicinskih sestara, otišlo iz zemlje tijekom 2021. i 2022. godine. Zdravstveni radnici i radnice iz afričkih zemalja na rad uglavnom odlaze u SAD, Kanadu, Ujedinjeno Kraljevstvo i Australiju. Ispada da je (ni)malo pomoglo WHO-ovo uvođenje zaštitnog popisa za zaustavljanje odljeva zdravstvenih radnika iz Afrike. Na ‘crvenoj listi’, koja je pokrenuta 2020. godine (s planom da se ažurira svake tri godine), nalaze se Nigerija, Gana, Zimbabve i još 34 afričke zemlje. Pa ipak, britansko regulatorno tijelo za sestrinstvo Nursing and Midwifery Council navodi da se više od 7.000 nigerijskih medicinskih sestara preselilo u Veliku Britaniju između 2021. i 2022. Sindikat medicinskih sestara Royal College of Nursing navodi da među novakinjama imaju radnice iz 14 zemalja s crvenog popisa.

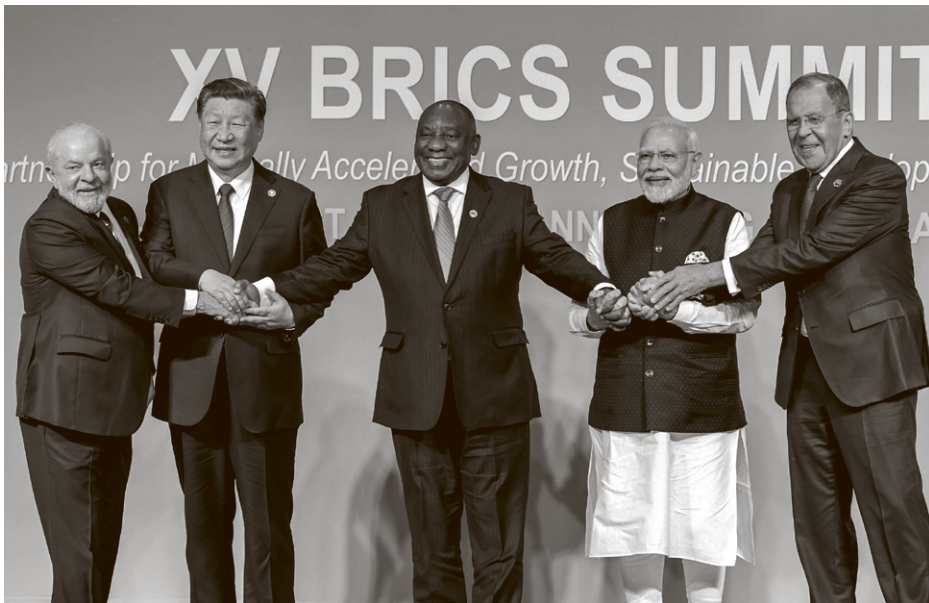
WHO nema ovlasti zabraniti zapošljavanje liječnika i medicinskih sestara iz zemalja s popisa, ali preporučuje da se ‘sporazumi o migraciji zdravstvenih radnika između vlada temelje na analizi zdravstvenog tržišta rada i usvajanju mjera za osiguravanje odgovarajuće ponude zdravstvenih usluga u zemljama iz kojih radnici dolaze’. Zaštitni popisi nisu dovoljni da zaustave zbjegove iz bijede, a bogatije zemlje ih redovito i bez posljedica zanemaruju. Zdravstveni radnici su okosnica svakog zdravstvenog sustava, pa afričke zemlje s rastućim zdravstvom masovnim gubitkom radnika upadaju u još veću bijedu. Trećeklasni tretman vidljiv je u svim aspektima (ne)funkcioniranja sustava, bilo da se radi o odlasku radnika ili distribuciji i razvoju lijekova. Pisali smo već kako je u julu u 12 afričkih zemalja najavljeno uvođenje prvog cjepiva protiv malarije na svijetu. Ključan sastojak cjepiva razvijen je još 1980-ih, a žurbe nije bilo unatoč tome što od malarije u Africi svake godine umre oko pola milijuna djece mlađe od pet godina. Nije postojalo tržište za to cjepivo u takozvanom razvijenom svijetu, gdje farmaceutske tvrtke obrću najveće profite, pa ni volja da se cjepivo razvija samo za afričku sirotinju. Za zdravstvene radnike iz Afrike tržište postoji, oni će, dokle god bude trebalo, popunjavati kadrove u europskim i američkim bolnicama.

U isto vrijeme će u afričkim zemljama pristup zdravstvenim uslugama biti sve ograničeniji i nekvalitetniji. Procjenjuje se da trenutačno polovica afričkih građana, više od 600 milijuna ljudi, nema pristup zdravstvenoj skrbi koja im je potrebna. Kvaliteta zdravstvenih usluga na kontinentu općenito je loša. Posebno to na svojim leđima osjećaju djeca i žene, koji masovno umiru od bolesti koje se u bogatijim zemljama svijeta standardno i efikasno liječe. Svake godine otprilike 97 milijuna Afrikanaca (8,2 posto stanovništva kontinenta) ima ‘katastrofalne troškove zdravstvene skrbi’, naročito u Sjevernoj Africi, Egiptu i Maroku. Zbog tih iznenađenih troškova 15 milijuna godišnje ljudi biva gurnuto u siromaštvo, navodi se u izvješću Afričke međunarodne konferencije o zdravstvu. Onima koji su već bili siromašni jedini je ‘izbor’ bolovati i umirati. Rečeno naslovom najpoznatijeg romana nigerijskog pisca CHINUE ACHEBEA – svijet se raspada.

■ Ivana Perić

Pukotine u BRICS-u

U organizaciji koja okuplja 40 posto svjetskog stanovništva postoje ozbiljne geopolitičke razlike. Ipak, uspiju li njene članice uvesti zajedničko sredstvo plaćanja zadat će ozbiljan udarac Washingtonu

NIKAD veći interes nije vladao za sastanak na vrhu skupine BRICS, a čini se da unutar tih pet zemalja (Brazil, Rusija, Indija, Kina, Južnoafrička Republika) nikada nije postojala ozbiljnija podijeljenost. Petnaesti sastanak na vrhu održava se od 22. do 24. kolovoza u Johannesburgu gdje nije doputovao predsjednik Rusije VLADIMIR PUTIN, opterećen tjeralicom Međunarodnog kaznenog suda zbog optužbe za ratne zločine počinjene u Ukrajini. U Južnoafričku Republiku jest

doputovao predsjednik Kine XI JINPING, prije sastanka u Johannesburgu u Pretoriji se sastao s domaćinom, južnoafričkim predsjednikom CYRILOM RAMAPHOSOM, ali se na veliko iznenađenje nije osobno pojavio na otvaranju skupa pa je njegov govor pročitao. Države BRICS-a zaslužne su za četvrtinu svjetske ekonomske proizvodnje, a u njima živi 40 posto stanovništva planete. Skupinu u kojoj glavnu, ne nužno i presudnu, riječ vode Kina i Rusija, uobičajeno se doživljava kao protutežu (ili pokušaj stvaranja protuteže) organizacijama zapadnog svijeta predvođene Sjedinjenim Državama koje su, pak, doživljene kao poluge američke globalne

Žele organizirati zemlje globalnog juga – Lula da Silva, Xi Jinping, Ramaphosa, Modi i Lavrov (Foto: Pool/Reuters)

dominacije, u prvom redu G7, nešto manje G20. Radi se o dijelu svijeta koji ne pristaje na unipolarost koju predvodi Washington, pri čemu se barem Kinu treba tretirati kao globalnu velesilu. Uoči sastanka na vrhu u Johannesburgu barem je 40 država, tvrde domaćini, naznačilo da se želi priključiti BRICS-u, grupi koja još nije ni blizu tako strukturirana kao što je to NATO ili EU. Među tim zemljama su Iran, Saudijska Arabija, Nigerija, Indonezija, Argentina.

No prije ekspanzije BRICS bi morao razriješiti vlastita unutarnja protuslovlja. Rusija se napadom na Ukrajinu geopolitički ozbiljno samorani. Zapadnjački dio međunarodne zajednice ju je izopćio, koliko je to moguće učiniti s globalnom energetsom velesilom. Njen predsjednik ne može slobodno putovati svijetom, od početka napada na Ukrajinu putovao je po postsovjetskim zemljama i u Iran, a za jesen je najavljen njegov odlazak u Kinu. Rusiju u JAR-u predstavlja ministar vanjskih poslova SERGEJ LAVROV. Pad ruskog vanjskopolitičkog utjecaja vidio se na nedavnom sastanku na vrhu Rusija – Afrika. Na njemu su bili čelnici 17 afričkih država, na prvom takvom sastanku prije četiri godine njih 43. Upravo je Afrika moguće poprište sukoba interesa članica BRICS-a. Rusija ima veoma jasne ambicije koje širi i pomoću plaćeničke vojske Wagner, zasad ponajviše (ne isključivo) u nekadašnjem francuskom kolonijalnom lenu. Goleme interese, primarno ekonomske, i to sirovinske naravi, posljednjih dvadesetak godina, ima i Kina. Mogu li ta dva interesa dugoročno biti u suživotu zasad nije jasno. Kina, globalna ekonomska velesila, također je oslabljena. I ona je izvrnuta ekonomskim sankcijama SAD-a, ali ona pati i od unutarnjih ekonomskih slabosti na koje režim u Pekingu nije navikao posljednjih desetljeća. Postpandemijski ekonomski oporavak mnogo je sporiji nego što se očekivalo. Osim toga, Kinu trenutačno drma golema kriza izazvana pretjeranim investiranjem u nekretnine i s time povezanim spekulacijama, goleme tvrtke poput Evergrande i Country Gardena su na rubu propasti ili, u manje lošoj varijanti, izvještavaju o golemim gubicima. Ispuhivanje tog nekretninskog balona moglo bi izazvati novu globalnu ekonomsku krizu.

Govori čelnika održani prvog dana sastanka na vrhu naznačili su ozbiljne pukotine unutar BRICS-a. Zasad nije poznato zašto Xi nije osobno održao govor. U pročitanoj govoru pozvao je na širenje skupine, grupiranje njihovih ekonomija ne bi li se izgradio pravedniji i jednakiji svjetski poredak. Inzistirao je na tome da 'hegemonizam nije u kineskom DNK-u'. Naglasio je da se Kina ne želi angažirati u natjecanju velikih sila ni stvarati blokovsku konfrontaciju. No jasno je da su Kina i SAD glavni, ne samo ekonomski, globalni rivali i da osnovna linija današnje konfrontacije leži u odnosima, sve lošijim, Washingtona i Pekinga. Brazilski predsjednik LUIZ INACIO LULA DA SILVA kazao je pak da BRICS ne namjerava izazivati druge međunarodne skupine, poput G7, ne želi biti protuteža ni toj skupini, ni G20, ni SAD-u, već želi organizirati zemlje globalnog juga, a upravo se Lulu prepoznaje kao najvažnijeg čelnika zemalja tog dijela svijeta. Geopolitički ciljevi skupine su na radost Washingtona heterogeni. No njihov konkretan doseg mogao bi biti prilično bolan za SAD. Naime, veoma važna tema razgovora je valuta plaćanja. Članice skupine raspravljaju

o uvođenju zajedničkog sredstva plaćanja, a uspiju li u tome, makar na razini obračunsko-računovodstvene jedinice, zadale bi snažan udarac Washingtonu kojem je globalna dominacija dolara kao valute jedna od ključnih vanjskopolitičkih poluga.

■ Tihomir Ponoš

Meloni napada LGBT obitelji

KONZERVATIVNO-POSTFAŠISTIČKA vlada GIORGIJE MELONI počela je zahtijevati od lokalnih vlasti da na rodnim listovima registriraju isključivo biološke roditelje. Javni tužitelj u Padovi otišao je i dalje, tražeći da se izmijene već izdani dokumenti djece ukupno 33 lezbij-ska para i s njih uklone imena nebioloških majki. Borci za ljudska prava i opozicijski političari upozoravaju da su tim potezima potencijalno na stotine talijanskih obitelji bačene u legalni limb. Naime, partneri bioloških roditelja izbrisani s dokumenata drastično su limitirani u obavljanju roditeljskih dužnosti.

‘To je noćna mora za roditelje kao i za njihovu djecu. Drugi od dvoje očeva ili majki bez odobrenja zakonskog roditelja ne može praktično ništa, primjerice odvesti dijete liječniku ili pokupiti ga u školi’, rekao je britanskom Guardianu ANGELO SCHILLACI, profesor prava s rimskog sveučilišta Sapienza. Ponekad ni takvo odobrenje nije dovoljno – naime, drugi roditelj ni s njim ne može donositi odluke vezane za zdravlje djece, pa ni one vezane za spašavanje njihovog života. To obitelji izlaže ogromnim rizicima – ako zakonski roditelj umre ili ozbiljno oboli, preživjeli partner nema nikakvih prava nad djecom, koja tada mogu ili postati štitenici države ili biti predana rodbini. Ukratko, djecu se pravnim uredbama pretvara u siročad, pa je gej političar iz opozicijske Demokratske stranke ALESSANDRO ZAN s pravom istaknuo kako se radi o okrutnoj i nehumanoj politici. U usporedbi s ostalim razvijenim državama europskog zapada Italija i inače stoji loše kada su u pitanju prava LGBT zajednice. Zemlja je 2016. legalizirala istospolne zajednice, ali gej roditeljima nije dozvoljeno usvajanje djece zbog žestokog protivljenja desnih stranaka i Katoličke crkve. Izvanmaternična oplodnja je homoseksualnim parovima zabranjena, a talijanski parlament nedavno je odobrio zakon koji talijanskim državljanima za ostvarenje surogat-roditeljstva u inozemstvu propisuje kazne u iznosu do milijun eura i trajanju do dvije godine zatvora. Prije dolaska na vlast Meloni krajem 2022. godine, pojedine gradske uprave su unatoč izostanku zakonske regulative počele na dokumente upisivati imena oboje roditelja te time i njima i njihovoj djeci olakšale živote. Međutim, za takve obitelji nema mjesta u ‘srednjovjekovnoj viziji’ Giorgije Meloni, rekla je jedna gej majka.

■ Jerko Bakotin

PERSONA NON CROATA

Foto: Sports Press
Photo/Sipa USA

Španjolka AITANA BONMATI osvojila je Zlatnu loptu – priznanje za najbolju igračicu upravo završenog Svjetskog prvenstva u nogometu za žene održanog u Australiji, koje je osvojila njena reprezentacija. Ova 25-godišnja vezna igračica inače je zvijezda Barcelone. ‘Nemam riječi, tako sam ponosna, odigrale smo odlično prvenstvo’, rekla je medijima. Iako je ovo Svjetsko prvenstvo uvelike ‘poguralo’ ženski sport, da su žene još uvijek daleko od ravnopravnosti pokazao je seksistički ispad šefa španjolskog nogometnog saveza Luisa Rubialesa, koji je prilikom čestitanja napadačicu Jenni Hermoso poljubio u usta.

■ J. B.

Преговори друмом, члан- ство шумом

Атенска декларација у суштини није донијела ништа новог западнобалканским кандидаткињама за чланство у ЕУ-у, осим што је поставила нове политичке увјете о којима морају водити рачуна ако желе напредовати у приступним преговорима

Србија ће 2025. године бити спремна за чланство у Европској унији. Ову тврдњу наводно је изрекла српска министрица за еуроинтеграције Тања Мишчевић након разговора с америчким дужносницима почетком колхоза. Дио српских медија наводну тврдњу министрице Мишчевић зграбио је као пас бачену кост све се питајући је ли она пала с Марса. У интервјуу КорД магазину Тања Мишчевић је, међутим, појаснила да је америчким дужносницима и јавности ‘представила оно на чему сада радимо, а то је израда новог Програма усклађивања са правом ЕУ – тренутно радимо његову ревизију и ту нам је као година наше спремности да системска правила, која смо и до сада радили али која су се у међувремену променила и иновирала, плус она која још увек нисмо усагласили, дефинисана као 2025. То није година нашег чланства, никада је нисам ни калкулисала јер она не зависи од нас, већ је то година за које су наше институције, после искуства од две деценије, оцениле да је могуће да будемо спремни.’ Министрица Мишчевић дакле вјерује да ће Србија у

следеће двије године ускладити своја с еуропским ‘системским правилима’ јер ‘све ове реформе нису на почетку већ представљају наставак онога што Србија ради већ две деценије. Оно што јесте ново то је да ове реформе сада треба да имају јасне инструменте на основу којих се оцењује начин на који се оне спроводе’. Но усклађивање с еуропском правном стечевином једна је прича, а чланство у ЕУ-у сасвим друга, а оне су често миљама удаљене једна од друге. Примјерице, Тања Мишчевић је представљајући ових дана владин извјештај о еуропским преговорима у првој половини ове године на парламентарном одбору за еуроинтеграције изјавила да је ‘Србија већ две и по године потпуно спремна да отвори Кластер 3 (обухваћа осам преговарачких поглавља, од медија и информацијског друштва до царинске уније) и то питање пратимо кроз разговоре са представницима држава чланица да се политички услови склопе’. Додала је и да је ‘Европска комисија која је надлежна да процењује оцену напретка констатовала напредак’, али хоће ли Србија до краја ове године отворити Кластер 3 ипак ће прије свега овисити о процјени свих др-

жава чланица Уније јесу ли се ‘склопили’ политички увјети.

Времена кад је Европска унија о новим чланицама углавном одлучивала на темељу њихове усклађености с еуропском правном стечевином и стандардима одавно су прошла. Прохујала су прије двадесет година након великог проширења кад је Унија у пакету примила десет нових чланица. Од тада ‘склапање политичких увјета’ преузима примат. Све западнобалканске државе кандидаткиње за чланство у својим приступним преговорима суочиле су се са специфичним политичким увјетима које су им углавном наметнуле поједине чланице ЕУ-а, понајприје њихови сусједи. Србији су у старту као увјет без којег не може у чланство наметнути преговори о нормализацији односа с Косовом, а након што је одбила увести санкције Русији због агресије на Украјину, пријети јој се да би због тога могла остати и без кандидатског статуса, а камоли да размишља о напредовању у приступним преговорима.

Бивши амерички амбасадор у Хрватској и Србији Вилијам Монтгомери цинично закључује да се ‘ЕУ придржава свог приступа ‘меке моћи’, очигледно још увек верујући да ће потенцијално чланство у ЕУ-у негде у следећем веку довести до испуњења њених захтева сада’. Прије 20 година на самиту челника ЕУ-а и држава западног Балкана које су тражиле статус кандидата за чланство све је изгледало пуно друкчије и оптимистичније. Тада усвојена Солунска декларација широм је отворила врата ЕУ-а свим западнобалканским државама и мало тко је тада сумњао да ће двадесет година све оне, осим Хрватске, и даље чамити у чекаоници за чланство.

Обиљежавајући 20. годишњицу Солунског самита, Грчка је почетком овога тједна у Атини организиран сличан самит еуропских и западнобалканских политичких лидера како би наводно опет пробудила еурооптимизам на западном Балкану, али понајприје како би западнобалканским кандидаткињама за чланство прикључила Украјину и Молдавију, као нове тражитељице кандидатског статуса. Србији се притом уочи атенског самита поручивало да би се могла наћи у магарећој клупи ако ће и даље одбијати увести санкције Русији. Замка јој је постављена у припремљеном тексту Атенске декларације којим се сви њезини потписници обавезују да ће увести санкције Русији, иако су, осим Србије, све остале земље судионице Атенског самита то већ учиниле. Свима њима је било бесмислено обавезивати се на нешто што су већ реализирале, а Србија је папагајски поновила да осуђује руску агресију на Украјину, да поштује украјински суверенитет и територијални интегритет, али да неће увести санкције Русији. Српски председник АЛЕКСАНДАР ВУЧИЋ све је то поновио и украјинском председнику ВОЛОДИМИРУ ЗЕЛЕНСКОМ, у њиховом првом билатералном разговору, који су обојица оцијенили као ‘добар разговор о поштовању повеље Уједињених народа и неповредивости граница, о заједничкој будућности наших народа у европској кући, о развоју наших односа што је у нашем заједничком интересу’.

Вучић је након разговора са Зеленским изјавио и да Украјина и даље неће признати независност Косова, иако се већ неко вријеме из украјинских и дијела еуропских политичких и медијских кругова украјинским признавањем Косова пријети Србији због неувођења санкција Русији. Србија се због изостављања обавезе о увођењу санкција Русији из усвојене Атенске декларације заузврат сугласила с њезином четвртом тачком у којој пише: ‘Сложили смо се да не може бити некажњивости за ратне злочине и друге злочине, као што су напади на цивиле и уништавање инфраструктуре, и да сви одговорни морају одговорати’. Србија је, наимае, досад избјегавала подржати сличне одредбе у другим међународним документима о кажњавању ратних злочина у рату у Украјини. Атенска декларација у суштини није донијела ништа новог западнобалканским кандидаткињама за чланство у Европској унији, осим што је на папир ставила нове политичке увјете о којима морају водити рачуна ако желе напредовати у приступним преговорима с Унијом. С једне стране, у првој тачки Декларације записано је да је ‘руска инвазија на Украјину кључни тренутак за Европу, стварајући нови ниво свести о заједничким принципима, јединству и заједничкој будућности унутар Европске уније. Ово је критично време за безбедност, мир и стабилност нашег европског континента. Закони и принципи који су тако дуго доприносили стабилном и предвидивом европском безбедносном поретку су нарушени и поново смо сведоци испољавања погубних ефеката ревизионизма’.

У Атини је у односу на Солун прије двадесет година постављен нови геополитички оквир у којем се и западнобалканске земље кандидати за чланство морају кретати, ако желе успјешно окончати своје приступне преговоре. Усклађивање с ‘еуропским системским правилима’ притом се подразумева као наизглед лакши дио посла, иако је заправо пуно теже од декларативног увођења санкција Русији које онда и најгорљивији њихови заговорници крше кад год штете њиховим економским и државним интересима. ■

Вечера грчког премијера Мицотакиса с челницима западног Балкана (Фото: Димитрис Папамайтос/Уред премијера/Eurokinissi/PIXSELL)

Otporan na ugriz poskoka

Po logici da živi pijanist vrijedi onoliko koliko mu vrijedi zadnji odsvirani koncert, može se povući analogija s pjesnikom i konstatirati da je najveći u društvu onaj veliki pjesnik, koji je zadnji zasad objavio knjigu. Pa je tako danas najveći živući hrvatski pjesnik – Petar Gudelj

V EĆ smo u osmom mjesecu kalendara, u čijem će godištu jedan među najvećim hrvatskim pjesnicima, u rasponu od druge polovice 20. stoljeća do danas, proslaviti svoj 90. rođendan. PETAR GUDELJ ime je njegovo. Majka ga je bila porodila 29. rujna 1933., taman na četvrtu obljetnicu postavljanja spomenika biskupu GRGURU NINSKOM na splitskom Peristilu (danas premještenom izvan Palače i ubiciranom između Zlatnih vrata i Đardina), što ga je u svojoj meštiji bio izmodelirao IVAN MEŠTROVIĆ, pobratim Gudeljev po duhovnoj zavičajnosti dalmatinsko-kontinentalnoj. Drniškoj ili imotskoj, svejedno...

I, ma kolikogod da se kalendarâ sa zida ski-da i odlaže, kantor Petar ne suši svoje pero, već redovito publicira svoje novonastale poetske radove dinamikom agilnoga mladića. A da bi oni mogli proći iole utabanijim putom do čitatelja, u ovo doba stara se zagrebačka izdavačka kuća Školska knjiga.

Ogledalo, ogledalce, daj ti meni reci, tko najveći što još diše, pjesnik u Hrvata jest? Ne može biti živ onaj koji ne objavljuje, ili, onaj što ga ne objavljuju. Ne čitamo li ga u lektiri, ne sjećamo li ga se u svakodnevlju, ne dopire li do nas glasom iz snimljenih kulturnih emisija radijske baštine, ili, iz poneke uspjele šansone iz digitalne arhive, naš je pjesnik mrtav. Mrtav pjesnik i na polici u knjižnici živi; ali, balzamirana je ta živost, poput življenja kadavera faraona u kripti piramide.

Po onoj logici da živi pijanist vrijedi onoliko koliko mu vrijedi zadnji odsvirani koncert, može se povući analogija s pjesnikom i konstatirati da je najveći u društvu onaj veliki pjesnik, koji je zadnji zasad objavio knjigu. Pa je tako, danas, najveći živući hrvatski pjesnik – Petar Gudelj. A živućnost najvećnosti omogućuje mu loživo najnovije knjige, nedavno objavljene: 'Za svojim pjesmama' ta se knjiga zove. I, ta nova njegova knjiga ide najdalje od njega, premda, u se usiše sve elemente po kojima struka Gudelja

drži za jarbol suvremene domaće poezije, po kojima ga je prepoznala, unekoliko okrunila, i po kojima mu se divi.

Iako valja upozoriti kako je njegovo sada već i šest i pol desetljeća stvarano djelo naišlo na zaglušujuću šutnju u hrvatskoj javnosti. Rekoh, struka ga nije prešutjela: zastupljen je u svim u međuvremenu objavljivanim referentnim antologijama i izborima poezije. Međutim, nije mu se ni izbliza dalo one šire pažnje kakve je dostojna veličina Gudeljevog pjesničkog djela. Razloge za to ne valja iskati u činjenici što je glavninu opusa objavio u Beogradu, gdje je desetljećima (do 1991. g.) živio i djelovao; jerbo, podjednako su u Hrvatskoj bili popularni pisci i DANILO KIŠ i MOMO KAPOR, kao što su se u Srbiji rado kupovali i čitali i ARALICA i MAJDAK, i PAVLIČIĆ i TRIBUSON. Uostalom, ovaj je Imoćanin u Splitu objavio obimno troknjižje 'Golubice nad jamama' (1993.), što malne predstavlja sabrane njegove pjesme do tog časa tiskane u petnaestak stihobirki.

Petar Gudelj je, kao malo tko, u pjesništvu virtuosnom snagom prikazao svu okrutnost dalmatinskoga krša i krasa, utrina i gomi-la, njihovih i zemlje i kamena. Neslučajno, vladar je u njima poskok, česti glavni junak Gudeljeve poezije. Nije li pak poskok, a onda je barem zmija! I, onako kako poskok nema prijatelja (a majka poskočica sa stabla leže žive mlade koji se odmah razmiljavaju i raseljavaju okolo, iz straha da je pri ležnji ne ubodu!), jednako je tako i Gudelj u svojem pjesništvu namjerno htio ostati sam: nenaslonjen na ikoga, ter eklektički neizlučiv ni iz čijeg stila ili modela. Pa makar se i pro-našle ikakve *parole chiave* što bi ga vezivale u zajedništvo s KAŠTELANOM ili PUPAČIĆEM, MILIČEVIĆEM ili IVANIŠEVIĆEM, neslučajno baš s pjesnicima 'cetinskog uvira', ostat će Gudelj po strani onako kako se to najbolje ostaje: bivajući svojim, kako je to bivao, recimo, TONČI PETRASOV MAROVIĆ. Ili, kako je to umio i nepročitani MATE GANZA.

Škropeći pogovornom vodicom blagoslovnom ovaj najnoviji Gudeljev svezak ušiven od 650 stranica, MILJENKO JERGOVIĆ s posvemašnjom točnošću podsjeća nas konsta-

Foto: Robert Anić/PIXSELL

tirajući kako je on: 'pjesnik zadivljujućeg kontinuiteta, cjelovitosti i monolitnosti pjesničkoga djela, kakvo je bez premca u hrvatskome pjesništvu nakon UJEVIĆA'. Dobro, nećemo zaboraviti ni granitne monumente od versâ kakve su podignuli MIHALIĆ i PARUNOVA, a svoj još uvijek sporadično nado-graduje i DANIJEL DRAGOJEVIĆ, živ živcat kalendar mladi vršnjak Gudeljev.

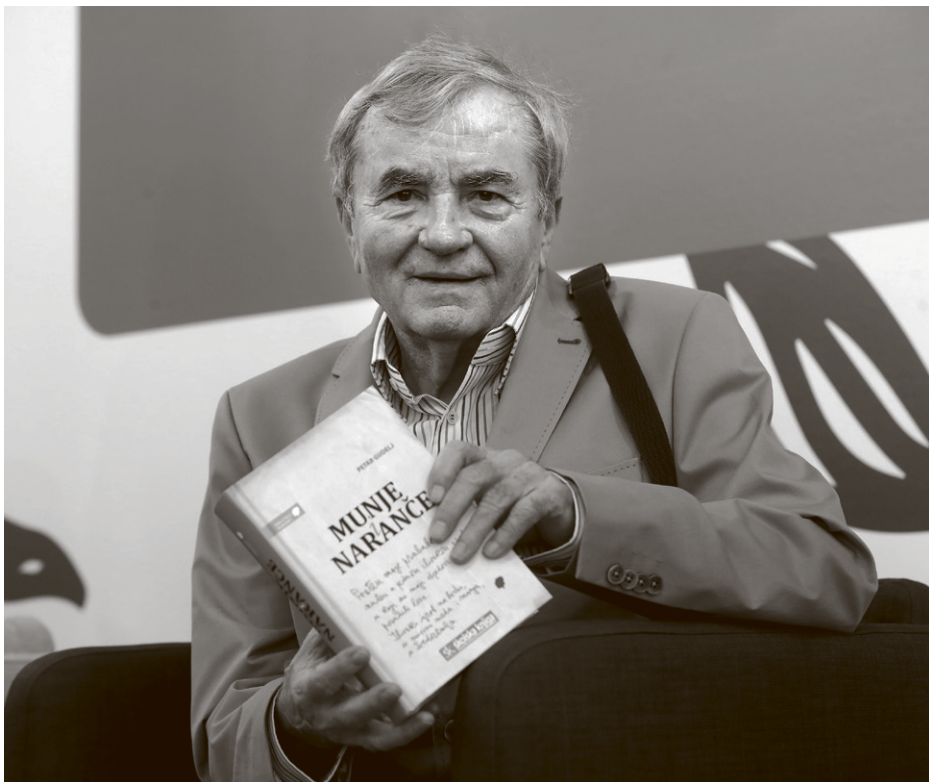
Usredišten u srčici ovoga dvostrukoga 'matun-libra' – i po veličini gabarita i po kolikoći kakvoće – drugačiji od svih i po obliku i po načinu, jest svojevrsni intervju, odnosno Gudeljevi odgovori na pitanja ERVINA JAHIĆA, pjesnika i urednika časopisa 'Poezija'. Čudesan je već sam početak, u formi pisma: 'Sedam su dana tvoja pitanja čekala nepročitana na mom stolu: bojao sam ih se. A kad sam se osmi dan osmijelio i pročitao, prvo sam pomislio da bi najpametnije bilo ne odgovarati, ne razgovarati: ništa ne objašnjavati i tumačiti. Upitnike izbrisati, pitanja složiti (već su složena) i otisnuti kao jedinstven tekst: bio bi to jedan od boljih eseja o mojoj poeziji.'

Malo je koja autobiografija začinjena aromama ekstrakta poetičnosti, u mjeri i s rafiniranošću kako je to učinio Petar Gudelj na apotekarskoj tezulji vlastite autoreferencijalnosti: 'Ja sam samonik, samorast i samouk. Pisati pjesme započeo sam, kao kakav pjesnički Meštović, kad mi je bilo sedam-osam godina, u jadranskim brdima, kod ovaca i koza. Prevrtao kamenje i kamenom štriljkom pisao po njegovoj donjoj, zlatnonarančastoj zemljanoj strani. Za mojom štriljkom ostajao srebren trag. Pjesme bile ispovjedne, ljubavne. Zapisivao imena krških trava, djevojčica i ptica. A da drugi ne bi čitali moje pjesme i rugali mi se, ispisano sam kamenje vraćao neka leži onako kako je ležalo i kako će ležati stotina-ma godina, sad s mojim dječakčkim pjesmama u mirisnoj, zlatnonarančastoj krškoj zemlji. Nitko ih nije pročitao i ne će pročitati osim mene i zemlje. Patetično, ali je točno.'

No, za povijest hrvatske književnosti, njezinu sadašnjost i budućnost, svakako valja imati na umu ove pjesnikove ispovjedne riječi: 'Iz neke mazohističke i voajerističke nevolje počeo sam objavljivati, javno pokazivati svoju golotinju, svoju sramotu, svoje pjesme. Prve, čini mi se, u veljači 1953. u književnom listu 'Mladoj kulturi' u Beogradu. Za svojim pjesmama, 1955., otišao sam u Beograd. Ja ili moje drvo (...) Svih svojih trideset i pet beogradskih godina, od 1955. do 1991., ostao *svojim* (opet ne ću reći *tudim*) drvetom na pustopoljini i vjetrometini. Hrvatskim drvetom na srpskoj zemlji. Nitko ti za to nije kriv. Niti se kriviš, niti si se pokajao.

Ti htio, a hrvatska te šuma, hrvatska književnost nije htjela. Nije te znala. Nije za te htjela znati. Za sve to dugo vrijeme nije na te sletjela ni jedna hrvatska ptica. U Zagrebu objavljena ni jedna tvoja knjiga. A nije da ih nisi slao, nudio. I tek kad bi ih u Zagrebu odbili, ili se podmuklo oglušili, objavljivao u prvih beogradskih izdavača.'

Knjiga 'Za svojim pjesmama' intimistički je dnevnik vođen od 22. siječnja 2004. do 28. listopada 2019. I, puno je u njemu imena, opisa karaktera ljudi što nose ta imena; puno je u njemu stanja u domaćoj nam kulturnoj javnosti književne branše, kao i deskripcija iz kojih se daju razaznati temperamenti i mentaliteti. Neke su pozlate poispadale, rastalile se i odlile. S malo pretjerivanja moglo bi se reći kako je ovim pjesničkim dijarijem Petar Gudelj, pomalo odrebata, bio i komentatorom društvene nam zbilje. Zbilja! Ovo nije knjiga koja se tiče samo njega, njegovog života i koja dotiče samo one koji su oko njega. Ne, ovo je knjiga koja se tiče sviju nas. Podjednako. Ova je knjiga perjanica zrcalnog odraza opće kulture. Ova je knjiga potvrda da ju je napisao najveći živući hrvatski pjesnik. Pjesnik, koji piše... Petar Gudelj ime je njegovo... ■

Majmunaska posla

Tužba protiv aukcijskog giganta Sothesby's, osumnjičenog da je umjetno pumpao vrijednost kolekcije NFT-avata-
ra Bored Ape Yacht Club, novi je čin ubrzane propasti tzv.
kriptoarta, koji je prije samo dvije godine vladao svjetskim
tržištem umjetnina. Ono što je izgledalo kao prilika za brzo
bogaćenje, ispostavlja se, bila je samo zamka za naivce

JEDAN od memova popularnih u ovo doba kataklizmi je 'How It Started vs. How It's Going', koji u formi dip-tiha i uz puno (auto)ironije najčešće ukazuje na raskorak između nekog pozitivnog početka i katastrofalnog razvoja događaja u sadašnjosti. Upravo se to čini najboljom formom za sažeti sudbinu NFT groznice koja je, na valu eksplozije tržišta kriptovaluta i *blockchain* tehnologije, lansirala tržište umjetnina i čitav umjetnički sustav u dotad nepoznate slojeve delirične stratosfere, da bi se u svega dvije godine stvar u značajnoj mjeri urušila, s bolnim posljedicama. Ovih se dana prodavačima magle, nesretnicima i naivcima u drugom kadru našeg zamišljenog mema pridružila i glasovita aukcijska kuća Sotheby's, koja se našla među tuženicima u skupnoj tužbi protiv sudionika u navodnoj shemi napuhivanja cijene 'ekskluzivnih' NFT-avata-
ra – digitalnih ilustriranih sličica majmuna – za dokone kriptobogataše pod nazivom Bored Ape Yacht Club.

Premda trenutni kaos na tržištu NFT-ova, kojeg je Sotheby'sov problem samo najrecentniji dio, neće iznenaditi one koji su zadnjih godina upozoravali na brojne njegove dvojbene aspekte, teško je kriviti one koji su, osobito iz očaja, povjerovali njegovom obećanju. Brzina kojom je sve eskaliralo uistinu je bila nevjerovatna. U ožujku 2021. globalno je odjeknula vijest da je digitalni rad 'Everydays – The First 5000 Days' dotad manje poznatog umjetnika BEEPLEA prodan za zapanjujućih 69,3 milijuna dolara na auk-

ciji u Christie'su. Do kraja godine, NFT-ovi su zasjeli na vrh ArtReviewove ljestvice Power 100, koja donosi pregled najutjecajnijih ljudi i pojava u umjetničkom svijetu, dok su se početkom iduće godine u jednom od najgledanijih programa u SAD-u, 'The Tonight Show Starring Jimmy Fallon', PARIS HILTON i voditelj upregnuli u uvaljivanje novog trenda najširoj javnosti, reklamirajući usput i Bored Ape Yacht Club, čije NFT-ove inače posjeduju. Istovremeno je trgovina NFT-ovima dosegnula svoj vrhunac, iznoseći u siječnju 2022. oko 17,2 milijarde dolara, kako je izvjestio niz specijaliziranih portala.

Do travnja iste godine tržište je toliko podivljalo da ste svoju jedinstvenu sličicu majmuna – a s njome, da budemo poštteni, i članstvo u virtualnom klubu likova s jedinstvenim sličicama majmuna – prema nekim izvorima mogli dobiti za 429 tisuća dolara. Dakle, iz perspektive kasnokapitalističke distopije, vrata raja konačno su se (u načelu) otvorila svima: trebali ste samo pravovremeno uskočiti na kripto-vlak koji nezaustavljivo juri, zanemariti budale koje ignoriraju zlato koje im niče pred nosom, i postali biste besramno bogati, kao što brojni ljudi nesumnjivo jesu. Uostalom, tko će znati više o slučajnom bogaćenju od Paris Hilton?

Nažalost, ni godinu dana kasnije, mnogi koji su, uglavnom pritisnuti posljedicama globalne krize i gomilajuće ekonomske nesigurnosti, nasjeli na *hype*, svoju sliku majmuna mogli su besplatno pronaći u ogledalu. Do kraja 2022. dogodio se krah tržišta – u stude-

nom se FTX, jedna od najvećih platformi za trgovinu kriptovalutama, urušio i bankrotirao, dok je vrijednost Bitcoina i Etheruma, dvaju glavnih valuta, isparila u odnosu na nevjerojatne iznose koje je postizala na vrhuncu groznice. Tržište NFT-ova u tom trenu već se ozbiljno počelo urušavati. Prema podacima koje je prvi iznio Bloomberg, još u rujnu je trgovina NFT-ovima pala za nevjerovatnih 97 posto u odnosu na siječanj. ARTnews-ova SHANTI ESCALANTE-DE MATTEI tada je navela kako je dramatičan pad dijelom povezan sa širim ekonomskim trendovima, osobito kriznom regulacijom kamatnih stopa, ali i ozbiljnim internim problemima tržišta, koje se pokazalo plodnim tlom za prevare i krađu. Već sredinom srpnja, napominje, najveća platforma za trgovinu NFT-ovima OpenSea otpustila je čak 20 posto radnika, čime je najavljenom strmoglavljenje koje je uslijedilo.

Ljudi su, ukratko, što kroz legalizirane, što kroz nelegalne oblike prevare, počeli gubiti ozbiljan novac. Apsurd NFT mjehura najlakše je predočiti slučajem prvog tvita ikad objavljenog na Twitteru. Njegov autor, jedan od Twitterovih osnivača JACK DORSEY, pretvorio je 2020. godine screenshot svojih pet riječi ('just setting up my twttr') u NFT, koji je potom prodan za – 2,9 milijuna dolara! U travnju prošle godine, sretni kupac, posrnuli kriptopoduzetnik SINA ESTAVI ponudio ga je na aukciji, navodno očekujući da će dobiti oko 50 milijuna. Maksimalna ponuda iznosila je 280 dolara.

Sličan pad dogodio se i Bored Ape Yacht Clubu, vrijednost čijih avata-
ra je do kraja 2022. pala za gotovo dvije trećine od onog vrhunca u travnju, kada je situacija s Dorseyjevim tweetom mogla dati do znanja da su investicije u NFT-ove uistinu radikalno nesigurne. Međutim, slučaj BAYC-ovih NFT-ova zanimljiv je zbog nevjerovatnog marketinškog i *celebrity* pogona koji je, kao i u slučaju kriptovaluta, bio upregnut u navlačenje brojnih investitora. Kako navodi ARTnews, osim Fallona i Hilton, BAYC su promovirali JUSTIN BIEBER, GWYNETH PALTROW, SERENA WILLIAMS, KEVIN HART, STEPHEN CURRY i KHALID, a u spotu za pjesmu 'One Right Now' glazbene megazvijezde POST MALONE i THE WEEKND kupovale su svoje sličice majmuna putem aplikacije MoonPay.

Krajem 2022., ADONIS REAL i ADAM TITCHER pokrenuli su na sudu u Kaliforniji tužbu u kojoj navode da su se tvrtka Yuga Labs kao vlasnica BAYC-a te holivudski menadžer GUY OSEARY i MoonPay udružili kako bi umjetno napuhali cijenu BAYC-ovih NFT-ova. Kako je prenio ARTreview, naoko 'organska' promocija, temeljena na Osearyje-

vim kontaktima s holivudskim i glazbenim zvijezdama, ali i njegovim poslovnim vezama s MoonPayem, zapravo predstavlja prikriveno oglašavanje za koje su slavni promotori bili itekako plaćeni, navodi se u tužbi.

Sredinom ovog mjeseca, ugledni portal The Art Newspaper objavio je da je tužba proširena na način da zahvaća i aukcijsku kuću Sotheby's. Kako je navedeno u članku CARLIE PORTERFIELD, tužitelji tvrde da je Sotheby's sudjelovao u iskrivljenom promoviranju vrijednosti BAYC-ovih NFT-ova, dajući im, između ostalog, legitimitet tradicionalne investicije na tržištu umjetnina. Sotheby's-ova upletenost proizlazi iz aukcije koju je ta glasovita kuća organizirala u rujnu 2021., kada je kolekcija od 101 'majmuna' prodana za 24 milijuna dolara, znatno više od inicijalne projekcije, koja se kretala između 12 i 18 milijuna. Sotheby'sov voditelj aukcija suvremene umjetnosti MAX MOORE tada je, navodi se, na Twitteru sugerirao da je kupac kolekcije bio tradicionalni kolekcionar, dok je jedan od voditelja digitalne umjetnosti MICHAEL BOUHANNA za ARTnews povodom aukcije komentirao kako je sve više tradicionalnih kupaca umjetnina zainteresirano za NFT-ove. Međutim, kako prenose komentari na Artnetu, The Art Newspaperu i drugim portalima, zapisi na Ethereumovom *blockchainu* pokazali su da je kupac bio ni manje ni više nego FTX, spomenuta propala platforma za kriptovalute, čiji vlasnik SAM BANKMAN-FRIED je optužen za multimilijunsku prevaru.

Neovisno o raspletu ove tužbe, ona je nedvojbeno još jedan pokazatelj nereguliranosti tržišta NFT-ova i njegove otvorenosti za razne predatorske prakse. Riječ je, prije svega, o vrlo zatvorenom sustavu u kojem iznimno bogati dodaju lopticu jedni drugima, dok se ostali znatiželjnici ili pak očajnici nadaju sretnoj prilici. Prema studiji koja je u listopadu prošle godine objavljena u znanstvenom časopisu Nature, a prenesena na portalu Vice, analiza 6,1 milijuna transakcija vezanih za 4,7 milijuna NFT-ova od 2017. godine pokazala je da je 10 posto investitora odgovorno za gotovo 90 posto svih transakcija na tržištu. Ista grupa barem jednom je trgovala s 97 posto svih NFT-ova. Riječima Viceovog EDWARDA ONGWESOA, 'ništa od navedenog ne zvuči kao funkcionalno tržište, već kao luđa grabež za profitom'. U međuvremenu, brojne platforme za trgovinu NFT-ovima objavile su da čine opcionalnima tantijeme za proizvođače sadržaja pri preprodaji, čime se pridružuju produbljenju ekonomske eksploatacije autora na digitalnom tržištu. Dobrodošli u novi krug kapitalističkog pakla, vaše majmunske maske vas čekaju. ■

Majmun čini što majmun vidi – sličica iz kolekcije Bored Ape Yacht Cluba (Foto: Reuters/PIXSELL)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Vječni Vešović

PIŠE Sinan Gudžević

Ostale su njegove knjige, objavljene i neobjavljene. One će živjeti i kad više ne bude jezika na kojem su napisane. Tim jezikom su napisana njegova časna i žestoka prosuđivanja o književničkoj zajednici koja je držala mikrofone političarima, gurajući Jugoslaviju u rat, a književni farizeji trljali ruke nadajući se na ratu bogaćenju

SAD kad je MARKO VEŠOVIĆ spušten u zemljin zijev kraj GORDANE, sad se može objaviti slika. Ona je načinjena 14. oktobra prošle godine, i Marko je tada rekao, ne objavljuj dok me ne stave pod ovu ploču. Bila smo trojica tu, treći je bio BORO KONTIĆ. Na već pripremljenoj grobnoj ploči, uz njegovo ime piše samo: Jugoslaven. Jugoslaven Vešović je svakodnevno išao na grob svojoj supruzi Gordani, djevojačko MIKULIĆ.

Marko Vešović je preminuo 17. avgusta uveče u Gerontološkom centru u Nedžarićima. Dana 28. jula je imao težak moždani udar, u Općoj bolnici na Marindvoru bio je do 14. avgusta, kad je otpušten. Sahrana je počela u 11 sati, u ponedjeljak 21. avgusta na groblju Sv. Josip. Za one koji možda ne znaju, sva ova mjesta su u Sarajevu. Ni na početku ni za vrijeme sahrane nije se čuo nijedan zvuk crkvenog zvona, niti ezan s neke džamije. Očekivao sam barem temdžid (temgid) za Marka Vešovića sa barem jednog minareta. Od zvukova se čula samo trubačeva truba s koje je ukraj groblja dolazila 'Tišina', 'Bilećanka' i 'Fala'. ŠEKI RADONČIĆ je, poštujući Markovu želju da se ne drže govori, izrekao njemu zahvalnost za sve i zahvalio svima koji su došli da Marka isprate. A ispratilo ga je dvjestotinjak ljudi, od kojih je većina znala većinu. Bilo je pet Vešovićevih izdavača, a od rodbine su, osim kćeri IVANE, bile dvije kćeri Markove sestre MILEVE, OLGA i MILKA, te JELENA VUJOVIĆ, unuka sestre Markove majke. Nijedan od dvojice braće koji žive u Beogradu nije došao.

Tako se okončao Vešovićev prelazak u mumiju, shodno želji i težnji iskazanoj u knjizi 'Dok prelazim u mumiju':

*da, opijelo sebi pojuć,
zaboravim sve crne sanke
što gonili su dušu moju
kao sibirski vuci sanke,*

*i, sam ko pas, tuđ tlu pod sobom,
krepam bez žala, straha il stida,
dok papska jesen sve što dirne
stvara u zlato, ko kralj Mida.*

Tuđ tlu pod sobom: to je ono tlo kojem je osim onoga rodnoga *papskog* u Papama, jedino kojem je težio. To tlo je sarajevsko, iz pjesme 'Prije smrti'. Prije smrti on hoće da mu još jednom zamiriše Skočigorina, da se *nasluša* KEATSOVA vina u glasu planinskih pjevica, da se nagleda papljanskog snijega koji pada iz davnina: 'Da gledam, sve dok to ne prečini me u prvašnjega,/ i vrati me u zemane kada/ sve izvan mene bilo je od mene...' Pa:

*Da Sarajevom, nakon toga, hodam
naredan svemu što će da se desi,
i, pred čimegod zastanem, da mi bara
ne bude no živa voda
kraj koje duša, u sebi samoj, odmara
i sebi samoj kaže: odavde si.*

Tako se njegovo podruku sa smrću uobličilo i stvrdnulo. On je znao da je odavde, njegova duša to u sebi samoj kazuje sebi samoj, ali se, da ponovim, ni s jednog minareta u rahmet toj samoj duši nije začuo odziv, koji u Sandžaku zovu *tendžik*. Na sahranu mu nije došao nijedan čovjek s ahmedijom, niti ikoji u mantiji. U Sarajevu koje je pohodžilo i popopilo do mjere nikad slučajne, gdje se

Marko Vešović
na svom grobu u Sarajevu,
14. oktobra 2022.

ezani čuju češće nego ikada, a bogme i zvona crkvena. Za Vešovića nije bilo zvona da mu zazvoni ni grla da mu tendžik objavi.

Ostale su njegove knjige, objavljene i neobjavljene. One će živjeti i kad više ne bude jezika na kojem su napisane. A njegov jezik je visok i jasan onome koji je osposobljen da mu se na visinu popne. Na tom jeziku je sastavljao čudesne pjesme i čudesne priče, oživljavao djetinjstvo i dovodio do izraza svoje priznanje o izgubljenosti u svijetu. Tim jezikom su napisana njegova časna i žestoka prosuđivanja o književničkoj zajednici koja je držala mikrofone političarima, gurajući Jugoslaviju u rat, a književni farizeji trljali ruke nadajući se na ratu bogaćenju. Njime je ispisao i jedinstveno svjedočanstvo življenja i preživljavanja pod opsadom u Sarajevu, pod granatama i snajperskim hicima zlikovaca. Da se samo to svjedočanstvo sačuva, buduća pokoljenja će imati najpouzdanije štivo. Tim je jezikom iskazivao i huju i njime *lemao* lažove, ulizice, podlace i doušnike, sastavljao o njima cijele knjige. Te će knjige čitati neko buduće pokoljenje više od ovoga današnjeg.

Tim jezikom je prepjevao silu najvećih pjesnika, ti su prepjevi svjedočanstvo velikog rada i dara. Oni su dio njegova pjesničkog djela, treba se nadati da će svi biti objavljeni.

VEŠOVIĆEVA demontaža nacionalističke, a posebno četničke ideologije je napodrobnija analiza strukture jednog pokreta zasnovanog na destrukciji. On je za to bio najkompetentniji, jer su se neki ljudi s kojima je radio i prijateljevao vrgnuli u ideologe etničkog čišćenja i ratovanja za teritorije. S njime je prije rata fakultetsku sobu dijelio NIKOLA KOLJEVIĆ, koji se od pristojnog profesora anglistike vrgnuo u nacionalističkog zlikovca. Kad je kasnije Koljević počinio samoubistvo svojim pištoljem, Vešović je, oštrouman i vazda spremne žaoke kazao o mrtvome: 'Poginuo od zločinačke ruke'.

Kad je u gradskom autobusu u Beogradu uhapšen RADOVAN KARADŽIĆ, bio sam gdje sam i sada, u Grabu na Goliji, a novost mi je javio Marko iz Sarajeva. Pa mi, kakav je čarobnjak imaginativni bio, kaže ovako: 'E zamisli da ti ili ja dopadnemo neke svako svoje nevolje i doktori nemaju za nju lijeka, te od nekoga saznamo za doktora Dabića. Odemo do njega, opričamo mu svako svoju muku, i on nam da utuk za muku. On pozna je i tebe i mene, mi mu izložili anamnezu, pojma nemamo ko je on, a on nam s nosem više Durmitora pametuje i propiše učevnu terapiju. E šta misliš, koliko bismo poživjeli s tim utukom njegovim?'

Dok sam preko Pešteri putovao za Sarajevo, gledajući čarobnu zavojitu rijeku Vapu, pred očima mi je bila Markova voda iz djetinjstva Ljubovića, koju nikad nisam vidio. Ta voda je svakako posve drukčija od Vape, svaka voda na svijetu je drukčija od Vape, ali sam iz Vapina tihog toka čuo Markove 'jekove samrtnika' za koje veli da bi on, ako bi samo umio slušati i svijet onako kako je slušao njih u djetinjstvu, postojao vijeke vjekova:

*Žubor što te puni tisućama sjeta
ko da oplakuje nestanak svijeta.*

*No od tebe, uspomena prepuni žubore,
znam kašto biti sretan:
divna slatka jeza dušom i sad mine
kad lutajući kroz rodne gore
podviknuo bih od miline,
a one mi mojim glasom odgovore
ali starim na hiljade ljeta.*

*Kad bih opet našao onaj kraj odječan –
bio bih vječan.*

Kraj odječan je *hapax legomenon* Marka Vešovića, kakav je jednokratno bio i on sam. Našao ili ne našao taj kraj odječan, Marko je Vešović vječan. ■

Roberto Bolaño: Udaljena zvijezda

(sa španjolskog prevela Ela Varošaneć
Krsnik, Edicije Božičević, Zagreb, 2023.)

PIŠE Dragan Jurak

Teško se odlučiti između
Bolañove mašte i erudicije

Misterij revolucije

Izmišljena biografija pjesnika, kroz koju se ispi- suje svrgavanje Allendea

GODINE između 1993. i 2004. udarne su u opusu ROBERTA BOLAÑA (1953. – 2004.). Dvedesete, nakon rođenja sina, čileanski pjesnik počinje pisati prozu da bi više zaradivao. Godine 1993. objavljuje 'La Pista de Hielo', 1996. 'Nacističku književnost u Americi', 1998. 'Divlje detektive' (Nagrada Rómulo Gallegos), 2000. 'Čileanski nokturno', i 2004., posmrtno, '2666'. Te su godine izravni sudar Bolaña s literaturom. Sve do KNAUSGÅRDA i heksaloga 'Moja borba' ništa se slično u književnosti neće ponoviti, ni po obimu i silini kojom je materijal ispisan, ni po strasti s kojom se biografija miješa s prozom. Kralj niskoplaćenih poslova u izbjeglištvu u Španjolskoj postati će genijalni smetlar, veličanstveni perač posuda. A postmoderna će dobiti svog princa.

Unatrag godinu dana zagrebački izdavač popunjava prijevodne rupe iz tog Bolañova razdoblja. Prvo s 'Amuletom', sada s 'Udaljenom zvijezdom', nominalno 'dodacima' 'Divljih detektiva' i 'Nacističke književnosti u Americi'. Pisac to ovako objašnjava u prologu 'Udaljene zvijezde': 'U posljednjem poglavlju moga romana 'Nacistička književnost u Americi' ispričana je, možda suviše jezgrovito (na samo dvadesetak stranica), pripovijest o poručniku Ramirezu Hoffmanu, članu Čileanskog ratnog zrakoplovstva. Ovu priču ispričao mi je moj sunarodnjak Arturo B., veteran propalih latinoameričkih revolucija, a poslije neuspjeli afrički samoubojica, koji mojom verzijom nije bio zadovoljan'.

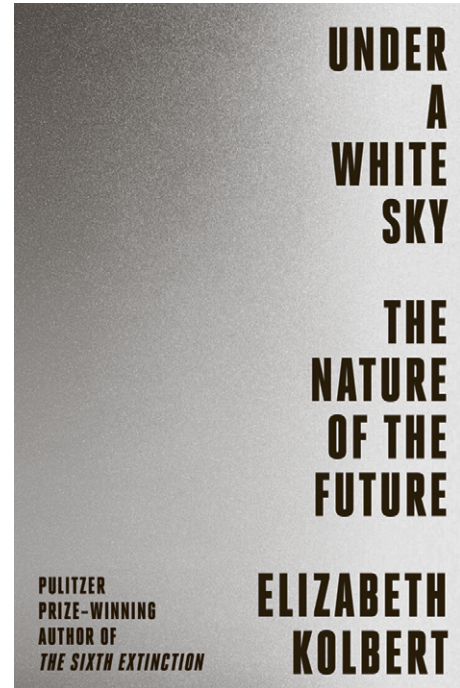
Prve rečenice prologa, a već smo u kontekstu, u leđnoj moždini Čileančeve proze. Bolaño razgovara sa svojim alter egom (Arturo B.), a svrgavanje SALVADORA ALLENDEA

1973. ispisuje se kroz biografiju imaginarnog čileanskog pjesnika i vojnog oficira Carlosa Wiedera, kojeg Arturo upoznaje kao Alberta Ruiz-Taglea na radionicama poezije. Na tom neočekivanom mjestu, radionicama za djecu koja žele pisati poeziju, ulazimo u utrobu puča latinoameričkog 'jedanaestoga rujna'. Vojni udar protiv demokratski izabranog predsjednika Čilea najtraumatičniji je događaj dvadesetog stoljeća u Latinskoj Americi. Bolañova izmišljena biografija pjesnika, tajnog agenta i ubojice, neobično je originalan doprinos toj otvorenoj povijesnoj rani, ali možda, možda ipak u 'Udaljenoj zvijezdi' i nije toliko riječ povijesti, koliko o literaturi: ne o povijesnom *noir* krimiću, koliko o njegovim viškovima i digresijama. Bolaño je dobar kada piše o tajanstvenom Carlosu Wiederu, a još je bolji kada skreće s 'teme' i odlazi u, primjerice, ekskurs o generalu Crvene armije IVANU DANILOVIČU ČERNJAHOVSKOM ('ŽUKOV je bio briljantan i hladan, KONJEV je bio težak čovjek, vjerojatno kurvin sin, ROKOSOVSKI je bio talentiran, a imao je i Žukova, dok je VATUTIN bio dobar general, ali ništa bolji od njemačkih generala s kojima se sukobio, o MALINOVSKOM bi se moglo reći gotovo isto, ukratko, nijedan se nije mogao usporediti s Černjahovskim').

Otkud jednom iznajmljivaču ležaljki na Costa Bravi dubinsko poznavanje visokog oficirskog kadra Crvene armije? Jedan je to od misterija Roberta Bolaña; ne konkretna digresija o Černjahovskom, već ta silna erudicija, znanje sakupljeno u predinternetsko doba. Danas, nakon gotovo dvadeset godina od smrti, teško se odlučiti između Bolañove mašte i erudicije. Tajna je izgleda negdje unutar tog spoja, u samom tom spoju. ■

Elizabeth Kolbert: Under a White Sky

(Crown Publishing Group,
New York, 2021.)

PIŠE Emil Čančar

Knjiga posvećena
pronalasku rješenja

Spašavanje svijeta

IZNAD naslova na mekim koricama knjige 'Under a White Sky' ELIZABETH KOLBERT visi pitanje: možemo li spasiti prirodni svijet na vrijeme? Nakon sjajnog 'Šestog izumiranja', djela za koje je autorica specijalizirana za okolišna pitanja osvojila Pulitzer i široj javnosti jasno ilustrirala kako živimo u doba masovnog izumiranja vrsta koje smo sami prouzročili, Kolbert se okrenula ljudima posvećenima pronalasku rješenja.

A razni stručnjaci traže razna rješenja. Kako spasiti endemsku populaciju riblje vrste koja prebiva u geotermalnom bazenu u nevadskoj pustinji, kako doskočiti činjenici da New Orleans tone, što od mora, što od Mississippija? Kako ukloniti silni CO2 iz zraka, pomoći koraljima da prežive u toplijim morima i konačno, smanjiti količinu Sunčeve energije koja sve više zagrijava Zemlju? Odgovor na posljednje, barem u teoriji, nosi naslov knjige. Prema ideji 'menadžmenta sunčeva zračenja' (jednog vida geoinžinjerinje), avioni bi u stratosferu iznad ekvatora izbacivali tone i tone sitnih čestica aerosola koje bi odbijale sunčevu svjetlost, a boju neba promijenile u bijelu. Nakon nekoliko godina bi onda pale na tlo, neke bismo udahnuli pa bi proces trebalo ponoviti. Štoviše, jednom kada bi se krenulo, ne bi bilo stajanja. U protivnom bi sva odbijena sunčeva energija u jednom valu spržila planet. Taj potencijalni armagedon već ima svoj naziv: terminacijski šok. Što se samih čestica tiče, ne postoji konsenzus oko toga koje bi bilo najbolje uporabiti, no za sad mrtvu i skupu trku vode usitnjeni dijamanti i kalcijev karbonat.

Sve što stručnjaci i znanstvenici razmatraju kao rješenja navedenih problema basnoslovno je skupo. Od ekstrakcije CO2 iz zraka pa upumpavanja u bazaltne stijene kilometrima pod površinom do puštanja struje kroz čikašku rijeku kako bi spriječili invazivne vrste šarana da prodru do Velikih jezera, a onda desetkuju ondašnju floru i faunu. Najzanimljivija je kombinacija tehnika za spašavanje australskog Velikog ko-

ralnog grebena. Sami su koralji istovremeno podvrgnuti takozvanoj 'potpomognutoj evoluciji', što znači da ih znanstvenici izlažu uvjetima kakvi se u moru očekuju za par desetaka godina, pareći najotpornije primjerke kako bi ih vratili u divljinu. Autorica je prisustvovala tim organiziranim orgijama koralja u kontroliranim, prikladno crveno osvijetljenim uvjetima. Osim sudjelovanja u evoluciji, kako bi im pripomogli, znanstvenici planiraju: podvodne robote koji će sijati jedinke na izbljednula područja, razvoj ultratankog filma za stvaranje hlada, ispumpavanje hladnije vode iz dubljih dijelova oceana te raspršivanje kapljica radi stvaranja magle iznad Grebena, opet radi hlada. Ako se čitatelj pita nisu li sve te metode i tehnike ipak pretjerane, dovoljno je istaknuti da su koraljni grebeni u jednom trenutku dom jednom od četiri bića koje žive u oceanu. A to je između jednog i devet milijuna vrsta, znanstvenici nisu sigurni. U komadu koralja veličine košarkaške lopte koji su temeljito pretražili pronašli su preko 230 vrsta.

Suludo je to što čovjek svojim nemarom vrstu dovede do ruba izumiranja, a onda ulaže ekstremne, skupe i inventivne napore kako bi ju održao na životu, primijetila je autorica. Ističe anegdotu vezanu za očuvanje gore spomenutih riba iz geotermalnog pustinjskog bazena. Ribe su, naime, pod stalnim videonadzorom, pa kada je pijani par provalio u njihov bazenčić, brzo su uhvaćeni i kazneno gonjeni. Čovjek koji se u bazenu okupao završio je u zatvoru, a onaj koji je u njegovoj blizini 'samo' povratio dobio je novčanu kaznu.

Seks koralja, ribe pod elektrošokovima, posipanje dijamanta iz stratosfere... 'Ovo je bila knjiga o ljudima koji pokušavaju riješiti probleme koje su stvorili ljudi koji su rješavali probleme', na samom kraju ističe autorica. Elizabeth Kolbert ispričala je lagano sardoničnim stilom nekoliko priča kako bi ilustrirala prekretnicu na kojoj se kao civilizacija nalazimo. Ono pitanje iz nadnaslova ipak ostaje visjeti u zraku. ■

Asteroid City (r: Wes Anderson)

(2023.)

PIŠE Damir Radić

Radikalno Weselje

Film o filmu u kojem nije bitna naracija nego (de)konstrukcija, a autor se približava Godardu

NAJNOVIJE ostvarenje WESA ANDERSONA 'Asteroid City' lako moguće najradikalnije je u njegovom dosadašnjem opusu. Prisutni su autorovi uobičajeni sastojci – impresivna vizualnost oslonjena na intenzivne pastelne boje, nadahnut rad kamere, narativna složenost, lakonski pomak prema bizarnom, obiteljska tematika. Međutim, sada su neki naglasci promijenili mjesta pa su neki elementi postali izraženiji, neki prigušeniji, a generalno govoreći dojam je da je Anderson ovaj put ultimativno bio usredotočen na tematiziranje izgradnje umjetničkog djela, dok mu je priča kao zavodnica gledatelja bila u trećem planu. Metatekstualni pristup i prije je imao svoje mjesto u njegovim filmovima, no nikad toliko izrazito, i prije je Anderson preferirao nekonvencionalnu naraciju, ali ona nikad nije bila tako zakučasta, i prije je volio napučiti filmove snažnim glumačkim imenima, ali nije ih bilo toliko u istom filmu, a da pritom neki od njih bivaju svedeni na minimum pojavljivanja kao ovdje WILLEM DAFOE i pogotovo MATT DILLON, čija je minijturna rola slobodna mogla biti izrezana. No istovremeno ta je rola najbolji pokazatelj autorske strategije – nije bitna priča, nisu bitni likovi, nisu bitna značenja koja iz narativa proizlaze, nije bitna mogućnost gledateljske komunikacije s filmom na uobičajeni, iluzionistički način, bitan je proces tvorbe djela, način na koje ono nastaje. Ili najkraće rečeno – 'Asteroid City' je film o filmu (ili bilo kojoj usporedivoj umjetnosti, u ovom slučaju dramskom tekstu, odnosno kazališnoj predstavi), a Wes Anderson tim se pristupom približio JEAN-LUCU GODARDU.

Narativno, film je okvirno konstruiran: u crno-bijelom okviru riječ je o istaknutom dramatičaru (EDWARD NORTON) čiji komad postavlja poznati režiser (ADRIEN BRODY), dok u koloriranoj narativnoj jezgri pratimo (filmično) uprizoren taj komad. Njegova

je radnja smještena u naslovno pustinjsko naselje 1950-ih, gdje se održava konvencija mladih genijalaca pristiglih u pratnji roditelja, među kojima su ratni fotoreporter (JASON SCHWARTZMAN) i slavna glumica (SCARLETT JOHANSSON) koji se međusobno zbliže, kao i njihova djeca (JAKE RYAN i GRACE EDWARDS). Stvari su usložnjene narativno-psihološkim rukavcima u okviru te gomilanjem likova i narativnih motiva u jezgri, pri čemu štošta ostaje nejasno, reklo bi se namjerno nedorečeno. Narativni ustroj pritom se dekonstruira metatekstualnim označavanjem činova i scena, dok stilskim iskazom, osim pastelnog retro dizajna, dominira rekompzijski rad kamere, unutar kadra ostvaren vožnjama i panoramiranjem u svim smjerovima, a unutar scene naizmjeničnim montiranjem frontalno i profilno snimljenih prizora. Tematski, dotiču se obiteljske, erotske i profesionalne interakcije, hladni rat, znanost u službi vojne sile, izvanzemaljsko biće i štošta drugo, no sve to izvedeno je ovlašno, tek toliko da bi se narativ prividno kretao dalje, iako zapravo, na neki način, stoji na mjestu jer, kako je rečeno, Andersonu nije bitna naracija nego (de) konstrukcija. Naposljetku, film je ipak ispao čitljiviji nego što se većim dijelom njegova trajanja činilo da će biti, što mu je zapravo mana – ovako kako je postavljen, radikalno, eksperimentalno, za njega bi bilo bolje da je (još) kaotičniji, značenjski 'besmisleniji'.

Kao i većina Andersonovih filmova, 'Asteroid City' s jedne je, stilske strane fascinantno, čak zadivljujuće iskustvo, no s druge, narativne, pomalo je i zamorno. Jer koliko god naracija u standardnom smislu bila marginalna, ona ipak postoji i njezina slab(ij)a prohodnost itekako se osjeti. Tako smo dobili još jedan neoptimalan film silno talentiranog, ali i ponešto ograničenog sineasta koji je samo jednom u opusu sve posložio savršeno. Bilo je to u 'Kraljevstvu izlazećeg mjeseca', njegovom filmu kojeg se najradije sjećamo. ■

Grace Edwards u stilske fascinantnom djelu

Programski voditelji vodnjanske Apoteke

MATIJA DEBELJUH i BRANKA BENČIĆ Nastojali smo rekonfigurirati odnose kulturne i umjetničke produkcije

Izložbom 'Konstelacije', koja je otvorena do 15. rujna, vodnjanska Apoteka – prostor za suvremenu umjetnost obilježava deseti rođendan. Kako ste osmislili presjek prvog desetljeća djelovanja u prostoru napuštene ljekarničke stanice koji je smješten u staroj gradskoj jezgri?

'Konstelacije' smo gradili na kontinuitetu prethodnih programskih koncepcija koje su otvarale pitanja umjetničkog djelovanja poput višegodišnjih serija izložbi u Vodnjanu: 'Privremeni susreti' i 'Ovo nije muzej', kao i kroz projekte 'Cinemaniac/Misliti film' ili 'Nevidljiva Savičenta', kojima je Apoteka pokušavala artikulirati lokalni kontekst u kojem djeluje, vlastitu poziciju i strategiju umjetničke organizacije. U prostoru male, napuštene ljekarne koji je ubrzo postao novo mjesto susreta i dijaloga o suvremenoj umjetnosti, realizirali smo od 2013. četrdesetak izložbi na kojoj je nastupilo više od pedeset umjetnika.

Koji su se umjetnici vratili u Apoteku za 'Konstelacije'?

U 'Konstelacijama' sudjeluju BEN CAIN, JASMINA CIBIC, LICIO DEBELJUH, IGOR EŠKINJA, PETRA FERIANCOVA, ALEN FLORIČIĆ, Foam – MAJA KUZMANOVIĆ & NIK GAFFNEY, IGOR GRUBIĆ, TINA GVEROVIĆ, IBRO HASANOVIĆ, VLATKA HORVAT, KRISTIAN KOŽUL, MARKO LULIĆ, DAVID MALJKOVIĆ, DAMIR OČKO, LALA RAŠČIĆ, DRAGANA SAPANJOŠ, SOFIJASILVIA, MLADEN STROPNIK, SILVO ŠARIĆ, MARKO TADIĆ, DINO ZRNEC, a među izlagačima je i MATIJA DEBELJUH. Zapravo smo napravili izbor umjetnika koji su proteklo desetljeće izlagali u Apoteci.

Što je zajedničko njihovim radovima, odnosno na koji način su oni u dijalogu s konceptom Apoteke?

KVADRAT

ZADIE SMITH (na slici) je među spisateljicama i piscima čijim tekstovima korporacija Meta 'hrani' svoj program umjetne inteligencije, kršeći pritom, po svemu sudeći, njihova autorska prava, otkrio je novinar Atlantica ALEX REISNER. AI, pouzdano, parazitira i na knjigama S. KINGA, E. FERRANTE, J. FRANZENA, M. ATWOOD... B. P.

Foto: Fabian Sommer/DPA/PIXSELL

Foto: Goran Škofić

Izložbu smo formirali u susretu recentne suvremene umjetničke produkcije, institucionalne kritike, praksi umjetnika kao kustosa kao i u dijalogu radova koji angažiraju potencijal umjetničke imaginacije. Poput crvene niti kao kontinuiranog fokusa kroz izložbene programe, metode i kontekste koji uokviruju umjetničku produkciju i uvjete organizacije, umjetnici su preispitivali metareferencijalne i autoreferencijalne momente koji usmjeravaju pažnju na odnos prema prostoru i mjestu izlaganja, kulturnoj proizvodnji, lokalnom kontekstu. Usmjerene na refleksiju i kritičnost umjetničkog sustava i umjetničkih institucija, 'Konstelacije' su programska gesta koja podcrtava rekonfiguriranje odnosa kulturne i umjetničke produkcije u polju institucionalnih odnosa i pozicija te preispitivanje pozicija i mogućnosti i taktika izlaganja i rada, kako bi se istražili područje institucionalnog razvoja, potencijali i projekcije, kritičnost i mogućnost imaginacije.

■ Novosti

Brazilska muzička revolucija

Tropicalia je bila fuzija psihodeličnog rocka i popa, folk i art rocka, eksperimentalne produkcije i brazilskih stilova poput sambe i bossa nove, često s glasnim električnim gitarama i disonancama bliskih jazzu, a tekstovi su mahom donosili lijevo orijentiranu apstraktnu poeziju

TROPICALIA je bila kratkotrajan, ali izuzetno utjecajan kulturni pokret započet 1968. godine u Brazilu, kada su pozornost nacije privukli glazbenici iz grada Salvadoru u sjeveroistočnoj pokrajini Bahia poput

CAETANA VELOSA, GILBERTA GILA, GAL COSTE i TOMA ZÉA, koji su, emigrirajući u São Paulo, počeli surađivati s tamošnjom avangardnom glazbenom scenom na čijem je čelu bio psihodelični rock bend Os Mutantes. Taj savez između glazbenika iz Bahije, primarnog mjesta

afro-brazilske kulture, i iz São Paula, najvećeg, najindustrijaliziranijeg brazilskog grada, pokazao se kao moćna kombinacija i imao je trajan utjecaj na brazilsku popularnu glazbu i druge sfere umjetnosti. Tropicalia je kao glazbeni žanr bila fuzija psihodeličnog rocka i popa, folk i art rocka, eksperimentalne produkcije i brazilskih stilova poput sambe i bossa nove, često s orkestralnim aranžmanima, glasnim električnim gitarama i disonancama bliskih jazzu, a tekstovi su mahom donosili lijevo orijentiranu apstraktnu poeziju.

Tropicalia je bila i kritika neuspjeha ranih političkih i kulturnih projekata koji su nastojali transformirati Brazil u egalitarnu i ekonomski suverenu naciju, kao i radosno, iako često i ironično, slavljenje brazilske kulture. Tropikalisti su se namjerno pozivali na stereotipne prikaze Brazila kao tropskog raja samo kako bi ih potkopali fokusiranjem na političko nasilje, represiju i općeprisutnu bijedu. Tropicalia je bila ironična aproprijacija službenih predstavljanja Brazila; hibrid različitih stilova, i novih i starih, brazilskih i međunarodnih; svojevrsno ponovno iščitavanje tradicije brazilske popularne pjesme u svjetlu međunarodne pop glazbe i avangardnog eksperimentiranja; demontiranje binarnosti između visokog i niskog, tradicionalnog i modernog, elitnog i populističkog, 'domaćeg' i stranog. Tropikalisti su kritizirali određene oblike kulturnog nacionalizma, uključujući konzervativni patriotizam režima, ali i antiimperijalizam lijeve opozicije (potonji su tropikalistima zamjerili njihovo entuzijastično prihvaćanje američke i britanske pop kulture).

Tropikalisti su se pozivali na rad pjesnika OSWALDA DE ANDRADEA 'Kanibalistički manifest' iz 1928., koji predlaže model za kritičko "proždiranje" (selektivno upijanje) kulturnih priljeva (proizvoda, tehnologija...) iz inozemstva. Prema tom modelu strane kulture ne bi trebalo ni servilno oponašati ni ksenofobično odbacivati, nego ih jednostavno 'požderati' za potrebe razrade autonomnog kulturnog projekta u Brazilu. Četrdeset godina kasnije, Caetano Veloso će tvrditi da je tropicalia oblik 'neokanibalizma' relevantan za kulturni kontekst šezdesetih te da je 'ideja kulturnog kanibalizma pristajala nama, tropikalistima, kao salivena. 'Proždirali' smo Beatlese i JIMIJA HENDRIXA'. Možda najbolji primjeri vrste ironičnog 'kanibaliziranja' koje je bilo tipično za tropicaliju mogu se čuti na snimkama Os Mutantesa, koji su crpili inspiraciju iz psihodeličnog rocka, blues-rocka, Beatlesa, bossa nove, francuskog i talijanskog popa, latino glazbe i niza brazilskih stilova.

Mnogi Brazilci povezivali su rock s američkim kulturnim imperijalizmom i zagovarali brazilsku popularnu glazbu (Música Popular Brasileira ili MPB) kao najprikladniji glazbeni izraz brazilskog modernizma. Za mnoge intelektualce koji su odrasli uz bossa novu, rock 'n' roll se činio relativno nesofisticiranim. Smatrali su brazilske rockere patetičnim i zavedenim imitatorima pod utjecajem američke kulturne hegemonije. Dok su mnogi umjetnici u MPB taboru smatrali brazilske rock bendove aberacijom, pa čak i izdajom nacionalne kulture, Caetano Veloso prihvatio je rock glazbu kao izraz urbanog moderniteta. Baš kao što su izumitelji bossa nove kreativno 'prekrojili' jazz, mladi glazbenici mogli su apsorbirati i transformirati rock. Veloso 1967. godine izjavljuje da odbija 'folklorizirati nerazvijenost', odbacuje preskriptivne formule za proizvodnju 'autentične' nacionalne kulture i zagovara kozmopolitizam i modernizam.

Tropikalisti kritiziraju nacionalistički etos, nazvan *brasilidade*, pod kojim su rasne i društvene razlike bile obuhvaćene jedinstvenim

konceptom nacionalne kulture temeljene na mestiçagemu i "rasnoj demokraciji" u kojoj su razlike između kolonizatora i koloniziranih navodno prevaziđene, a rasnih antagonizama nema – naravno, to funkcionira samo u teoriji.

Godine 1964. desničarski vojni režim preuzima vlast; do 1968. civilno društvo udružuje se u opoziciji režimu. Ideologija vojnog režima podrazumijevala je patriotizam, tradicionalno katoličanstvo, zagovaranje patrijarhalnih obiteljskih vrijednosti i snažnog antikomunizma. Najhitnije pitanje za režim neposredno nakon državnog udara bilo je potiskivanje radikalne ljevice i demobilizacija s njom povezanih društvenih i kulturnih pokreta.

U ožujku 1967. tvrdolinijaši unutar vojske pod vodstvom novog predsjednika ARTURA DA COSTA E SILVE preuzeli su kontrolu nad vladom. Krajem lipnja 1968. široki sektori civilnog društva, uključujući studente, profesore, umjetnike, svećenstvo i radnike sudjelovali su u masovnim demonstracijama poznatim kao 'Passeata dos cem mil' ('Marš sto tisuća') u središtu Rio de Janeira. U maršu su učestvovali neke od ključnih ličnosti glazbene scene – bili su tu Gilberto Gil, Veloso, CHICO BUARQUE, EDU LOBO, PAULINHO DA VIOLA, MILTON NASCIMENTO... Marš je prošao bez incidenata, ali je vlada odmah reagirala zabranom daljnjih javnih prosvjeda.

Jedna od najvećih legendi tropicalije, Caetano Veloso, tvrdio je da su se tropikalisti potajno divili antirežimskim militantnim gerilskim organizacijama, premda ih zbog cenzure i represije nisu mogli otvoreno i eksplicitno slaviti u svojim pjesmama; te su reference stoga implicitne, skrivene, suptilne, poput Caetanove posvete CHÉ GUEVARI u sjajnoj 'Soy loco por ti, América', koja smješta Brazil u kontekst antiimperijalističke borbe i poziva na latinoameričku solidarnost.

Šezdesete su započele radikalnim i optimističnim eksperimentima u političkoj mobilizaciji i kulturnom aktivizmu koje je podupirala lijeva populistička vlada, a završile su konsolidacijom tvrdog autoritarizma, marginalizacijom lijevih i umjerenih političara te brutalnim gušenjem opozicijskih pokreta. Ubrzo nakon proglašenja Petog institucionalnog zakona u prosincu 1968, koji je režimu omogućio daljnje suzbijanje svih opozicijskih aktivnosti, Veloso i Gilberto Gil uhapšeni su i potom protjerani u London. Nakon povratka, bivši vođe tropikalističkog pokreta slavljani su kao ikone brazilske kontrakulture. Veloso 1972. objavljuje svoje, mnogi smatraju, remek-djelo – album 'Transa'.

U posttropikalijском razdoblju ranih sedamdesetih majstor političke kritike bio je CHICO BUARQUE, čiju su prosvjednu sambu 'Apesar de você' ('Usprkos vama') cenzori začudo prvotno odobrili. Pod krinkom žalopojke odbačenog ljubavnika, stihovi su očito bili usmjereni na vojni režim: 'Vi ste izmislili tugu / sada imajte pristojnosti da je odmisлите (...) Usprkos tebi, sutra će biti novi dan'. Njegov album 'Construção' iz 1971. bezvremensko je remek-djelo u kojemu je usavršeno sve ono što publika najviše voli kod brazilskog zvuka – sofisticiranost, toplina, poetičnost, tropski ritmovi, društvena osviještenost...

Tropikalistički projekt istovremeno je kritizirao i vojnu vladu i nacionalni projekt brazilske ljevice (točnije, progresivnu verziju modernističkog diskursa o nacionalnom identitetu, *brasilidade*). Dvosmislena pozicija tropikalista dovela je do neobične situacije u kojoj ih je ljevica žestoko kritizirala, a vojni režim ih je progonio kao subverzivne. U svom propitivanju populističkog nacionalizma, angažmanu u masovnoj kulturi i komentarima potrošačkog društva te prihvaćanju pop estetike i ikonografije kiča, tropicalia je bila i svojevrsna manifestacija postmodernizma. ■

Gilberto Gil, jedan od začetnika žanra (Foto: Wikimedia Commons)

TV RAŠETANJE

Grčka tragedija

PIŠE Boris Rašeta

Možemo li iz grčkog slučaja izvući pouke? Možemo, ali nećemo. 'Šta ćemo bez barbara', pita se grčki pjesnik. Kakva naivčina! Ima ih, ima! A ako ih nema, proizvest ćemo ih. Sve bi to bila sjajna tema neke debatne emisije pod tenžerijanskom egidom – 'makar se i posvađali' – ali takve su emisije kod nas poodavno eutanazirane

N1 studio uživo,
14. kolovoza, 12:05

'Imamo ljude koji su spremni putovati tri tisuće kilometara da bi se potukli. Išli su se potući i to je nešto grozno, ali zato što su oni huligani, ne znači da su izgubili ljudska prava', kaže ŽARKO PUHOVSKI o slučaju Bad Blue Boysa koji su u Grčkoj upali u grdnu nevolju. 'Oni trebaju biti kažnjeni, ali ne ovako i ne kolektivno. To je strašno', dodaje štovani profesor, koji naravno ima puno pravo. Samo, kolektivno kažnjavanje postaje norma zapadnog svijeta, koji pred našim očima strastveno ruši sve što je gradio i gradi sve što je rušio. Dovoljna je pripadnost krivom ili 'krivom' kolektivu – šifra DO-

za nevolju', kaže taj američki politolog, a mi dodajemo da su huligani na tribinama mala djeca prema huliganima u svečanim ložama.

Novi dan, N1,
15. kolovoza, 08:00

Rasprava o huliganima se nastavlja. Padaju sve teže riječi. ZORAN MILANOVIĆ tvrdi da Grci postupaju s navijačima kao s ratnim zarobljenicima, spominje Harkov. TIHOMIR LADIŠIĆ govori kako su Grci koji su došli u Zagreb na utakmicu odvedeni do svog zagrebačkog hotela pod policijskom pratnjom. 'To nije pravna država', grmi Milanović. 'Ti ljudi su tretirani kao ratni zarobljenici. Da

kana. 'Kad nema rata, nogomet je najvažnija stvar na svijetu', kazao je neumrlji poglavar, hrvatski GEORGE WASHINGTON, FRANJO DR. TUĐMAN. 'Kao što je to rat, poslije toga je sport područje preko kojeg se narodi prepoznaju', zaključio je. Šef srpske države bio je u mladosti huligan, brada osijedila, pameti ne donijela', rekao bi VUK. 'Rekao sam', kazao je 1996. pokojni ČIRO BLAŽEVIĆ, 'da u četvrtfinalu prvenstva Europe želim Njemačku jer volim Nijemce, a najviše ih volim u tenku ili štuki. Uostalom, Nijemci su tako natukli Ruse na ovom prvenstvu da su im se osvetili i za Staljingrad i za sve drugo.' Posve je jasno da huliganizam dolazi i 'odozgo' i 'odozdo'. Možemo li iz grčkog slučaja izvući pouke? Možemo, ali nećemo. 'Pa sad, šta ćemo bez barbara', pita se grčki pjesnik. Kakva lirska naivčina! Ima ih, ima! A ako ih nema, proizvest ćemo ih. Sve bi to bila sjajna tema neke studijske, debatne emisije pod tenžerijanskom egidom – 'makar se i posvađali' – ali takve su emisije kod nas poodavno eutanazirane, pa si u ovoj rubrici dajemo malo maha mašti i izričemo teze koje neće doći do etera.

Festival sevdalinke,
Hayat TV,
17. kolovoza, 20:30

'Limene trube duvaju, ne volim vojnu muziku'. Nakon svih izvještaja s nogometne i drugih fronti čovjek se mora malo odmoriti, a nema boljeg predaha od onoga uz dobar sevdah. Što je sevdah? Kako kaže besmrtna definicija, 'sevdah je ono kad babo pjeva i plače'. Na festivalu sevdalinke uživali smo ponajviše uz Mostar Sevdah Reunion, grupu koja širom ovih prostora čuva slavu divne bosanske pjesme, urbane glazbe koja u odnosu na današnji trap djeluje kao CHOPIN. Nije svakidašnja jadikovka, kultura se na ovim prostorima iz godine u godinu doista srozava, a ono najbolje neće doći, nego je već bilo. Ako želite vidjeti goli muzički užas, prebacite na Balkanicu, Toxic folk i slične kanale, prestravit ćete se. I vidjeti koliko je dragocjen bio sevdah, jer uz ovo možete samo plakati, gorke suze liti.

N1 studio uživo,
18. kolovoza, 11:05

Opet huligani. 'Diplomacija se upliće, a već su imali informacije da je kazneno djelo počelo. Mislim, to je podilaženje huliganima i uvjeren sam da je to podilaženje dijelu navijačke mase koja će dogodine biti dio glasačke mašine', kaže IGORU BOBIĆU iskusni odvjetnik BRANKO ŠERIĆ koji podsjeća da je organizirana navijačka skupina namjeru sukobljavanja, posve očito, imala još u Hrvatskoj. 'Ako su naši imali informacije, a priznali su da jesu, bili su dužni zaustaviti ih jer su ovdje počeli već vršiti kazneno djelo u namjeri izazivanja nemira, a za to je zapriječena kazna do pet godina zatvora', rekao je odvjetnik. S kritikama se bori i grčka vlast, javnost i oporba zbog krvavih nereda zativaju ostavku ministra zaštite građana. On na to ne pomišlja, a grčka vlada kreće s novim mjerama za suzbijanje huliganizma kojima je, između ostalog, otvorena mogućnost zatvaranja klubova navijača. Možda je to dobar primjer i za nas. ■

Atenjanke i Atenjani oprašaju se od stradalog navijača
AEK-a (Foto: Stelios Stefanou/
Eurokinissi/PIXSELL)

STOJEVSKI, ČAJKOVSKI, NETREBKO itd. – i nema vam pomoći. Otkazani ste, canceled! Pripadate li pravoj grupi, uživate doživotni imunitet. Zbog rata na 'istočnom frontu', u kojem nitko od nas 'ne sudjeluje', porušene su sve 'naše vrijednosti' – od slobode govora, preko zabrane cenzure, svetosti privatnog vlasništva, do individualizacije krivnje i 'poretka zasnovanog na pravilima' – sve je rastureno, prokazano, obesmišljeno. I to je učinjeno bez neke naredbe, spontano. 'Sukob civilizacija' opovrgnuo je 'Kraj povijesti'. Amerika i Engleska podupirale su globalizirajući liberalizam dok im je koristio; kad se počeo okretati u korist drugih, Kine prije svega, odbačen je kao zmijska koža koja je odradila svoje. Liberalna hegemonija, kako dokazuje značajan čikaški profesor JOHN MEARSHEIMER u knjizi 'Velika zabluda: liberalni snovi i međunarodna realnost' – doživjela je fijasko. 'Politika preuređenja svijeta prema američkom modelu trebala je zaštititi ljudska prava, podstaći mir i učiniti svijet sigurnim za demokraciju', piše on pa zaključuje, 'To se, međutim, nije dogodilo, već su se Sjedinjene Države u velikoj meri militarizirale. Ratovi koje one vode podričaju mir, narušavaju ljudska prava i ugrožavaju liberalne vrijednosti u samoj zemlji.' A bogami i u galaksiji satelita. Liberalni svijet bio bi, nedvojbeno, bolje mjesto za život od 'kupa nacija', ali on je (samo)poražen iritantno očitim nametanjem dvostrukih standarda. 'Ideja da SAD može ići po svijetu pokušavajući uspostaviti demokracije i sprovesti društveni inženjering, recept su

sam premijer, razmislio bih što bih napravio. Nije jednostavno. Ovo je na granici ratnog prava. Tretiraju ih kao zarobljenu postrojbu'. Koje ratno pravo? Ratno se pravo zna kad su poznati pobjednici i poraženi, a to još nigdje nije slučaj. Hm, ne pratimo previše nogomet, ali nije li ta vrsta navijača – naoružana bengalkama, pajserima i noževima – paravojna postrojba u neproglašenom ratu? Nije li i ovaj 'peloponeski rat' koji je odnio jednu žrtvu, zapravo trajni proxy war? Ne koriste li (ne)sportski komentatori termine kao što su 'krvnik', 'ponizio', 'bomba' i slične? BBB su u Grčkoj na ruci nosili bijele vrpce (usput: tako glasi i naslov zastrašujućeg HANEKEOVA filma o rađanju nacizma iz dubinski autoritarne klime njemačkog društva), zato da bi se za vrijeme dogovorenog okršaja razlikovali od suprotne strane. 'Ta oznaka na ramenu zove se bojišna borbena identifikacija... to je najjeftinije i najjednostavnije da ne stradaš od prijateljske vatre', kazao je za tjednik Express jedan vojni stručnjak. Dinamovi su navijači dočekani 'dobrodošlicom' od najmanje tri molotovljeva koktela nakon čega su na BBB-ovce nasrnuli bakljama, no prva crta BBB-a je izdržala napad i krenula u kontraofenzivu; među njima je, s kacicom na glavi, bježao i mladi Grk, koji će minutu-dvije kasnije biti umoren. Ovdje naravno nije bio sukob Grka i barbara, nego barbara i barbara, prvih sa zapada, a drugih s juga Bal-

